

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU VE GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YETİMLİK OLGUSU VE OSMANLI'DAN
CUMHURİYET'E MÜLTECİ YETİMLERİ HİMAYE
TECRÜBESİ

KADİR POLAT

DANIŞMAN: PROF. DR. M. RUHAT YAŞAR

KİLİS
2022

ÖZET

YETİMLİK OLGUSU VE OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E MÜLTECİ

YETİMLERİ HİMAYE TECRÜBESİ

Kadir POLAT

Orta Doğu ve Göç Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Danışman: Prof. Dr. M. Ruhat YAŞAR

Sayfa:

Yıl:

Dünya geneline yayılan savaşlar, iç çatışmalar, aile yapısındaki değişimler, doğal afetler, hastalık ve salgınlar, kitlesel göç hareketleri, yoksulluklar ve yoksunluklar, dünyadaki çocukların büyük bir kısmını korunmaya muhtaç hale getirmiştir. Korunmaya muhtaç durumdaki bu çocukların büyük bir kısmını ise yetimler oluşturmaktadır. Bugün itibariyle dünya çocuk nüfusunun neredeyse üçte birinin öksüz ve yetim çocuklardan oluşması ve bu nüfusun her türlü sömürü ve istismara maruz kalması, ülkeleri bu konuda ciddi tedbirler almaya yöneltmiştir.

Toplumlar, hem sosyal sorumlulukları gereği hem de marjinalleşmenin önüne geçmek için bu konuda tarih boyunca çeşitli adımlar atmıştır. Kurulduğu günden son güne kadar sosyal devlet yapısını elinden bırakmayan Osmanlı Devleti de başta inanç olmak üzere taşıdığı birçok dinamikten yola çıkarak bu problemin çözümüne ve yetimlerin muhafazasına yönelik köklü politikalar geliştirmiştir. 10 yılı aşkın bir süredir, yoğun bir göç dalgasına maruz kalan ve kendi topraklarındaki yetimlerle beraber “mülteci yetimler”i de muhafaza için önlemler alan Türkiye Cumhuriyeti’nin bu konuya dair tecrübeler için dönüp bakacağı yerlerden biri de Osmanlı Devletinin son döneminde yaşanan göçler sonucu karşılaştığı problemlerle ilgili geliştirdiği çözümler olmuştur. Bu çalışmada yetimlik olgusu, yetimliğe neden olan koşullar, yetimlerin karşı karşıya kaldığı tehditlerden yola çıkarak Osmanlı’da yetimleri himaye tecrübesi incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yetim, Korunmaya muhtaç çocuk, İstismar, Mülteci, Göç

ABSTRACT

THE CASE OF THE ORPHANS AND THE EXPERIENCE OF PATRONAGE OF REFUGEE ORPHANS FROM THE OTTOMAN TO THE REPUBLIC

Kadir POLAT

Department of Middle East and Migration Research
Kilis 7 Aralik University, Graduate Education Institute

Supervisor: Prof. Dr. M. Ruhat YAŞAR

Page:

Year:

Wars spreading around the world, internal conflicts, changes in family structure, natural disasters, diseases and epidemics, mass migration movements, poverty and deprivation have made most of the children in the world in need of protection. The majority of these children in need of protection are orphans. As of today, the fact that almost one third of the world's child population consists of motherless and fatherless and that this population is exposed to all kinds of exploitation and abuse has led countries to take serious measures in this regard.

Societies have taken various steps throughout history in this regard, both as a requirement of their social responsibilities and to prevent marginalization. The Ottoman Empire, which did not leave its social state structure from the day it was founded until the last day, developed firstly belief and deep-rooted policies for the solution of this problem and the protection of orphans, starting from many dynamics. For more than 10 years, the Republic of Turkey, which has been exposed to an intense wave of immigration and has taken measures to protect the orphans in its own lands, as well as "refugee orphans", is one of the places that the Republic of Turkey will turn to for experiences on this issue. solutions to problems have been developed. In this study, the orphan phenomenon, the conditions that cause orphanhood, the threats faced by orphans, and the experience of protecting orphans in the Ottoman Empire were tried to be examined.

Keywords: Orphan, Child in need of protection, Abuse, Refugee, Migration

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda fikirleri ve yönlendirmeleri ile hep yanımda olan Danışman Hocam Prof. Dr. M. Ruhat YAŞAR'a, tarihsel birikimiyle çalışmama değerli katkılar sunan Prof. Dr. Mehmet Ali YILDIRIM'a, tezin oluşma sürecine fikirsel destek sunan Prof. Dr. M. Fatih KANTER'e, Dr. Öğr. Üyesi Erdiñ GÜLCÜ'ye, tez yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen kadim dostum ve değerli hocam Öğr. Gör. Ali GENÇ'e, tez sürecinde görüş ve önerileriyle katkıda bulunan Ersun ŞEN'e teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, kullanmış olduğum tüm bilgiler ve yorumlar için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili bu beyanıma aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza

Kadir POLAT

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
GÖRSELLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1.1. YETİMLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	5
1.1.1. Yetim	5
1.1.2. Öksüz	5
1.1.3. Sosyal Yetimlik.....	6
1.1.4. Korunmaya Muhtaç Çocuk.....	7
İKİNCİ BÖLÜM.....	9
2.1. OSMANLI DEVLETİNDE MÜLTECİ YETİMLER.....	9
2.1.1. Osmanlı Devletinde Yetimleri Muhafazaya Genel Bir Bakış	9
2.2. OSMANLI DEVLETİNİN SON DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN GÖÇLER	14
2.2.1. Kırım ve Kafkas Göçleri.....	14
2.2.2. Doksanüç Harbi	15

2.3. OSMANLI DEVLETİNİN MÜLTECİ POLİTİKASI	17
2.3.1. Muhacirin Nizamnamesi.....	17
2.3.2. Muhacirin Komisyonları.....	18
2.4. MÜLTECİ YETİMLERİN HİMAYESİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER	20
2.4.1. Islahhanelerin Açılması	20
2.4.2. Muhacirin Dul ve Eytamhanesi	22
2.4.3. Darülaceze	23
2.4.4. Darülhayr-i Ali.....	25
2.4.5. Darüleytam.....	27
2.4.6. Himaye-i Etfal Cemiyeti	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	32
3.1. YETİMLİĞE NEDEN OLAN KOŞULLAR.....	32
3.1.1. Savaş /İşgal/Çatışma/Terör vb.	33
3.1.2. İktisadi ve Ekonomik Koşullar	35
3.1.3. Doğal Afetler	37
3.1.4. Hastalık	38
3.1.5. Evlilik Dışı ve Kayıt Dışı İlişkiler	39
3.1.6. Aile Bütünlüğünün Bozulması.....	40
3.1.7. Ticarethane Olarak İşletilen Yetimhaneler	44
3.1.8. Göç.....	47
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	50
4.1. YETİMLERİN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI TEHDİTLER.....	50

4.1.1. Cinsel İstismar	50
4.1.2. Çocuk İşçiliği	53
4.1.3. Çocuk Ticareti.....	54
4.1.4. Organ Mafyası	57
4.1.5. Dilenci Mafyası.....	59
4.1.6. Çocuk Askerlik	62
4.1.7. Misyonerlik Faaliyetleri.....	64
4.1.8. Suça Karışma ve Madde Bağımlılığı	67
SONUÇ	69
KAYNAKÇA.....	72
EKLER	79
ÖZGEÇMİŞ	1

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye’deki yetim ve öksüz durumda bulunan çocuklar.....	33
Tablo 2. Türkiye’de aile ve sosyal hizmet bakanlığının himayesi altında bulunan, koruyucu aile ve evlat edinme durumu.....	34
Tablo 3. Kıtalara göre aşı yaptıırma oranı (%’lik).....	37
Tablo 4. Rakamlarla Türkiye’de boşanmanın çocuk üzerindeki etkisi.....	42
Tablo 5. Kaba boşanma oranına göre ülke sıralaması.....	43
Tablo 6. 2020 yılı sonu itibarıyla zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar.....	48
Tablo 7. Türkiye’deki Suriyeli sayısı, Ekim 2021.....	50
Tablo 8. 2015-2016 yılları arası çocuk istismarı içeren içerik barındıran ülkeler.....	52
Tablo 9. İnsan ticareti mağdurların yaş dağılımı (2015-2019).....	57
Tablo 10. İnsan ticareti mağdurlarının mağduriyet biçimleri (2015-2019).....	57

GÖRSELLER DİZİNİ

Resim 1. 1899 Yılında Şam Vilayetinde Yapılması Kararlaştırılan Darüleytam'ın Temel Atma Töreni (İletişim Yayınları Arşivi, Servet-i Fünûn, n.427. 18 Mayıs 1899).....	80
Resim 2. Takvim-i Vakayî Gazetesinin 4 Haziran 1915 Tarihli Evlad-ı Şüheda'nın Talim ve Terbiyesi İçin Kurulacak Müessesat İçin Gereken Gelirler Hakkında Kanun Haberi.....	81
Resim 3. Darüleytam Olarak Kullanılmış Olan Said Halim Paşa Yalısı.....	82
Resim 4. Darüleytamlarda Zirai Eğitim Verilmesi Gerekliğini Savunarak Bu Doğrultuda Yayın Yapan Yeni Ziraat Gazetesinden Bir Fotoğraf.....	83
Resim 5. Darüleytam Kız Şubesinde Eğitim Gören Öğrencilerin Müdürleri Hilmi Bey İle Çekilmiş Fotoğraf.....	84
Resim 6. Himaye-İ Etfal Cemiyeti Öğrencilerinin Ticari Hayatta Başarılı Olabilmeleri ve Pratik Olarak Ticari Hayatı Öğrenebilmeleri Maksudı İle İstanbul'un Belli Semtlerine Barakalar İnşa Edildiğine Dair Resmi Evrak.....	85
Resim 7. Darülacezedeki Halı İmalathanesi ve Buradaki Kız Çocuklarının Yetiştirilmesi.....	86
Resim 8. Darülacezedeki Yetimler.....	87
Resim 9. Darülacezedeki Hasta Yaşlılar.....	88
Resim 10. Darülacezedeki Marangozhane ve Burada Çocukların Yetiştirilmesi.....	89
Resim 11. Darülhayr'da Çocuklar.....	90
Resim 12. Darülacezedeki Yetimlere Mahsus Yatakhane.....	90
Resim 13. Muhacirin Nizamnamesi Gereğince Muhacirlerden Askeri ve Mali Vergilerin Bir Süre Alınmamasına Dair Belge.....	91
Resim 14. Edirne'de İskân Edilen Muhacirlerden Anadolu'ya Firar Edenlerin Hiçbir Yerde İskânına İzin Verilmesi Yönündeki.....	92

Resim 15. 1903-1909 Yılları Arasında Darülhayr-ı Âlî Binası Olarak Kullanılan Zeynep Hanım Konağının Girişi.....	93
Resim 16. 1890'ların Başında Darülaceze Yetimhanesindeki Çocuklardan Bir Fotoğraf.....	93
Resim 17. Cülûs-I Hümayûn'un Otuzuncu Senesinde Hamidiye Etfal Hastahanesinde Sünnet Edilen Çocuklar Velileriyle Birlikte, 1906 Senesi.....	94
Resim 18. Darülhayr-I Âlî, Gümüşsuyu Kışla-İ Hümayûn'da Sünnet Olmak Üzere Müracaat Eden Çocuklar Kendi Kıyafetleriyle 1981 Senesi.....	95
Resim 19. Darüleytam Talebelerinden Kayserili Akifoğlu Salim Efendin Aşı Belgesi.....	96
Resim 20. Darüleytam Talebelerinin Ağırlık ve Boy Takibinin Yapıldığı Cetvel.....	97
Resim 21. 1891 Yılında Haydarpaşa Mevkiinde Sünnet Edilen Çocukların Sayısı İle İlgili Hazine-İ Hassa Müdüriyeti Tarafından Abdülhamit'e Sunulan Jurnal.....	98

GİRİŞ

Anne-babası veya her ikisi olmayan, anne ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, anne veya babası tarafından ihmal edilen; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan çocuklar, Sosyal Hizmetler Kanununda “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” olarak nitelendirilmektedir.

Dünyanın birçok bölgesinde yaşanan savaşlar, iç çatışmalar, aile yapısındaki olumsuz değişimler, doğal afetler, hastalık ve salgınlar, kitlesel göç hareketleri gibi birçok etmen, dünyadaki çocukların büyük bir kısmını korunmaya muhtaç hale getirmiştir. Korumaya ihtiyacı olan kesimin en önemli grubunu yetimler oluşturmaktadır.

Bugün itibariyle dünya genelinde öksüz ve yetim durumda bulunan, yani korunmaya ihtiyacı olan çocukların sayısının resmi rakamlara göre 200 milyona, gayri resmi rakamlara göre ise 400 milyona ulaştığı yani dünyadaki çocuk nüfusunun neredeyse üçte birinin öksüz ve yetim çocuklardan oluştuğu bilinmektedir.

Türkiye’de ise adrese dayalı nüfus kayıt sonuçlarına dayanarak oluşturulan TÜİK verilerine göre, 2020 yılında ülkemizde 22 milyon 750 bin çocuk bulunmaktadır. Bu çocuklardan yetim olan çocuk sayısı 270.000’e öksüz olan çocuk sayısı 81.000’e yaklaşmış; anne ve babasının ikini de kaybetmiş hem öksüz hem yetim olan çocuk sayısı ise 4.500’ü aşmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021)

Çocukların yetim kalmasına yol açan sebepler araştırıldığında; savaş, işgal, çatışma, terör, iktisadi ve ekonomik koşullar, doğal afetler, hastalık, evlilik dışı ilişkiler, aile bütünlüğünün bozulması, göç hareketleri vb. birçok etkenin öne çıktığı görülmektedir. Dünyada yaşanan savaşlar ve iç çatışmalarda kayıtlara geçen yetim sayısının, savaşta ölen ebeveyn sayısını aştığı; yalnızca son on yılda savaşlar, işgal, çatışma ve terörden dolayı iki milyondan fazla çocuğun öldüğü, altı milyondan fazla çocuğun yaralandığı, fiziksel veya zihinsel engelli hale geldiği, bir milyona yakın çocuğun yetim kaldığı bilinmektedir (İncekaya, 2021).

Büyük göç hareketlerine sebep olan çatışma ve savaşlar, resmi verilere göre günümüzde on binden fazla çocuğun yetim ve korunmasız olarak yer değiştirmesine sebep olmaktadır.

Son on yılda başta Orta Doğu olmak üzere dünyanın birçok yerinde yaşanan savaşlar ve çatışmalar katlanarak devam etmektedir. Bu durum binlerce insanın evini ve yaşadığı dünyayı terk edip mülteci durumuna düşmesine sebep olmaktadır. 1990'larda zorla yerlerinden edilmiş insan sayısı 40 milyon civarında iken; 2021'nin henüz başlarında resmi verilere göre 82,4 milyonu bulmuştur. Suriye'de 2011 yılında başlayan çatışmalar ve iç savaş sonucunda ise on milyona yakın çocuğun korunmaya muhtaç duruma geldiği görülmektedir.

İktisadi ve ekonomik açıdan dezavantajlı ülkelerde yaşanan yoksulluk ve yoksunluk eksenli problemlerden en çok zarar gören kesimi yine çocuklar oluşturmaktadır. Dünya genelinde her gün ortalama 10.000 çocuğun veya başka bir deyişle her üç saniyede bir çocuğun öldüğü bilinmekte; bu rakamın en büyük bir bölümünü ise yine yetim çocuklar oluşturmaktadır (Perrone, 2019).

Dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan doğal afetler neticesinde son 20 yılda 750 bin kişinin öldüğü, yüz binlerce çocuğun da yetim, öksüz veya korunmaya muhtaç hale geldiği görülmektedir.

Dünyada yaşanan ölümlerin toplamına bakıldığında bunların %22,5' inin salgın ve salgın olmayan hastalıklardan kaynaklandığı görülmektedir. Sağlık altyapısındaki yetersizlik sonucu hayatını kaybeden yetişkinlerin büyük kısmının gelişmemiş ülkelerde olduğu bu ülkelerdeki çocukların büyük kısmının da bu durumdan olumsuz etkilendiği görülmekte; bu ölümler neticesinde her yıl kaç çocuğun yetim kaldığı ise tam olarak bilinmemektedir.

Evlilik dışı ilişkiler ve aile bütünlüğünün bozulması da çocukları korumaya muhtaç hale getiren önemli başlıklardandır. Zira evliliklerin ve genel anlamda birlikteliklerin en savunmasız ve riske açık tarafını çocuklar oluşturmaktadır.

Çeşitli sebeplerle korunmaya muhtaç ve savunmasız durumda kalan çocuklar, bütün dünyada her türlü suç örgütlerinin, istismar ve sömürü yapılarının hedefi haline gelmektedir.

Bugün dünyada her yıl 200 milyon çocuğun cinsel istismar ve şiddete maruz kaldığı, 160 milyondan fazla çocuğun çocuk işçi olarak sahada yer aldığı, insan ticareti kapsamında ticari bir meta olarak kullanılan insanların 1/3'ünü korunmaya muhtaç çocukların oluşturduğu, son 30 yılda 1 milyondan fazla çocuğun organlarının organ mafyaları tarafından alındığı, 2020 yılında dünya çapında 8,500'den fazla çocuğun çatışma ve savaşlarda kullanıldığı ve bu çatışmalarda 2,700 çocuğun ise hayatını kaybettiği, bunların yanında binlerce çocuğun madde bağımlısı haline geldiği, suça karıştığı, misyonerlik faaliyetlerinin hedefi haline geldiği bilinmektedir.

Son on yılda Suriye iç savaşı sonrası Türkiye'ye gelen yoğun göç dalgası, "mülteci yetimler" olarak adlandırılabilen yeni bir kitleyi de beraberinde getirmiştir. Türk Devletinin bu yeni kitleye yönelik himaye ve muhafaza tedbirleri için Osmanlı Devleti, ciddi bir örneklik teşkil etmektedir. Zira Kırım Savaşı ve 93 Harbi sonrası yaşanan kitlesel göçler ve muhafazaya muhtaç çocuklarla ilgili alınan tedbirler kapsamında Osmanlı'da teşekkül eden yapıların birçoğu farklı isimlerle de olsa bugüne kadar varlığını sürdürebilmeyi başarmıştır. Bu tecrübe sadece Türkiye'ye değil bütün dünyaya bir sosyal devlet örnekliği de sunmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Yetimlik olgusunun, ülkelerin hem resmi hem sivil olarak mücadele etmesi gereken birçok problemi beraberinde getirdiği, toplumun bütün katmanlarını derinden etkilediği ve toplumsal yozlaşmanın önemli ayaklarından birini oluşturduğu insanlığın yüzyıllar boyu tecrübe ettiği bir gerçektir.

Dünyada çeşitli sebeplerle yetimlerin sayısının her geçen gün artması ve yetimlerin hayata tutunmalarındaki dezavantajlı durumları göz önüne alındığında yetimliğin ve yetimliğe dair problemlerin, üzerinde derin ve ayrıntılı çalışma yapılması gereken bir başlık olduğu söylenebilir.

Yetimliğe neden olan koşullar göz önüne alındığında bu problemin çözümüne yönelik yetimlik durumu henüz oluşmadan tedbir alınmayası ve bu konudaki faaliyetlerin öncelikli olarak kurgulanması önem taşımaktadır. Bu bağlamda başta devlet olmak üzere sivil toplum kuruluşlarından gönüllü kişilere kadar gayret sarf eden her birey ve yapının program ve projelerinde yetimliğe dair özel bir başlık açmalarının elzem olduğu görülmektedir.

Yetimlik üzerinde yapılan bu çalışmada betimsel bir yöntem tercih edilmiş; ilgili alandaki literatür taraması yapılmıştır. Bu çalışmada bir yandan yetimlikle ilgili temel kavramlara, yetimliği doğuran sebeplere ve yetimlerin dünya genelinde karşı karşıya kaldığı tehditlere dikkat çekilirken; diğer yandan ülkemizin son dönemde yaşadığı büyük ölçekli göçün doğurduğu yetimlik olgusuyla ilgili olarak Osmanlı'nın sosyal devlet tecrübesi bağlamında önemli bir yer tutan yetimleri, güçsüzleri ve mağdurları himaye örnekliğinin bugüne aktarılması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.YETİMLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1. Yetim

“*Ytm*” kökünden türeyen yetim, “tek başına kalmak, yalnız olmak” (Nişanyan, 2021) anlamlarına gelmektedir. Yetim sözcüğünün çoğulu olarak da “*eytâm ve/ya yetâmâ*” ifadeleri kullanılmaktadır. Bununla beraber “benzeri zor bulunan ve sedefte tek çıkarılan inci tanesi” olarak “*dürr-i yetîm*” (Kubbealtı Lugat, 2021) ifadesi kullanılmaktadır. Edebiyat literatüründe ise öncesi sonrası olmayan beyite “*beyt-i yetîm*” denmektedir. Bu anlamdan hareketle babası olmayan veya babası ölen çocuğa da “yetim” denilmektedir¹ (Kubbealtı Lugat, 2021).

“Çağdaş Türk lehçelerinden “Azerbaycan Türkçesinde yetim, Başkurt Türkçesinde yitim ve ükhiz, Kazak Türkçesinde jetim, Kırgız Türkçesinde cetim, enesi ölgön, Tatar Türkçesinde yâtim ve üksiz, Türkmen Türkçesinde yetim, Özbek Türkçesinde yetim, Uygur Türkçesinde jitim” şeklinde daha çok yetim (babası ölen çocuk) karşılığında kullanılan kelime bugün Türkçe Sözlük’te annesi veya hem annesi hem babası ölmüş olan (çocuk), kimsesiz (kişi) olarak geçer. İlk İslami eserlerden itibaren babası ölmüş çocuk anlamında kullanılan Arapça yetim kelimesi bugün Türkçe Sözlük’te de babası ölmüş (çocuk) olarak tanımlanmaktadır” (Güngör, 2016, s. 157) .

1.1.2. Öksüz

Günlük hayatta yetim sözcüğünün geçtiği yerlerde sıkça karşılaşılan diğer bir sözcük de “öksüz”dür. Öksüz, sözlükte anası veya hem anası hem babası ölmüş olan (çocuk)² anlamına gelse de etimolojik olarak incelendiğinde yetimlikten farklı olarak anne sözcüğü ile ilişkisinin daha güçlü olduğu görülür. Sevan Nişanyan, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğünde bu durumu örnekleriyle ortaya koyar:

¹ (یتیم) sıf. ve i. (Ar. yetim “yetim olmak”tan yetim) Babası ölmüş (çocuk): Kuzum biraz da bu binsin... ne var sevâbına say / Yetim sevindirenin ömrü çok olur –Hay hay (Mehmet Âkif’ten). Kâzım Karabekir Paşa, ana babaları Erzurum ve Erzincan bölgelerinde öldürülen iki bin kadar yetim Türk çocuğunu evlât edinmişti (Hâlîde E. Adıvar). Balıkçının yetimleri bana hayâtın yeni bir sırrını öğrettiler (Reşat N. Güntekin). Mahallenin muhtarına, yoksuluna, duluna, yetimine kapıları açık varlıklı konaklar, dirlikli konaklar mahalleyi tamamlardı (Sâmiha Ayverdi).

² Tdk, Öksüz Maddesi

"Anasız kız, han soyu olsa öksüzdür gene / Kapandım bak, senin de ölmeden cenazene" (Faruk Nafiz Çamlıbel).

“ögsüz akın binip tokuz eren sançtı (akılsız? öksüz? (adındaki) kır atına binip dokuz er mızrakladı.” (Orhun Yazıtları)

“ögsüz ögi kaşsız kaşı siz boltuñuz (anasızın anası babasızın babası siz oldunuz.” (Uygurca Budist Metinler)

Öğ sözcüğüne yoksunluk eki olarak kullanılan –sız, siz ekinin getirilmesiyle türetilen ögsüz sözcüğü, zamanla ğ/k ve i/ü harflerinin değişime uğraması sonucu günümüzde öksüz olarak kullanılmaya devam etmektedir (Nişanyan, 2021)

1.1.3. Sosyal Yetimlik

Savaş başta olmak üzere, iç çatışmalardan doğal afetlere, salgın hastalıklardan, sosyo-ekonomik sorunlara kadar her geçen gün artan ve aile yapısını tehdit edecek seviyelere ulaşan gayrimeşru ilişkiler nedeniyle dünyadaki yetim ve öksüz çocuk sayısı her geçen gün ciddi sorunlara gebe dir.

BM 2021 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık 153 milyon yetim/korunmaya muhtaç çocuk bulunmaktadır (Sos Children'S Villages, 2021). Uluslararası literatürde ebeveynlerinden birisini ya da her ikisini birden kaybetmiş ve 18 yaşına ulaşmamış her çocuk yetim olarak kabul edilmektedir (Bonwit, 2019). Dünya nüfusunun 7,7 milyardan fazla olduğu (United States Census Bureau, 2021), bunun 2,2 milyarının çocuklardan oluştuğu (Humanium, 2021) ve bu çocukların 153 milyonunun yetim olduğu düşünüldüğünde dünyadaki çocukların en az %7'sinin yetim olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bununla beraber, bir çocuğun anne ya da babasının yahut her ikisinin birden hayatta olması o çocuğu yetim olmaktan alıkoymak için yeterli değildir. Bir çocuğun, anne babası olduğu halde çocuğun korunmaya muhtaç bir hale gelmesi “sosyal yetimlik” kavramını ortaya çıkarmıştır.

Literatürde sosyal yetimlik şöyle tanımlanmaktadır:

“Sosyal yetimlik; anne ve babasının veya en az birisinin yaşadığı halde, anne ve babanın çocuğunu terk etmesi, ihmal etmesi, kötü davranması, istismar etmesi, madde ve alkol bağımlısı olma durumuna bağlı olumsuzluklar yaşatması, mental veya fiziksel olarak hasta olması, psikolojik rahatsızlıklarının olması, çocuğundan ayrı yaşaması, yoksulluk içinde olması, maddi problemler yaşaması, uzun süreli çalışma saatlerinin olması, yoğun bir iş temposu içinde olması, şehir dışında veya ülke dışında bir işte çalışması gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır” (Nar, Dağ, & Özkan, 2021, s. 1-2).

Dünya üzerindeki 153 milyon yetimin sadece 18 milyona yakınının anne ve babasının olmadığı düşünüldüğünde sosyal yetimlik kavramının önemi dikkatleri bu alana çekmektedir. Bu yetim çocukların büyük kısmı ise yetimhane veya kurumlar dışında akrabaları veya kendi topluluklarıyla birlikte yaşamaktadır. Bunun yanında yetimlere yönelik yardım çalışmaları yapan STK'lar tarafından yapılan bazı çalışmalarda da ebeveyni olduğu halde yetim statüsünde değerlendirilen çocuklar bulunduğu görülmüş bu çocuklar sosyal yetim olarak değerlendirilerek, yardım zincirine dâhil edilmiştir (Children Of Grace, 2021).

Yetimhanelerde kalan çocukların ise yine büyük bir bölümünü sosyal yetim sınıfındaki çocuklar oluşturmaktadır. Dünyada yetimhanede yaşayan çocukların sayına bakıldığında her 10 çocuktan 8'inin sosyal yetim sınıfında yer aldığı görülmektedir (Nar, Dağ, & Özkan, 2021). BM ise yetimhanelerde kalan çocukların sayının 3 milyona yakın olduğunu tahmin etmektedir (Mutler, Wong, & Crary , 2021)

1.1.4. Korunmaya Muhtaç Çocuk

Batı'da 1900'lü yılların ilk çeyreğinde, Türkiye'de ise 1950'lerde modernizmin başat aktörü olan fabrikalar ve hızlı sanayileşme, şehirdeki cazibeli hayat arayışı, ulaşım ve haberleşme alanındaki gelişmeler, toprağın mirasla parçalanması, sosyal hayatın sınırlılığı, eğitim ve terör gibi ana aktörler, sürecin doğal bir sonucu olarak köyden kente göçü beraberinde getirmiştir. Bu göç hareketlerinden en çok etkilenenler ise şüphesiz çocuklar olmaktadır. Daha önce dede, amca, hala, teyze vb. yakınları ile birlikte yaşayan ve bir çeşit koruma kollanma altında bulunan çocuklar, göçle birlikte değişen aile yapısıyla çekirdek ailenin en zayıf halkası olmuş ve kırsalda bulunan dayanışmadan yoksun kalmışlardır (Şen, 2014, s. 232). Yaşanan bu değişim, bilinçli veya bilinçsiz olarak bazı ailelerin dağılmasına, varlığını devam ettirememesine, sonrasında ise bireylerin muhtaçlık durumuna düşmesine sebebiyet vermiş; bu muhtaçlıktan en çok etkilenenler ise en güvencesiz ve en korumasız durumdaki çocuklar olmuştur (Uğur, 2018).

“Korunmaya ihtiyacı olan çocuk” kavramı, Sosyal Hizmetler Kanununda;

“Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen (çocuk)” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu açıklamalar teknik açıdan yeterli olarak görülse de korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla ilgili en kapsamlı ifade, Prof. Dr. Emine Akyüz ‘ün “Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması” makalesinde yaptığı tanımlamada görülmektedir:

“Korunmaya muhtaç çocuk kavramı çok geniştir. Çünkü ana babalı ya da kimsesiz, varlıklı veya varlıksız, suç işlemiş ya da işlememiş, herhangi bir engeli olması veya olmaması gibi bireysel özellikleri dikkate alınmaksızın her çocuk korunmaya muhtaçtır” (Akyüz, 2010, s. 296)

Zira dünya geneline yayılan savaşlar, iç çatışmalar, aile yapısındaki olumsuz değişimler, ailenin ortadan kalkma riski, doğal afetler, hastalık ve salgınlar, büyük çapta yaşanan kitlesel göç hareketleri, yoksulluklar ve yoksunluklar, dünyadaki çocukların büyük bir kısmını korunmaya muhtaç hale getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. OSMANLI DEVLETİNDE MÜLTECİ YETİMLER

2.1.1. Osmanlı Devletinde Yetimleri Muhafazaya Genel Bir Bakış

Aile, insanlık tarihinin inancında, o inancı etkileyen gündelik hayatında, hem de siyasi sosyal yapısında önemli bir yer tutar. Aile kurumunun en masum, en mazlum ve en mahzun tarafını oluşturanlar ise çocuklar, yetimler ve öksüzlerdir. Kutsal kitaplardan, hukuk normlarına varıncaya kadar önemli bir başlık olarak görülen yetimlik ve korunmaya muhtaçlık, Osmanlı Devletinde üzerinde ehemmiyetle durulan konulardan birisidir. Sosyal devlet anlayışını Şeyh Edebali'nin “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” cümlesiyle dile getiren Osmanlı Devletinde, insanı merkeze alan bir anlayış olduğu söylenebilir. “Cümle âlem yaratılmışa tek bir göz ile bakan”, “yaratılmış her şeye yaratandan ötürü muhabbetle yaklaşan” ve bu yaklaşımda renk, cinsiyet, din, ırk gibi özellikleri birer ayırıştırıcı unsur değil, oluşturduğu sosyal devlet tablosunun mozaiği olarak gören bir anlayış görülür.

Osmanlı Devletinde inanç, gelenek, aile yapısı ve halifelik müessesesinin verdiği sorumluluk, topraklarındaki insan nüfusunun yoğunluğu, nesep, soy değeri gibi üzerine hassasiyetle durulan konular, yetimlik meselesinin ve bu meseleye dair faaliyetlerin ön plana çıkmasını sağlamıştır.

İslam öncesi ve sonrası Türk toplumunda da aile önemli bir yer teşkil etmektedir. Göktürklerde “oğuş” olarak adlandırılan ve toplumun çekirdeğini oluşturan aile, sultaya dayanan bir yapıya değil veraset esasına yani baba hukukunun hâkim olduğu pederi aile sistemine sahiptir (Gökçe, 1976, s. 60). Ailenin günlük kullanımda “ocak” kelimesi ile anılması ve sembolize edilmesi, aile yapısının sıcaklığına vurgu yapmaktadır. “Odsuz ev, kutsuz ev” şeklinde kalıplaşan ifade de bu anlayışın tezahürüdür.

Türk mitolojisinde aileye kutsiyet atfedilmiş, çocuk sahibi olmak ise tavsiye edilen ve övülen bir özellik olmuştur (Yazıcı, 2007, s. 2). Türklerin İslam'a geçişlerinden sonra kendi gelenek ve görenekleri ve geçmişten getirdikleri yaşam tecrübesiyle birlikte bir davranış ortaya koydukları görülmektedir. Böylelikle, Türk-İslam aile yapısı, İslam dini ile Türk inanç ve yaşam tecrübesinin harmanlanmasıyla teşekkül etmiştir. İslam'a göre

evliliğin maksatlarından birisi birçok ayette geçtiği gibi; çocuk sahibi olmak, nesli devam ettirmek ve bu çocukların her anlamda iyi yetiştirilmesini sağlamaktır.

Kuran'da yetimlerin himayesine ve muhafazasına yönelik tavsiye ve emir niteliğinde çok sayıda hüküm bulunmaktadır. Bu konuda; yetimlere iyi davranılması, zekâtın pay ayrılması, onlara infakta bulunulması, yetimlerin ıslah edilmeleri için gayret sarf edilmesi, mallarına el konulmaması, kız- erkek fark etmeksizin yetimlerin aynı derecede değerlendirilmesi, miras dağıtılırken diğer yetim çocuklara da pay verilmesi hususunda inisiyatif alanı açılması, adil davranılması, savaş ganimetlerinden pay verilmesi, fethedilen yerlerin gelirlerinden fey adı altında yetimlere yardım edilmesi ve ikramda bulunulması önerilmiş olup bunun aksini yapanlar şiddetli bir dille eleştirilmiştir. Kuran'da bu hususlardaki hassasiyete dair yirmi üç yerde geniş izahlarda bulunulduğu görülmektedir.³ Kuran'ı Kerim'de, yetimlerin itilip kakılması, onlara zulmedilmesi, mallarının ellerinden alınması gibi davranışlar sergileyenlere karşı yaptırımlar getirilmiştir. “Gerçekten, yetimlerin mallarını zulmederek yiyenler, karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Onlar, çılgın bir ateşe gireceklerdir⁴.”

İslam dininin Kur'an'dan sonra ikinci referans kaynağı olan hadislerde de yetim konusunun çokça vurgulandığı görülmektedir (Boz, 2020). Babası, doğumundan önce vefat eden Hz. Muhammed, yetim bir çocuk olarak dünyaya gelmişti. Bu yetimlik sebebiyle korunmaya muhtaç bir şekilde büyümüş, Hz. Hatice ile evlenene kadar ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Yetimliğin psikolojik ve ekonomik sıkıntılarını bizatihi yaşayan Hz. Muhammed, yetimlerin hukukunun korunmasından onlara hassas davranılmasına kadar sürekli tavsiye ve emirlerde bulunmuştur. Kendisine “*Ebu Talip'in yetimi*” olarak hitap edilmesi de peygamberin yetim bir çocuk olarak korunmaya muhtaç bir şekilde yaşadığının ifadesi olduğu görülmektedir (Şuayb, 2012, s. 3/120; Boz, 2020, s. 245).

Hz. Muhammed, yetimleri himaye ve muhafaza eden Müslümanların cennetle ödüllendirileceği, yetimleri muhafaza etmeni kalplerin yumuşamasına vesile olacağı gibi hususları, birçok hadisinde dile getirmiştir.

³ Bakara, 2/83, 177, 215, 220; Nisa, 4/2-3, 6, 8, 10, 36, 127; En'am, 6/152; Enfal, 8/4; İsra, 17/34; Haşr, 59/7; İnsan, 76/ 8; Feccr, 89/17; Beled 90/14-16; Duha 93/6, 9; Ma'un 107/2 (Hamidullah, 2017)

⁴ Nisa, 4/10 (Hamidullah, 2017)

“Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi himaye eden kimseyle ben, cennette şöyle yan yana bulunacağız” (Dâvûd, 2017), “Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona sevap vardır” (Hanbel, 2013).

Bunun yanında “Ben iki grup insanın hakkının çiğnenmesine asla müsaade etmem: yetim ve dul kadın” hadisinde, birlikte zikredilen yetimler ve dul kadınlar, korunmaya muhtaç gruplar olarak ifade edilmektedir (Boz, 2020, s. 245; Şuayb, 2012, s. 64). Kuran’da yetim kelimesinin yirmi üç yerde geçmesi ve bu hususta peygambere atfedilen onlarca hadisin bulunması İslam öğretisinin bu konudaki hassasiyetinin göstergesidir.⁵

Müslüman Türklerde ise baba oğul arasındaki ilişkinin “Ata oğlu ataç doğar” ifadesinde de belirtildiği gibi doğuştan gelen ve babaya ait özelliklerin erkek çocukla taşındığı düşünülmektedir. Türklerde erkek çocuğu baba, kız çocuğu ise annenin yetiştirip eğitmesi gerekmekteydi. Anneye “öğ” babaya “bey” , çocuklar babalarına ata sevgi ifadesi olarak “atağı” aynı şekilde de annelerine de “anakı” diyerek hitap ederlerdi.

Türk edebiyatının kilometre taşlarından birisi olarak kabul edilen Dedem Korkut kitabında da çocuk sahibi olmak ve çocukları terbiye edilmelerinden sıkça bahsedilir. İlgili kitabın mukaddime bölümünde konuyla ilgili

“Kız anadan görmeyince öğüt almaz, ogul atadan görmeyince sofra çekmez. Ogul atanun sırrıdır, iki gözünün birüdür, Devletlü ogul kopsa terkeşinde tiridür, devletsiz ogul kopsa ocagının köridür. Ogul dahi neylesün, baba ölüp mal kalmasa? Baba malından ne fayide başda devlet olmasa?” (Özçelik, 2005, s. 328-330) ifadeleri yer alır.

Yine Dedem Korkut Kitabı’nda çocuksuzluk motifi yerilen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda, Bayındır Han bir şölen düzenler; bir yere ak otağı bir yere kızıl otağı bir yere de kara otağı kurdurur ve

“Kimün ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun kara keçe altına döşen, kara koyun yahnısından önine getirün. Yerise yesün, yemezüse tursun getsün. Oglı olanı ag otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun. Oglı kızı olmayanı Allah te’ala kargayubdur, biz dahi kargaruz” der (Özçelik, 2005, s. 342).

⁵ İslam hukukunda yetimlik, söz konusu çocukların bulûğ çağına girmesi ile son bulur. Bu husus, “Ergenlik çağına geldikten sonra yetimlik yoktur” (Davud, 2021) ifadesi ile İslam hukukunun Kur’an’dan sonraki ikinci referans kaynağı olan hadislerde açıkça dile edilmiş ve hukuk normu olarak değerlendirilmiştir. “Saçı bitmedik, tüyü bitmedik ” deymi de, yetimler için kullanıldığında, yetimlerin biyolojik bir olgunluğa erişmediğinin yani ergenliğe girmediklerinin, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelemediğinin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla yetimlik konusunda yaşın belirleyici bir etkisi olduğu söylenebilir.

Buradan yola çıkarak ilk dönem Türk toplumlarından Oğuz boylarındaki aile yapısında çocuğun önemi hakkında çarpıcı bilgiler edindiğimiz söylenebilir. Çocuğu olmayanın lanetlenmesine kadar varan bir yaptırımla çocuğun, ailenin en temel dinamiği olduğu söylenebilir.

Ahmet Yesevî'nin “Hikmetler” isimli eserinde ise yetim konusu önemli yer tutmaktaydı. “Mustafa gibi ülkeyi gezip yetim ara /garip, fakir, yetimleri kıl sen şamdan” (Yesevî, 1993, s. 281-282) beyitlerle yetimlik konusundaki erken dönem hassasiyetler görölmektedir. Türklerin kültürel mirası olan atasözlerinde de yine yetim konusu sayısız örneklerle doludur:

“Ya evlat bir ya ocak kör”, “ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar”, “anasız kuzu melemez”, “çocuk evin ocağıdır”, “çocuksuz ev boş ambara benzer”, “evladı olmayanın devleti olmaz”, “babası ekşi elma yer oğlunun dişi kamaşır” (Kurt, 1993, s. 629-649; Yazıcı, 2007, s. 9)

gibi örnekler çocuk ve yetim konusunda gösterilen hassasiyetin levhaları gibi görölmektedir.

Osmanlı toplumunda önemli tarih vesikaları olarak zikredilen tereke defterlerinde önemli yer tutan yetim ve yetim hukuku, onlara ait mirasların belirlenmesiyle ilgili sayısız belge tarihçilerin ilgilendiğı başlı başına bir konu olmasına rağmen özellikle babanın ölümü daha doğmamış çocukların da mirastan yararlandıklarına kadar sayısız bilgi notlarıyla doludur.

Osmanlı'da manevi evlat statüsünde olan yani evlat edinme yöntemi bulunmaktadır ve bu durum “ahiret evlatlığı”, “can evlatlığı”, “oğulluk” gibi isimlendirmelerle zikredilir. Söz konusu yetim çocukların rüşt çağına gelinceye kadar himaye edildiğı görölmektedir. Osmanlı Devletinin diğ er tarih envanterlerinden birisi olan şer'iyye sicilleri Osmanlı devletindeki Müslümanların icra ettikleri evlat edinme yöntemini gayrimüslimlerin de benimsedikleri ve uyguladıkları görölmektedir.

Padişah'ın, devlet organizmasının ve kurumlarının dışında gönüllü ve varlıklı kişiler tarafından oluşturulan vakıf ve benzeri yapılarda da yetimi muhafaza için gayret sarf edildiğinin sayısız örnekleri Osmanlının sosyal Devlet anlayışının toplumda da etkili tezahürlerini oluşturduğunun göstergesidir. Osmanlı dönemimde kurulan ve sayılarının 35 binin üzerinde olduğu varsayılan bu yapılarda yetim çocuklar önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı esnaf teşkilatlarının “esnaf sandıkları” adı altında kurdukları bağış

toplama sistemiyle mensuplarına yardım ettikleri, yetim çocukların ihtiyaçlarını karşıladıkları görülmektedir. Benzer bir yapı “orta sandıkları” nda da görülür. Orta sandıklarında toplanan paralar Yeniçerilere ve şehit olan askerlerin yetim kalmış çocuklarına harcanır. Aynı şekilde bu sandıkların bir tanesi de “kara sandıkları” dır. Arkasından yetim bırakan yeniçerinin parası bu sandıkta muhafaza edilir ve çocuk büyüyene kadar işletilirdi. Beytülmal kâtibi bu sandığı takip eder. Çocuk büyüdükten sonra paranın çocuğa teslim edilesini sağlardı (Özcan, 2006, s. 104-121).

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde sosyal devlet anlayışının yetimlik konusundaki hassasiyeti bu alanda oluşturduğu kurumsal yapılarla dikkat çekmektedir. Osmanlı Devletinde özellikle yaşanan toprak kayıpları ve devamında gelen yoğun göçlerin de etkisiyle oluşan bu kurumlara padişahın ve idarecilerin bizzat aktif olarak katkıda bulunduğu görülmektedir. Kırım ve Kafkas göçleri ve Birinci Dünya Savaşından sonra artarak devam eden göçler neticesinde çok sayıda çocuğun yetim ve korunmaya muhtaç olduğu görülmüştür. Bu çocuklar için açılan ıslahhaneler, Muhacirin Dul ve Eytamhanesi, Darul Hayri Âli, Darülaceze, Darüleytam ve Himaye-i Etfal Cemiyeti önemli görevler ifa etmiştir. Bu kurumların organizasyonu ve faaliyetlerinin bir usul ile yapılmasına yönelik nizamnameler yayımlanarak kurumsal bir yönergeyle faaliyet yapmaları sağlanmıştır. Osmanlı Devletinin tarih sahnesinden çekilmesiyle son bu kurumların faaliyetleri sona ermemiş, başka isimler altında varlığını devam ettirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kendisine miran kalan devlet yönetme tecrübesi, mazisi uzun olan sosyal devlet birikimi ve kurumsal hafızasının devamı olarak yetimler ile ilgili hassasiyetini hiçbir zaman azaltmamıştır. Osmanlı Devletinden kalan kurumlar bir kısmının isimleri korunarak bir kısmının ismi değiştirilerek faaliyetlerine günümüzde dahi devam etmektedir.

2.2. OSMANLI DEVLETİNİN SON DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN GÖÇLER

2.2.1. Kırım ve Kafkas Göçleri

Osmanlı Devleti, kuruluş sürecinden itibaren sürekli topraklarını genişletip buna paralel olarak bölgede olan insanların iskânını önemseyen bir devlet politikası geliştirmiştir. Özellikle yükselme dönemi olarak ifade edilen genişlemenin arttığı dönemlerde merkezden çepere doğru bir göç ve iskân politikası izlemiştir. (Satış, 2012, s. 518)

XIX. yüzyıla gelindiğinde yaşanan toprak kayıpları ve kaybedilen topraklardaki Müslüman nüfusun da Osmanlı Devletinin elinde kalan topraklara doğru gelmek istemesi yoğun bir göç dalgası oluşturmuştur. Ayrıca Rusların da baskı ve şiddet kullanarak burada yaşayan insanları Osmanlı topraklarına doğru sürmesi yaşanan göçün boyutunu arttırmıştır. Osmanlı yöneticileri bu süreçte hilafet makamından kaynaklanan sorumluluk gereği çekildiği topraklardaki Müslüman halkın bu durumuna kayıtsız kalmamıştır (Satış, 2012).

Osman Devletinin 1853-1856 yıllarında Ruslarla yaptığı Kırım savaşı ve 1877-1878 yıllarında yine Ruslarla yaptığı Osmanlı- Rus savaşı sonrasında 3 milyona yakın insanın Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı Devleti topraklarına geldiği bilinmektedir. Bu yoğunluk karşısında alınan önlemler, yürütülecek iskân ve mülteci politikasının ne denli hassas olduğunu göstermektedir.

Gelen göçmenlerin başta dil olmak üzere gelenek, örf ve coğrafi farklılık nedeni ile uyumda zorlandıkları da görülmektedir. Kırım ve Kafkasya'dan gelen bu 3 milyon insanın çok azı mevcut köylere ve kasabalara dağıtılırken, büyük çoğunluğu yeni kurulan köylerde ve yerleşim yerlerinde iskân edilmiştir. (Tepekaya, 2006, s. 477).

Osmanlı yöneticileri, bu göçlerin devam edeceğini başlangıçta tahmin edemese de bu meselenin kurumsal bir perspektifle ele alınması gerektiğinin bilincindedir. Bu nedenle kurumsallaşma adına göç ve iskân ile ilgili önemli gayret sarf etmiştir. Gerek iletişim araçları, gerek ulaşım imkânları ve gerekse dönemin diğer güç koşulları göz önüne alındığında; bu göçlerin, ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan Osmanlı Devletinin bir an önce kalıcı çözümler üretmesi gereken bir problem olduğunu ortaya koymuştur.

Bütün bu olumsuz durumlara rağmen, gelen muhacirlerin inanç ve kimlik aidiyetleri ve Osmanlı Devletinden başka sığınacak yerlerinin olmaması, devletin bu konudaki refleksini sorumluluk idrakiyle devam ettirmesini sağlamıştır. Gelen mülteciler artık “Millet-i İslamiye’nin misafirleri” hükmünde değerlendirilmekte; yetkililere ve halka, onlara bu bilinçle davranmaları tavsiye edilmekteydi. Bu süreç zarfında göçmenlerin içinde bulundukları travmatik ruh halinden, ekonomik yaşam koşullarının iyileştirilmesine, coğrafi uyum süreçlerinden, toplumsal olayların önüne geçilmesine kadar birçok konuda yeni politikalar geliştirilmiştir (Karacoşkun & Yıldırım, 2020).

Yaşanan bu büyük göçün mağdur kitlesini ise en başta korunmaya muhtaç çocuklar ve yetimler oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti’nin inanç, toplumsal kültür ve gelenek gibi normlarında yetimin özel bir yeri bulunmakta ve devlet bu özel durumdan kendisini sorumlu tutmaktadır. Bu tutum ve tavır, Mithat Paşa koordinesinde Müslim-Gayrimüslim ayırt etmeksizin bir koruma mekanizmasının devlet eliyle yapılmasını sağlamıştır. Mithat Paşa, Niş valiliği sırasında yetimler için, bugünkü meslek liselerinin temelini oluşturan ıslahhaneler kurmuş ve yetimler, bu yolla içinde bulundukları olumsuz durumdan kurtarılıp ıslah edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, Osmanlı Devletinin kendine biçtiği “yetime baba, öksüze anne” olma vazifesinin önemli bir örnekliğini oluşturmuştur (Yıldırım M. A., 2010, s. 171-173).

2.2.2. Doksanüç Harbi

Osmanlı Devleti’nin gücünü artık kaybetmeye başladığı dönemde, 1877-1878 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus savaşına, Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiği için Doksanüç Harbi de denmektedir. Balkan ülkelerindeki azınlıkların isyanı, Rusya’nın bu topraklardaki genişleme arzusu, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelerin bağımsızlık istekleri ve Panslavizm neticesinde gerçekleşen bu savaşın sosyal, siyasi, ekonomik ve askeri açıdan önemli sonuçları olmuştur (Tuna, 2019, s. 1).

Saldırıdan çok savunma amaçlı yapılan bu savaş, neticeleri itibariyle sadece Osmanlı Devletini değil, bölge ülkelerini ve Avrupa’yı da önemli ölçüde etkilemiştir. Kırım savaşından aldığı yenilginin intikamını almak için Rusya’nın iki taraftan, Rumeli’den ve Doğu’dan, yaptığı saldırıda Osmanlı Devleti çok büyük kayıplar vermiştir. Savaş sonucunda imzalanan Berlin Anlaşması ile de Avrupa, Osmanlı Devletini yalnız

bırakarak kendi kaderine terk etmiştir. İngiltere ise bu durumu fırsat bilip hem kendi sömürgelerini koruma hem de Ruslara karşı bir tampon bölge oluşturmak adına günümüzde bile Türkiye'nin önünde diplomatik bir sorun olarak duran Kıbrıs'ı hâkimiyeti altına almıştır (Yapıcı, 2012, s. 181-182).

Osmanlı Devletinin son döneminde yaşanan siyasi bunalımlar, savaşlarda alınan mağlubiyetler ve toprak kayıpları yoğun göçlere sebebiyet vermiştir. Rusya'nın yayılmacı politikası 19. yüzyılın ilk yarısına kadar Osmanlı Devletinin hâkimiyet sürdüğü Balkanlara, Balkanlardan da Anadolu'ya doğru bir göçe neden olmuş; 93 harbinden sonra göçlerin yeniden artmasıyla, göç meselesi trajik bir hal almıştır (Yıldırım M. A., 2020, s. 459).

Küçük Kaynarca Anlaşması'ndan sonra Çarlık rejimi, Türk-Tatarlarını Balkanlarda bulunan Osmanlı Devletinin topraklarına göçe zorlamış, yaşanan zorunlu göç sonucu 18. yüzyılın sonlarına kadar beş yüz bin kişi topraklarından ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu hareketlilik daha sonraki yıllarda da Balkanlardan Anadolu'ya doğru devam ederek artmıştır. Kırım Savaşı'nın ardından Kafkaslardaki hâkimiyetini arttırmaya çalışan Çarlık rejimi, Kırım Tatarlarını, Çerkez ve Nogayları önce Rumeli'ye, 93 harbinden sonra ise Anadolu'ya doğru göç etmeye zorlamıştır. Bu göç sonrası Anadolu'ya gelen insan sayısı, 1910 yılına geldiğinde üç milyonu çoktan bulmuştur. (Karpas, 2013, s. 86) .

Rusya'nın uyguladığı insanlık dışı muameleler sonucu, muhacir halkın üçte biri, göç yollarında hayatlarını yitirmiştir. Rumeli'ye ve Anadolu'ya ulaşan muhacirler ise yaşadıkları coğrafyanın ve sürdürdükleri gündelik yaşamın dışında yeni bir yerde yaşama tutunmanın sıkıntılarını hem maddi hem psikolojik olarak yaşamaya başlamışlardır (Yıldırım M. A., 2020, s. 460). Bu olumsuz durumdan en çok etkilenen kesimin ise korunmaya muhtaç yetim çocuklar olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

2.3. OSMANLI DEVLETİNİN MÜLTECİ POLİTİKASI

2.3.1. Muhacirin Nizamnamesi

Tarihin her döneminde yaşanan siyasi sosyal durumların neredeyse merkezi konumunda bulunan Anadolu, stratejik konumundan dolayı ya göç güzergâhının transit geçiş yeri ya da bizatihi göçün hedef ülkesi olmuştur. Osmanlı Devleti, bu göçleri genişleme ve yükselme dönemlerinde devletin menfaatleri doğrultusunda kullanırken, zayıflama döneminde hem gelen göçmenlerin sayısının çokluğu, hem de devletin siyasi ve ekonomik açıdan eski gücünden uzaklaşmış olması, bu hareketliliği yönetebilme hususunda ciddi problemlere sebebiyet vermiştir (Erdem, 2018, s. XIII).

Osmanlı Devleti, muhacirlerin yerleştirilmesi noktasında başlangıçta bir devlet politikasına sahip değildir. Bu husustaki tedbirler; taşrada yerel yöneticiler, İstanbul’da ise Şehremaneti ve Zaptiye Müşirliği tarafından alınmaktaydı. 1856 yılında ise, bu durumun yerel yöneticilerin inisiyatifi ve halkın desteğinin ötesinde bir kanun düzenlemesi ile yapılması yönünde bir nizamname yayınladı. İdarecilerden bundan sonra yayınlanan nizamname doğrultusunda hareket edilmesi istendi (Karacoşkun & Yıldırım, 2020, s. 1323).

7 Ağustos 1856 tarihinde yayımlanan ve Osmanlı Devleti’nin tüm topraklarında resmî olarak muhacirlerin durumunu bir kanun çerçevesinde tanımlayan ilk çalışma Muhacir Nizamnâmesidir (Keleş, 2009, s. 1170) .

On dört maddeden oluşan nizamnameye göre;

1. Gelen mültecilerin herhangi bir istisna söz konusu olmaksızın Osmanlı Devletine tabiiyetini kabul edecekleri,
2. Osmanlı Devleti kanunlarına uyacakları,
3. Gerek iskân edilecek şehirlerde gerekse yeni kurulacak yerleşim yerlerinde dinlerini yaşama ve ibadet konusunda özgür olacak, iskân edildikleri yerlerde ihtiyaç halinde yeni ibadethaneler inşa edileceği,
4. Tarım yapılacak verimli topraklara iskân ettirilecek mülteciler için iâşelerini temin ve kudretleri yetecek kadar toprak devlet tarafından verileceği,

5,6. Anadolu'ya yerleşenlerin 12, Rumeli'ye yerleşenlerin ise 6 yıl askerlik ve vergiden muaf tutulacakları,

7. Muafiyet süresi sona erdiğinde Osmanlı tebaası gibi değerlendirileceği,

8. Kendilerine tahsis edilen arazilerin 20 seneden önce satılmasına müsaade edilmeyeceği,

9. Öngörülen muafiyet süresi çerisinde Osmanlı tabiiyetinden ayrılan ve Osmanlı topraklarını terk edenlerin sahip oldukları arazi ve mülklerinin ellerinden alınacağı,

10. Yerleştirildikleri yerlerin kolluk kuvvetlerinin muhafazası altında bulunacakları,

11. Muafiyet süresi sona ermeden Osmanlı toprakları içerisinde yer değiştirmelerine izin verilmeyeceği,

12. Osmanlı topraklarına gelmezden önce yaşadıkları yerlerde cinayet gibi suça karışmış olanların tespit edildikleri durumda sınır dışı edileceği,

13. Gerek kendilerinin gerekse bakmakla sorumlu oldukları ailelerin maişeti için verilen topraklarda toprağı ekip biçmeleri için veya meslek ve sanat sahibi olanların sanatlarını icra edebilmeleri için sermaye olarak 60 mecdiye altını verileceği belirtilmekte;

14. Son madde ise iltica edenlerin sorunsuzca nakledilmeleriyle ilgili olup, söz konusu görev, ilgili konsoloslara ve yerel memurlara tevdi edilmekteydi (Karacoşkun & Yıldırım, 2020, s. 1324-1325), (Keleş, 2009, s. 1170-1171).

2.3.2. Muhacirin Komisyonları

Osmanlı ile Rusya arasında yaşanan Kırım savaşı ve 93 Harbi sırasında Osmanlı Devletinin yanında olan Kırım- Kafkas Türkleri, Rus Çarlığını rahatsız etmiş; bu durum, bölgede bulunan Osmanlı tebaasının Anadolu'ya doğru gayri insani bir tutumla zoraki göç etmelerine sebebiyet vermiştir. Osmanlı Rus Harbi öncesinde Kırım savaşında yaşanan mağlubiyete Kırımlıların Osmanlı'ya desteklerinin sebep olduğunu düşünen Ruslar, burada yaşayan ahaliyi Balkanlara doğru, 93 harbinin ardından ise Anadolu'ya zorla sürmüştür. Savaş sonrasında yaşanan göç neticesinde Osmanlı topraklarının her yerinde uygulanacak kural, kaide ve kanunlar olmadığı için ivedilikle

Muhacirin Nizamnamesini hayata geçirilmiş, sonrasında ise bir devlet politikası haline gelen muhacir komisyonlarını kurulmuştur (Keleş, 2009, s. 1167).

Başta İstanbul olmak üzere artan muhacir nüfusu, kolluk kuvvetlerini ve idarecileri zorlamaya başlamaktaydı. Bu durumun daha da vahametli bir boyuta ulaşmadan çözümü için Muhacirin Nizamnamesinden 3 yıl sonra komisyonlar kurulmaya başlandı. Muhacirlerin geçici barınmasını, geçimlerini sağlamak için verilecek tarım arazilerinin tespitini, kalıcı barınmalarını, yerleştirilecekleri yerlere sevk edilmelerini, ayni ve nakdi yardımların organizasyonunu gerçekleştirmekte yetkili ve sorumlu kılınan bu komisyonların tamamına Muhacirin Komisyonları denmekteydi (Yıldırım M. A., 2020, s. 461).

İlk olarak İdâre-i Umumiyye-i Muhâcirûn adıyla 1860'ta Trabzon Valisi Hafız Paşa koordinesinde faaliyete başlayan komisyon, göçler yavaşladığında ve komisyona ihtiyaç kalmadığında lağvedilmişti. Fakat göçlerin tekrar yoğunlaşması sebebi ile komisyon yeniden kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştı. Muhacirlerin sevk idare ve muhafazası konusunda bir komisyona ihtiyaç duyulması göç ve göçmen konusunun Osmanlı Devleti yöneticileri için ne denli büyük bir sorun teşkil ettiğinin önemli bir göstergesidir. Muhacir komisyonlarının kısa süreli lağvedilmelerinin yanı sıra genel olarak aktif faaliyet göstermeleri, Osmanlı Devletinin XIX. yüzyılın sonlarına doğru mültecilik meselesiyle yoğun meşgul olduğuna ve bu sorunun devletin önemli gündemlerinden birisini teşkil ettiğine işaret etmektedir. Lağvedildiği dönemlerde ise göçmen meselesi ile ilgili kurumlar ortadan kalkmamış, komisyon olmadığı dönemlerde komisyonun görev ve yetkileri Zaptiye Nezaretine devredilmiş ve organizasyonun etkin şekilde icra edilmesi sağlanmıştır (Demirtaş, 2009, s. 216).

Bugün modern devlet yapısında, yaptığı işler, temsil ettiği saha ve ilgili alandaki organizasyon kapasitesinin büyüklüğüne bakıldığında T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olarak faaliyet gösteren kurumun ilk örnekliğinin bu komisyonlar olduğu düşünülmektedir.

2.4. MÜLTECİ YETİMLERİN HİMAYESİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER

2.4.1. İslahhanelerin Açılması

Osmanlı Devleti'nin taşıdığı sosyal sorumluluk, halifelik makamının yüklediği ümmet bilinci ve dil-din ayırt etmeksizin insanı merkeze alan yönetim anlayışı, toprakları üzerinde yaşayan bütün çocuklar için doğal bir hamilik tutumu doğurmuştur. Bu bakışla, 1863 yılında Tuna Valisi Midhat Paşa tarafından Niş'te kurulan ilk ıslahhane, başta yetim ve öksüzler olmak üzere korunmaya muhtaç tüm çocukların eğitim almaları ve meslek sahibi olmaları amacını taşımaktadır.

Osmanlı-Rus Savaşı sırasında idari ve ekonomik sıkıntılar yaşayan ıslahhaneler, II. Abdülhamid döneminde adını Hamidiye Sanayi Mektebi olarak değiştirip faaliyetlerine devam etti. Başta İstanbul Sanayi Mektebi olmak üzere vilayet sanayi mekteplerinin 93 harbinden sonra yetim, öksüz ve korunmaya muhtaç muhacir çocuklara ev sahipliği yaptığı görülmektedir.

Osmanlı-Rus Savaşının ardından 390.000 kişi Rumeli'den İstanbul'a gelmiştir (İpek, 1999). Gelen bu göçmenlerin öncelikli olarak barınma ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu ihtiyacı gidermek için harekete geçen devletin; okulları, camileri, vakıf mülklerini ve hatta bazı evleri bile muhacirlere tahsis ettiği görülmüştür. Bu kalabalık mülteci nüfusun sokaklarda en çok görülen yüzünü korunmaya muhtaç, yetim ve öksüz çocuklar oluşturmaktaydı. Bu çocukların başta Yeni Cami ve Beyoğlu bölgeleri olmak üzere İstanbul'un farklı bölgelerinde perişan bir şekilde kaldırımlarda ve yol kenarlarında yattıkları görülmüş, bu olumsuz durumun düzeltilmesi için çocuklar askerî ve mülkiye sanayi mekteplerine yerleştirilmeye başlanmıştır (Koç, 2007, s. 41).

İslahhaneye alınan çocuklar, açıldıkları bölgelerden seçilerek himaye altına alınmakta, bu çocukların yaşları ise 5 ila 13 arasında değişmekteydi. Yetim veya öksüzler haricinde, dilencilik yapan, serseriliğe tevessül eden fakir aile çocukları da yine bu ıslahhanelere alınarak eğitim verilmek suretiyle meslek edinmelerine katkı sağlanmaktaydı. Bu anlamda ıslahhaneler, korunmaya muhtaç durumdaki çocukları sokaktan kurtararak, dil, din, mezhep, ırk farkı gözetmeksizin uygun bir ortamda büyümeleri için gayret gösteren yapılardır. Karma eğitim modelinin örnekliğini farklı inanış ve dinlerdeki çocukları bir arada eğiterek göstermesi bakımından da dikkat çekici

bir özelliğe sahip olan ıslahhaneler; yetim, öksüz ve korumaya muhtaç çocuklar için temel düzeyde okuma yazma kabiliyetini vermenin yanında onların meslek sahibi olmalarını da önemsiyordu. Terzilik, kunduracılık, deri işlemeciliği gibi döneminde revaçta olan meslekler çocuklara kalfalık seviyesinde öğretilmekte böylelikle onların maddi açıdan da ekonomik desteğe ulaşmaları sağlanmaktadır. Suça karışan çocukların da kendilerinden yaşça büyüklerin kaldığı hapishaneler yerine bu ıslahhanelere yerleştirilmeleri, bir yandan akranları ile birlikte cezalarını çekerken diğer yandan eğitim almalarının ve meslek öğrenmelerinin sağlanması, bu çocukların ıslahı noktasında dikkat çekici bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Koç, 2007, s. 48).

Islahhaneye yerleştirilen çocukların seçiminde titiz bir sürecin işlediği görülmektedir. Öncelikle çocukların ilk bir hafta farklı imtihanlara tâbi tutarak eğilimleri ve becerileri öğrenilmeye çalışılıyor sonrasında ise aldıkları temel eğitimin verileri ışığında meslek eğitimi verilmeye başlanıyordu. Öncelikle çocuklara Kur'an-ı Kerim, ilmihal, edebiyat, ahlak, hesap ve yazı öğretiliyordu. Islahhanede bulunan her çocuğa kendi dininden eğitimci tahsis edilmesi ise özgün bir eğitim politikası olarak dikkat çekicidir. Genelde terzilik, kunduracılık, dericilik ve dokumacılık öğretilmekte ama ihtiyaca göre farklı dallarda da eğitim verilmekteydi. Sonrasında erkek öğrencilere marangozluk, kitap ciltçiliği, matbaacılık ve demircilik; kız öğrencilere ise onların fitratlarına uygun işler öğretiliyordu. Bu kurslarda sadece zanaatin değil sanatın da öğretiliyor olması dikkat çekicidir. Kız çocuklara dikiş nakıştan piyanoya kadar farklı alanlarda beceri ve sanat eğitimlerinin verilmesi ıslahhanelerin sanata ve zanaate gösterdiği ilginin de önemli bir göstergesidir (Öztürk, 2013, s. 190).

Midhat Paşa, vali olarak gönderildiği Tuna vilayetinde bölgedeki Panslavizm'in kırılmasını ve zamanla ortadan kalkmasını sağlamak için, Osmanlıcılık düşüncesinin yerleşmesini önemsemiş ve ahalinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığın artmasını sağlamak için birçok faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyetlerin en önemlilerinden biri de ıslahhane adını verdiği kurumun oluşturulmasıdır. Geçmişte sanayi mekteplerinin günümüzde ise meslek liselerinin temelini oluşturan kurumlar yine ıslahhaneler olmuştur. Aldıkları temel eğitimin yanında erken yaşlarda edindikleri nitelikli meslek eğimi sayesinde ıslahhanelerden ayrıldıktan sonra geçimlerini sağlayacak kapasiteye ulaşmaları amaçlanan çocuklar, aynı zamanda yerli üretimin de örnekliğini oluşturmaktadır. Bu

doğrultuda henüz eğitimleri devam ederken askerlerin elbiselerini ve ayakkabılarını üretmeye başlamışlardı. Çocuklar, sattıkları ürünler ile ıslahhanelere gelir oluşturmakla beraber mesleklerinde pratik yapma fırsatı bulmuş buna mukabil yerli üreticilik vasfına da haiz olmuşlardı. Eğitimlerinin ardından mezun olan çocukların bir kısmı yine eğitim gördükleri yerde çalışmaya başlamış, okuldan ayrılanlara da ıslahhanenin desteği ile iş bulmaları noktasında yardımcı olunmuştur. Artık mesleklerinde nitelikli birer eleman olan bu çocuklardan bazıları ise kendi işletmelerini kurarak mesleklerini dışarda devam ettirmek istemiştir. Islahhane, bu düşünceyle yola çıkan çocuklardan desteğini hiçbir zaman esirgememiş ve işletmelerini kurmaları için onlara sermaye desteğinde bulunmuştur. Mesleklerinde nitelikli ve eğitilmiş olan ustaların yetişmesine vesile olan Islahhanelerde, başta Müslüman çocuklar olmak üzere Hristiyan ve az sayıdaki Yahudi çocuğa da eğitim verilmiş, toplumsal refahın yükselmesine önemli katkıda bulunmuştur. Midhat Paşa tarafından ilk önceleri daha çok siyasi ve sosyal saiklerle oluşturulmaya çalışılan ıslahhaneler, bu alanda başarılı bir örneklik oluşturmuş, Anadolu ve Rumeli’de birçok yere açılarak yaygınlaşmaya başlamıştır (Ferlibaş, 2013, s. 615). Meslek liselerinin de temelini oluşturan bu okullara yerli ahalinin çocuklarını gönderme konusunda çekingen davranıldığı ifade edilmekte ve bunun Meslek Lisesinin yerel toplum olgusunda “*düşkün*” bir yeri çağrıştırdığı tahmin edilebilir. Bunun yine eğitim tarihi açısından da önemli sonuçları tahmin edilebilir.

2.4.2. Muhacirin Dul ve Eytamhanesi

Osmanlı Devleti’nin mazlum ve mağdur durumda olan insanlara destek olması, taşıdığı kültürel dinamiklerin yanında, inancı ve halifelik müessesesinin ona yüklediği sorumluluktan kaynaklanmaktadır. Devlet bu faaliyetini ahalinin gönüllü desteğinin dışında, kurumsal olarak çıkardığı nizamnameler, vakıf ve benzeri yapılarla devam ettirmiştir. Bu yapısal desteğin faydalanıcıları, ekonomik olarak zor durumda bulunan fakir ve ihtiyaç sahibi kimselerin yanı sıra yetim, korunmaya muhtaç çocuklar ve dul kadınlardır.

Mağdur ve mazlum durumda olan bu insanlar, Osmanlı devletinin vakıf olarak kurduğu hastanelerde ve şifa yurtlarında tedavi edilmiş, yetimhanelerde ve aşevlerinde karınları doyurulmuş, birçok farklı alanda eğitimler verilmek suretiyle meslek sahibi olmaları sağlanmıştır (Eryüksel, 1998, s. 331). 93 Harbinden sonra artan büyük çaplı göçler

sebebiyle, muhacirler arasında dul kadınlar ve korunmaya muhtaç çocuklar önemli bir yoğunluk oluşturmıştır. Bu durumda bulunan dul kadınlar ve yetim çocuklar; Muhacirin Dul ve Eytamhanesine yerleştirilmiş, bunların içinde sağlık sorunu yaşayanların ise göçmenler için oluşturulan muhacirîn hastanesinde tedavileri sağlanmıştır. Özellikle Gülhane’de bulunan Kırmızı Kışla içerisinde Dulhane, Eytamhane ve Eytam-ı Muhacirin Mektebi, dul ve yetimlerle ilgili dikkat çekecek hizmetlerde bulunmuştur (Tiryaki & Özlü, 2021, s. 329). Dulhanelere yerleştirilen kadınlarda aranan koşullar ise; öncelikle göçmen olması, evinin ve kalacak yerinin olmaması, kendine bakacak oğlunun ve kocasının olmamasıdır (Tiryaki & Özlü, 2021, s. 332). Göçlerin yoğunluğunun azalması ile birlikte Muhacirin Komisyonlarının faaliyetlerine artık işlevsiz hale geldiği düşünülerek Ocak 1894 tarihinde ara verilmiş, Muhacirin Dul ve Eytamhanesi de faaliyetlerini sona erdirmiştir. Burada bulunan kadınlar ve çocuklar ise aynı yılın Temmuz ayında Darülaceze’ye nakledilmiştir (Yıldırım N. , 1996, s. 8). Osmanlı devletinin zor koşullarda uygulamaya çalıştığı göç organizasyonunda elde başarı, olaya bakışı ve yaklaşımı, 21. Yüzyılda bile örnekliği aranan bir sosyal devlet anlayışının o dönemlerde görülmesi bakımından dikkate değerdir.

2.4.3. Darülaceze

Yaşlı ve bakıma muhtaç insanlara verdiği destek ve hizmetlerle tanınan Darülaceze, kurulduğu günden bu güne kadar varlığını devam ettiren sosyal hizmet kurumlarının başında gelmektedir. Dilencilerden yaşlılara, kimsesiz insanlardan bakıma muhtaç çocuklara kadar başarılı hizmetler sunabilen bu kurum, II. Abdülhamid’in emir, destek ve himayeleriyle teşekkül etmiştir. Darülaceze, organizasyon yapısının içerisinde Müslim-Gayrimüslim ayrımı yapmadan idareci ve görevli istihdam etmiş olmasının yanı sıra buradan hizmet alanların da dinine, mezhebine ve etnik yapısına bakmadan onlara destek vermiştir. Kurum giderlerini ise hayırseverlerin önemli desteklerinin yanında, oluşturduğu döner sermaye sistemi ile karşılamaya çalışmıştır. Yapı içerisinde, çalışmaya gücü olanlar da icra ettikleri meslekler ile döner sermaye üzerinden Darülaceze’nin ekonomik açıdan ayakta kalmasına katkıda bulunmuşlardır. Kurum içerisinde farklı dinlere ait ibadet alanlarının bulunması ise devletin olaya insan temelli yaklaşımını ortaya koyan belirgin bir uygulamadır (Yazıcı, 2007, s. 44).

Dilencilerin sayısının artması ve bu konuda önlem alınması ihtiyacının doğması Darülaceze'nin kuruluşunu hazırlayan önemli dayanak noktalarından birisidir. II. Abdülhamid, 30 Mart 1880 tarihli talimatla konu hakkında kapsamlı bir rapor hazırlanmasını ve sokaklarda dilenen sahipsiz çocukların, engelli kadın ve erkeklerin dilencilik illetinden kurtarılması, dilencilik yapan çocukların barındırılıp eğitim alabilmeleri için bir kurum oluşturulmasını istemiştir. Hükümet, çalışmalarını tamamlayıp padişahın doğum gününde, 13 Nisan 1880'de, Darülaceze'nin açılmasını sağlamıştır (Nuhoğlu, 1993, s. 512).

Darülaceze'ye kabul şartları nizamname ile belirlenmiştir. Bu nizamnameye göre Darülaceze'ye kabul edilebilecek kesimler şunlardır: İstanbul'da doğmuş veya en az 5 seneden beri devamlı oturmakta olan çalışma gücünü kaybetmiş, bakıma ve korunmaya muhtaç kimsesiz fakir olanlarla; geçinebilecek kâfi mala malik olmakla beraber, çalışamayacak durumda olanlardan kanunen bakmakla mükellef kimsesi mevcut olmayan 18 yaşını doldurmuş engelli, güçsüz ve yaşlılar; 0-3 yaş grubu kimsesiz çocuklar ve koruma altında olan çocuklar; çocuklarının kendilerine bakamayacak durumda olduklarını mahkeme ilanı ile belgeleyenler; sağlık bakımından diğerine bakamayacak durumda olduklarını devlet hastanelerinden alacakları sağlık kurul raporu ile tespit ettiren evli kişiler. Bu kişilerin ayrıca herhangi bir bulaşıcı hastalığı ve akıl hastalığının da olmaması gerekmektedir (Darülaceze Kurumsal, 2021).

II. Abdülhamid döneminde Darülaceze aracılığı ile yetim ve öksüzlerin himayesine yönelik sütannelik üzerinden kurgulanan başka bir örneklik daha dikkatleri çekmektedir. Darülaceze'lerin açılmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti, sütannelerin istihdam koşullarını değiştirerek onlara normal bir kadın işçiden çok daha yüksek maaşlar teklif etmek suretiyle bu kadınların çocukları terk etme sorununa yarı-kurumsal bir çözüm üretmiştir. Modernleşmekte olan bir devletin artan endişeleriyle başa çıkmak için farklı türde bürokratik yapıların ve aracı mekanizmaların ortaya çıkmasına paralel olarak sütanneler merkezi devletle ilişkilerinde yeni bir kimlik kazanmışlar; devlet de, her bir öksüzle tek bir birey olarak ilgilenmek yerine, sütannelik üzerinden soruna daha etkili bir çözüm bulma yoluna gitmiştir (Maksudyan, 1977, s. 30).

Darülaceze kendi çağına göre teknolojik, modern ve eğitimli bir kadro ile donatılmıştır. Eğitim biriminin başında Fransız ve Avusturyalı hemşireler de ayrıca bulunmaktadır.

Darülacezenin açılmasından kısa bir süre sonra prematüre bebekler için küvez satın alınmış ve çocukların süt ihtiyacını karşılamak için mandıra kurulmuştur. Dahiliye nezareti uhdesinde mandıradan alınan sütlerin sterilizasyonu için ayrıca özel hijyen makinaları da alınmıştır. Bu gelişmeler dönemin gazetelerinde de kurumun hijyen ve steril kurallarına uyduğu için bebek ölümleri sorununa çözüm geliştirdiği haber olarak yer almıştır. 13 Şubat 1899 tarihli Sabah gazetesinde çocuğunu Darülaceze'ye bırakan genç bir annenin çarpıcı öyküsü yayımlanır. Hizmetçi olarak iş bulduktan sonra Darülaceze'den çocuğunu almak isteyen genç annenin, çocuğuna çok iyi bakıldığını görünce almaktan vazgeçtiği, bebeği için en uygun yerin Darülaceze olduğuna karar verdiği “Padişahın merhametinin annelik içgüdüsünden bile daha güçlü” olduğu haberi yapılır (Maksudyan, 1977, s. 38).

Sağlık hizmetlerinin yanında psikolojik destek de sağlanan muhtaçların sosyal uyum süreçleri için özverili çalışmaları devam etmektedir. Farklı dinlere ait ibadet mekânlarını da bünyesinde taşıyan Darülaceze'nin barınan muhtaçlar için bu yönde de önemli bir örneklik oluşturduğu düşünülmektedir.

2020 yılında yayınladığı bültende; kuruluşundan bu güne kadar 30.000'i çocuk olmak üzere 100.000 muhtaca hizmet verdiğini belirten kurum, sosyal devlet anlayışının cihanşümul örnekliğini devam ettirmektedir (Darülaceze Bülteni, 2020, s. 2). Günümüzde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren kurum, barınan muhtaçların sağlık, giyim kuşam ve gıda ihtiyaçlarını 24 saat prensibine göre sağlamaktadır.

2.4.4. Darülhayr-i Ali

Osmanlının son dönemlerinde savaşımlardan aldığı yenilgiler ve bu yenilgilere paralel olarak artan ekonomik sıkıntılar, kitlesel sayılabilecek göçler, iâşe, istihdam, koruma önemli sorun alanlarını da birlikte getirmiştir. 1903 yılında II. Abdülhamid'in kurduğu Darülhayr-i Ali de yaşanan bu sorunlara çözüm arayışı neticesinde ve sosyal devlet anlayışı çerçevesinde kurulmuştur. Kuruluşun başlangıcının Kafkas ve Osmanlı-Rus savaşı sonrası Balkanlardan Anadolu'ya gelen göçlere bağlanması gayet normaldir. Müslüman çocukların sahipsiz bırakılmamasını sağlamak ve Ermeni çocukların da Hristiyan misyonerlerin ellerine düşmesini engellemek, Osmanlı Devleti'nin karşısına

bir sorumluluk olarak çıkmıştır. Okulun kuruluşuna vesile olan asıl sebep ise 6-7 yaşlarında yetim bir Müslüman çocuğun okuma isteğini ifade eden bir mektubu padişaha yazmasıdır. Konu, 13 Kasım 1898 tarihinde padişaha iletilmiş, Gayrimüslimlere yetecek kadar okul varken Müslüman yetimlere yetecek kadar okul olmadığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezareti koordinesinde yetimlerin ve korunmaya muhtaç Müslüman çocukların yatılı kalacakları bir okul çalışmasına başlanmıştır. Okulda verilecek eğitimden kız erkek ayrımı olmadan her iki cinsiyetin de yararlanması arzu edilmiştir. Başlangıçta Müslüman çocuklar için açılması planlanan okul, Ermeni çocukların misyonerlerin eline düşmesi endişesi ile Müslüman olmayanları da kapsamıştır. Bu endişenin yersiz olmadığı İngiliz ve Alman misyonerlerin izinsiz bir şekilde Ermeni yetim çocukları kendi yetimhanelerine kaydettirdikleri tespit edildikten sonra anlaşılmıştır ve okulun Müslim-Gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın 6-10 yaş aralığındaki tüm yetimleri kapsayıcı bir hizmet vermesi yönünde kanaat hâsıl olmuştur. Fakat bu düşünce, okulun inşaatının başlamasından sonra ortaya çıkan ekonomik sıkıntılardan dolayı sadece Müslüman yetimleri muhafaza etme fikrine evrilmek zorunda kalmıştır. 1903 tarihli meclis toplantısında bu yarım kalmış düşünce masaya yatırılmış ve Gayrimüslimler için ileri bir tarihte Darüleytam inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Okulun önceki ismi Darülhayr olarak belirlense de Sultan II. Abdülhamid'in himayesi altında olduğu için Ali ifadesi de eklenerek Darülhayr-i Ali olmuş ve 1 Eylül 1903 tarihinde açılmıştır. Kurumun kuruluş sürecinde değişikliğe uğrayan yapısı gereği amacıyla da değişikliğe gidilmiştir. İlk başlarda Müslüman kız ve erkek yetimlere hizmet vermesi için düşünülen kurum süreç içerisinde Müslim-Gayrimüslim kız ve erkek çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmiş ama ekonomik sıkıntılar neticesinde uygulamada sadece Müslüman erkek yetimlere hizmet veren bir kurum olarak faaliyetlerine başlamıştır (Kapçı, 2019, s. 8-27).

Hamidiye Etfal hastanesi gibi ismi Sultan II. Abdülhamid'le özdeşleşen Darülhayr-i Ali'nin kuruluş gerekçesinden birisi de; Sivas, Halep, Mamuretilaziz, Trabzon, Van, Erzurum, Diyarbakır, Bitlis ve Ankara'da faaliyet gösteren misyoner yetimhaneleridir. Misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde Osmanlı tebaası olan 6386 Ermeni yetimin bu yetimhanelere yerleştirildiğinin rapor olarak padişaha sunulması sonrasında Osmanlı'nın bu kurumlar üzerine hassasiyetle eğilmesi de bir devlet refleksi olarak algılanabilir (Özbek, 1999, s. 77-78).

Islahhaneler gibi bu kurumların da sadece yetimleri korumak ve himaye etmek ile sınırlı kalmadığı aynı zamanda birer zanaat erbabı olmaları için yatılı bir okul olduğu söylenebilir. Ders müfredatlarında meslek dersleri belirli bir ağırlıkla yer almış, çocuğun okuldan ayrılması ve mezun olabilmesi için bir meslek öğrenmesi şart koşulmuştur. Darülhayr-i Ali de; fırıncılıktan kunduracılığa, marangozluktan oyuncak yapımına, tenekecilikten tatlıcılığa, saraçlıktan müzik aleti imal ve tamirine kadar geniş yelpazeli meslek öğretildiği görülmüştür (Kapçı, 2019, s. 41).

Darülhayr-i Ali, Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet anlayışını yansıtan, yetim ve kimsesiz çocukları himaye eden, bu çocukların giyim ve barınma masraflarını karşılayan önemli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada barınan çocuklara meslek de öğretilerek bu çocukların geçimlerini sağlayacak kapasiteye ulaşmasına imkân sağlanmıştır. Darülhayr-i Ali'nin toplumun dezavantajlı kesimini oluşturan yetim ve kimsesiz çocukların topluma kazandırılması noktasında yaptığı hizmet dikkate değerdir.

2.4.5. Darüleytam

Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışının dinamiklerinden birisi de merhamet ve şefkatle kendine tabii olan ahalisini yönetmesidir. Bu özellik, Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet organizasyonunun en önemli parçalarından birisini oluşturmaktadır. Osmanlı devleti bu ilke doğrultusunda muhtaç, kimsesiz, aciz ve perişan durumda olan insanlara, genç-yaşlı, Müslim-Gayrimüslim ayrımı gözetmeden gücünün yettiği ölçüde destek olmuş, bu desteği ve baniliği oluşturduğu kurumlarla da müşahhas hale getirmiştir.

Balkan savaşlarının hemen akabinde patlak veren Birinci Dünya Savaşından sonra gelen göç dalgası ve şehit düşen asker çocuklarından geriye kalan yetimler için bir eğitim ve barınma ihtiyacı, çözülmesi gereken ciddi bir problem olarak durmaktaydı. Bir yandan savaşların getirdiği yıkımlar ve iktisadi ve sosyal travmaların doğurduğu sorunlar ile uğraşan devletin bir yandan da savaşta şehit olan askerlerin geride kalan çocuklarını muhafaza ve eğitme işlevini ifa etmesi gerekiyordu. Osmanlı topraklarında gerek göçler gerekse savaşlar sonucu zor durumda kalan korunmaya muhtaç çocuklar için söz konusu sosyal devlet anlayışı ile açılan Darülacezenin ve Darüşşafaka'nın artık

ihtiyaçlara cevap verememesi neticesinde yeni bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşının ardından yetim kalan çocuklar için Darleytamlar kurulmuştur. Sadece ocukların barınması değil eğitimi için de gayret gösteren kurum, ilk olarak İstanbul’da Sait Halim Paşanın kuruma hediye ettiği Bebek yalısında faaliyete başlasa da Anadolu’nun birçok yerinden gelen yetim ve ksz ocuklara sahiplik etmiştir. Maarif Nzırı Ahmed şükrü Bey’in teklifiyle 25 Kasım 1914 tarihinde kurulan 1918’de faaliyetleri inkıtaya uğrayan Darüleytam, Anadolu’da varlığını 1927 yılına dek sürdürmeyi başarmıştır (zkan, 2006, s. 211; Nuhoglu, 1993, s. 521; Kapçı, 2016, s. 98).

Birinci Dünya Savaşı sırasında yeni bina yapılmasa da Osmanlı topraklarını terk eden İngiliz, Rus, İtalyan ve Fransızlara ait binalara el konularak Darleytamda barınan çocukların eğitimine başlanmıştır. Okul müfredatı oluşturulurken İsviçre, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Romanya’nın eğitim siteminden ve okul programlarından yararlanılmıştır. Avrupa’daki eğitim programlarının dışında, 400 Osmanlı yetimi de madencilik mesleğini öğrenmeleri için Maarif Nezaretince Almanya’ya gönderilmiştir (Kapçı, 2016, s. 98-105).

Savaşta alınan mağlubiyetler ve şehit sayısının artmasına paralel olarak yetim sayısının artması başlangıçta 20 olan Darüleytam sayısı, kısa sürede 62’yi bulmuştur. Darleytamların giderleri, halktan yardım yerine istenilen “Evlad-ı şüheda” vergisi ve yerel yönetimlerden bu konuda alınan desteklerle karşılanmıştır (Kapçı, 2016, s. 98-105).

Hizmet verdiği dönemde 16 bin yetime okul ve yurt olan Darüleytamlarda, Mondros Ateşkes Anlaşmasından sonra ciddi bir bina sıkıntısı yaşanmıştır. İtilaf devletlerinin İstanbul’u işgalinin ardından Darleytamlara tahsis edilen binalar, Osmanlının elinden alınınca bu binaların boşaltılması, kurumda kalan çocuklar zor durumda kalmıştır. Ekonomik sıkıntılar yüzünden yeni binalar inşa edilemeyince buralardaki yetim çocuklar bazı kullanılmayan boş saraylara yerleştirilmiştir. Fakat İstanbul dışındaki binaların da tahliye edilmesiyle ve bu binalardaki çocukların da İstanbul’a getirilmesi söz konusu olunca bu duruma çözüm bulunamamış ve Darleytamlar kapanmıştır. Yetenekli ocuklar, 1927 yılında Drşsafaka’ya verilse de geri kalan yetim ve ksz ocuklar zor durumda hayatlarını devam ettirmeye çalışmıştır (Nuhoglu, 1993, s. 521).

2.4.6. Himaye-i Etfal Cemiyeti

Osmanlının yetim, öksüz ve muhtaç çocuklar konusundaki hassasiyeti, bu alanda birçok kurum ve kuruluş tesis edilmesine sebep olmuştur. Bu kurumlardan birisi de Himaye-i Etfal Cemiyeti'dir. Osmanlı toprakları içerisinde yetim, öksüz ve korunmaya muhtaç çocukların meslek sahibi olarak topluma kazandırılması noktasında gayret sarf eden Himaye-i Etfal Cemiyeti 1908 yılında Kırklareli'nde kurularak faaliyetine başlamıştır (Aytekin, 2006, s. 111).

Teşkilatın merkezi, Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru İstanbul'a taşınmıştır. Savaşın son yıllarında kimsesiz çocukların sayısının artması, çocukların muhafazası için kapsayıcı bir organizasyonu gerektirmiş; bu gereklilik doğrultusunda 1917 yılında Galatasaray Yurdunda toplanan 20 kişilik heyetin gayretleri ve hükümetin desteği ile Himaye-i Etfal Cemiyeti faaliyetlerine başlamıştır. Cemiyet Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru faaliyetlerini arttırmış bu doğrultuda daha önce yayınladığı 67 maddelik Himaye-i Etfal nizamnamesinin içerik ve kapsam ve adını güncelleyerek 1918 yılında 91 maddelik yeni bir "Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Misafirhanesi Talimnamesi" yayınlamış ve bu talimname doğrultusunda faaliyetlerini icra etmeye çalışmıştır. Yetim, öksüz ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili gayret sarf eden kuruluş, yeni kurulan hükümet ve devletin desteği ile 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da yeniden yapılanmaya geçmiştir (Sarıkaya, 2003, s. 194).

Himaye-i Etfal Cemiyetinin dikkat çeken yönlerinden birisi de kuruluşundan itibaren kadınların yönetim, idare ve faaliyetler noktasında etkili bir rol almasıdır. Kuruluşun merkezinde etkili rol oynayan kadınların şubelerde de aynı etkinlikte bulunmaları dikkat çekicidir. Hem koordinasyonun etkin bir şekilde icra edilmesi hem de çalışmaların daha hızlı yapılabilmesi için erkekler ve kadınlar heyetinin bir arada faaliyet icra etmesi düşünülmüş ve bu noktada 17 Ekim 1920 tarihinde Muhtelit Heyet oluşturulmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti yurt çapında açtığı şubelerin yanında yurt dışında da 32 şube açmış ve burada yoksullar, yetimler ve acizler için yardım toplanmıştı. Birinci Dünya Savaşından sonra ülkede bulunan Gayrimüslim çocuklarla ilgili yabancı basında yayınlanan iftira, karalama ve haksız eleştiriler şiddetini artırınca Türkiye'deki heyet Avrupa'daki heyetle Londra'da bir toplantı gerçekleştirmiş ve doğru bilgilendirilen Batılılar tarafından bu haksız yargılamanın önü alınmıştı. Himaye-i Etfal Cemiyeti

yöneticileri, İstanbul hükümeti tarafından takdirle karşılanıp çeşitli madalyalarla ödüllendirilmişti. İsmi 1935 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu olan Himaye-i Etfal'in giderleri devlet desteği, kurban, zekât ve fitre bağışları, balo ve piyangolardan toplanan yardımlarla karşılanmaya çalışılmıştır. 23 Nisan'da dağıtılan zarflarla velilerden de para toplamak suretiyle giderlerini karşılamaya çalışan kurumun 1935 yılı itibariyle yurt içi ve yurt dışı toplam şube sayısının 612'ye ulaştığı görülmektedir. Cemiyet; Çocukların taşıyamayacağı ağır işlerin çocuklara yüklenmemesi, çocuklara eziyet edilmemesi, sağlıkları için gerekli önlemlerin alınması, dispanser, hastane açılması, açılacak okulların çocukların ruhsal ve fiziksel özelliklerine göre dizayn edilmesi, çocukların zararlı alışkanlıklardan korunması, serserilik, ahlaksızlık, fuhuş gibi toplumsal ve manevi yapıyı bozacak davranışlardan uzak tutulması için gerekli önlemlerin alınmasına yönelik vazifeler üstlenmiştir. Bunlara ilaveten çocuk istismarının, ticaretinin ve dilencililiğinin önüne geçilmesi, iş yapabilecek kapasitedeki çocuklara iş bulunması, kütüphane oluşturulması, oyun alanlarının teşekkülü ve cemiyetin faaliyetlerinin duyulması için gerekli basın yayın faaliyetinin icra edilmesi, yayınlanan nizamname ile ifade edilmiştir. Cemiyetin önemli faaliyetlerinden birisi de günümüzde de kutlanmakta olan 23 Nisan'ın çocuk bayramı olarak kabul edilmesini ve ilgili haftanın çocuk haftası olarak kutlanmasını sağlamasıdır (Kapçı, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yetim, 2016, s. 113-125).

Yetim ve sahipsiz çocukların himayesi, muhafazası ve eğitimlerini sağlama gayesi doğrultusunda faaliyet gösteren cemiyet, farklı isimler altındaki yapıları bir çatı altında toplamak gayesi için kurulmuştu. Himaye-i Etfal Cemiyeti, savaşlar ve göçler neticesinde dular ve yetimler coğrafyasına dönüşen Anadolu'daki fakir fukara için yurt dışında da etkinlik göstererek yardım amacıyla 60 tona yakın malzemenin Anadolu'ya gelmesini sağladı. Cemiyet, halk tarafından yakın ilgiyle benimsenmiş, aynı isimle bazı okullarda ve derneklerde yeni yapılanmalar hayat bulmuştu (Kıranlar, 2005, s. 264)

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin başlangıçta çok farklı ve çeşitli çocuk hizmetleri verdiği görülmektedir. Ancak yetim ve korunmaya muhtaç çocukların barınma sorunu had safhada olduğu için kurumun yatılı yuva hizmeti vermeyi öncelediği görülür. Darüleytamlar daha kapanmadan sivil bir örgüt olarak hizmet vermeye başlayan teşkilat, Keçiören'de 500 yetim çocuk için açtığı ilk yuvayla faaliyet yaptığı alanda

dikkatleri çekmiştir. Varlığını ise günümüzde Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak sürdürmektedir. (Karatay, 2007)Himaye-i Etfal Cemiyeti çalışma alanını ve içeriğini ise şöyle özetlemektedir;

- “ 1. Hamile kadınlar, haftada iki gün kontrol ve muayene edilmektedir.
2. Hamilelere çocuk bakımı ve koruması hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.
3. Doğuran kadınlar takip edilerek ihtiyaçlar sağlanmakta ve gerekirse çocuklarına süt verilmektedir.
4. Çocuklar her gün öğleye kadar, çocuk doktorları tarafından muayene ve tedavi edilmektedir. Ziyaretçi Hemşire Kuruluşu: Muayeneye gelen çocuklardan evde takip edilmesi gerekenleri evlerinde takip ve kontrol eder.
5. Müze: Çocuklarını muayeneye getiren kadınlar bekleme odasında çocuk bakımı hakkındaki levhalardan çocuk bakımı bilgisi hakkında yararlanabilirler.
6. Diş Muayene Evi: Çocukların dişlerinin muayene ve tedavisi için her gün öğleye kadar diş polikliniği yapılır.
7. Banyo: Binamızın görmekte olduğu hizmetler arasında banyo önemli yer tutmaktadır. Banyolar 24 kurna ve duştur. Ayrıca çocuklar ve hamile kadınlar için banyolar vardır. Çocuklar parasız yıkanır. Haftanın belirli gününde fakir kadınlar parasız yıkanır.
8. Çocuk bahçesi: Çeşitli salıncaklar, kaydırak, merdiven, dönme dolaplar, tahterevalli, paralel, atlıkarınca, demir halkalar, basketbol, voleybol, oyun aletleri ve açık havuzu olan bahçe eğlencenin yanında açık hava okulu durumundadır. Bahçe öğretmen gözetimi altındadır. Çocukların karakterleri kontrol edilir ve belirlenir, başkalarının hakkına saygı ve kendi haklarını savunmaya kendiliğinden alışır.
9. Sinema: Kira getirmekle beraber, çocuklar filmlerden yararlanır, çocuk tiyatrosu, kukla ve karagöz perdesi yapılmıştır. 600 kişiliktir.
10. Gündüz bakımevi: İşe giden kadınların çocuklarını sabah bırakıp aldıkları yerdir. Bebekler ve çocuklar olmak üzere iki kısımdır. Çocuklar sabah kahvaltısı, öğle yemeği ve ikindi kahvaltısını burada yerler. Sağlık ve hareketleri doktor, bir müdür ve çocuk bakıcı hemşirelerin kontrolü altındadır. Anneler çocuklarını buraya ufak bir ücretle bırakır. Çocuk ve anne mutfağı: Okullardaki besinsiz çocuklara öğle zamanları sıcak ve etli yemek vermek için yapılmıştır. Gündüz bakımevinin mutfağındadır. Bir defada 200 çocuğa ve hamile kadınlarla emzikli kadınlara yemek verecek kabiliyettedir.
11. Yayın: Kurumumuzun istek ve amaçlarını sağlamak için okul ve öğrenci kitapları “Çocuk”, “Türk Kadını” dergileri ile “Annelere Öğütler” yayınlanmaktadır.”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. YETİMLİĞE NEDEN OLAN KOŞULLAR

Dünyada nüfus bakımından Çin (1,397,897,720) ve Hindistan'dan (1,339,330,514) sonra gelen Amerika nüfusu (332,475,723) (United States Census Bureau, 2021) bile dünyadaki yetim ve öksüz çocuklardan daha azdır.

Başka bir deyişle, dünyada sadece yetim ve öksüzlerden oluşan bir ülke kurulsaydı, bu ülkenin resmi rakamlara göre 200 milyon, gayri resmi rakamlara göre ise 400 milyon nüfusu ile dünyanın en kalabalık 3. ülkesi olacağı söylenebilir (TRT Haber, 2021)

Dünya nüfusunun neredeyse üçte birinin oranında öksüz ve yetim çocuklardan oluştuğu bu tabloda, bu çocukların yetim kalmasına yol açan sebeplerin ayrıntılı olarak incelenmesi önem arz etmektedir.

Türkiye'deki durumuma, Tük ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verileri ışığında baktığımızda yetimliğin ve korunmaya muhtaç çocukların sosyal politikalar başta olmak üzere birçok kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütünün üzerinde ehemmiyetle durması gereken hayati bir konu olduğunu görmekteyiz.

Tablo 1. Türkiye'deki yetim ve öksüz durumda bulunan çocuklar (İstatistiklerle Çocuk, 2020, Yayın Tarihi: 20 Nisan 2021)

Toplam Çocuk sayısı	22 milyon 750 bin 657
Babası vefat etmiş çocuk sayısı (yetim)	269 bin 202
Annesi vefat etmiş çocuk sayısı (öksüz)	80 bin 798
Hem annesi hem de babası vefat etmiş çocuk sayısı	4 bin 518

Tablo 2. Türkiye’de aile ve sosyal hizmet bakanlığının himayesi altında bulunan, koruyucu aile ve evlat edinme durumu (İstatistiklerle Çocuk, 2020, Yayın Tarihi: 20 Nisan 2021)

Türkiye genelinde kurum bakımı altında bulunan çocuk sayısı	13 bin 524
Mevcut koruyucu aile sayısı	6 bin 481
Koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı	7 bin 864
Evlat edindirilen çocuk sayısı	493

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sonuçlarına dayanarak oluşturulan TÜİK verilerine göre, 2020 yılında ülkemizde 22 milyon 750 bin çocuk bulunmaktadır. Bu çocuklardan yetim olan çocuk sayısı 270.000’e öksüz olan çocuk sayısı ise 81.000’e yaklaşmıştır. Anne ve babasının ikini de kaybetmiş hem öksüz hem yetim olan çocuk sayısı ise 4.500’ü aşmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Dünya genelinde çocukların yetim kalmasına yol açan sebepler araştırıldığında; savaş, işgal, çatışma, terör, iktisadi ve ekonomik koşullar, doğal afetler, hastalık, evlilik dışı ilişkiler, aile bütünlüğünün bozulması, göç hareketleri vb. birçok etkenin öne çıktığı görülmektedir.

3.1.1. Savaş /İşgal/Çatışma/Terör vb.

Dünyada yaşanan savaşlar ve iç çatışmalarda kayıtlara geçen yetim sayısı, savaşta ölen ebeveyn sayısını aşmıştır. Sadece son on yılda savaşlar, işgal, çatışma ve terörden dolayı iki milyondan fazla çocuğun öldüğü, altı milyondan fazla çocuğun yaralandığı, fiziksel veya zihinsel engelli hale geldiği, bir milyona yakın çocuğun ise yetim kaldığı görülmektedir. (İncekaya, 2021).

Suriye’de yaşanan çatışmalar ve iç savaş sonucunda ise on milyona yakın çocuğun korunmaya muhtaç duruma geldiği görülmektedir. Çatışmaların halen devam ettiği ve resmi kayıtların yeterince tutulmadığı düşünüldüğünde, bu sayının bugün itibariyle daha fazla olduğu tahmin edilebilir (Gökçimen, 2020).

2013-2017 yılları arasında sivillerin yaşadığı bölgelere yapılan saldırılarda Suriye’de 24.000’den fazla çocuk hayatını kaybetti. Bu sayının büyük bir kısmını özellikle Şam-Guta, Halep, Deir el-Zor ve Rakka bölgelerinde bulunan çocukların oluşturduğu görülmektedir. Suriye savaşında yetim kalan çocuklardan babasını kaybedenlerin oranı yüzde 76, annesini kaybedenlerin oranı ise yüzde 24 olmuştur (Bilgen, 2017).

Yetim çocuklar için bir diğer tehlike de terör örgütlerinin eline geçmeleri olmuştur. Bu çocukların terör örgütleri eline geçmeleri, hem yetimliğin nedenlerinden hem de sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Yapılan terör saldırılarında ebeveynleri ölen çocukların yetim kalması yetimliğin bir sebebi olarak görülse de bu çocukların terör saldırılarında kullanılmak için kullanışlı bir insan kaynağı olması, terör örgütlerinin iştahını cezbetmekte yeni yetimlerin oluşmasına neden olmaktadır.

UNICEF’in yayınladığı rapora göre alıkonulma ve kaçırılma sonucu Nijerya, Çad, Nijer ve Kamerun’da 1,3 milyondan fazla çocuk ortadan kaybolmuştur. Kaybolan bu çocuklar Boko Haram terör örgütünde eleman olarak kullanılmak üzere tutulmaktadır (Unicef, 2015, s. 1).

Türkiye’de terör eylemlerinde kullanmak için çocuk kaçırma olaylarının baş faili ise şüphesiz PKK terör örgütüdür. Kürt siyasetçi Kemal Burkay’ın PKK terör örgütüne silah bırakmaları ve çocukları artık dağlara götürmemelerine dair yaptığı çağrı, söz konusu örgütün çocuk kaçırma eylemlerini gerçekleştirdiğini zımni olarak ortaya koymaktadır (Anadolu Ajansı, 2014).

3 Eylül 2019 tarihinde ise Necibe Çiftçi adında bir vatandaş,, oğlunun terör örgütü PKK tarafında kaçırıldığını ve çocuğu PKK tarafından bırakılana kadar kalkmayacağını beyan ederek Diyarbakır HDP İl Başkanlığı önünde bir eylem başlatmıştır. Bu eylem 2021 Haziranında 231 ailenin çocuklarını istediği ulusal çapta bir eylem olarak devam etmektedir (Haber Türk, 2021). Bu eylemlerin sonucu olarak yirminin üzerinde ailenin çocuğuna kavuşması da çocukları kaçıran örgütün kimliğini açıkça ortaya koymuş olmaktadır.

Bunun yanında PKK terör örgütünün, 2021 yılı Haziran ayında Suriye’nin Kamışlı (Rojava) bölgesinde muharebe ve askeri operasyonlarda reşit olmayan çocukları eğitmek için yeni bir askeri kamp kurduğu tespit edilmiştir (Basnews English , 2021).

PKK'nin Şengal bölgesinden kaçırarak Kandil ve diğer kamplarda silahaltına aldığı ve Rojava'ya gönderdiği Ezidi çocukların sayısı bir başka terör örgütü IŞİD'in kaçırdığı ve silahaltına aldığından daha fazladır. PKK tarafından kaçırılarak silahaltına alınan Ezidi çocukların sayısının 700'den fazla olduğu tahmin edilmektedir (Basnews, 2021).

Dünyadaki canlı bomba eylemlerinin beşte birinin çocuklar tarafından gerçekleştirilmesi ve çocuk bombacıların %75'ini ise kız çocuklarının oluşturması (Unicef, 2015, s. 2), terör örgütlerinin savunmasız ve duygusal açıdan yıpranmış çocuklardan nasıl faydalandığının en bariz örneklerinden biridir.

3.1.2. İktisadi ve Ekonomik Koşullar

Ebeveynlerinden birisini veya her ikisini kaybeden çocukların yaşadığı en önemli sorunların başında yoksulluğun ve açlığın geldiği görülmektedir. Çocuklar içinde yoksulluk ve açlıktan en çok etkilenen grubu ise yetimler ve korunmaya muhtaç çocuklar oluşturmaktadır. Dünya genelinde her gün ortalama 10.000 çocuğun veya başka bir deyişle her üç saniyede bir çocuğun öldüğü bilinmektedir. Bu rakamın en büyük bir bölümünü ise yine yetim çocuklar oluşturmaktadır (Perrone, 2019). Sözü edilen durumun en fazla görüldüğü yerlerin ise iktisadi ve ekonomik açıdan dezavantajlı durumda bulunan ülkeler olduğu bilinmektedir.

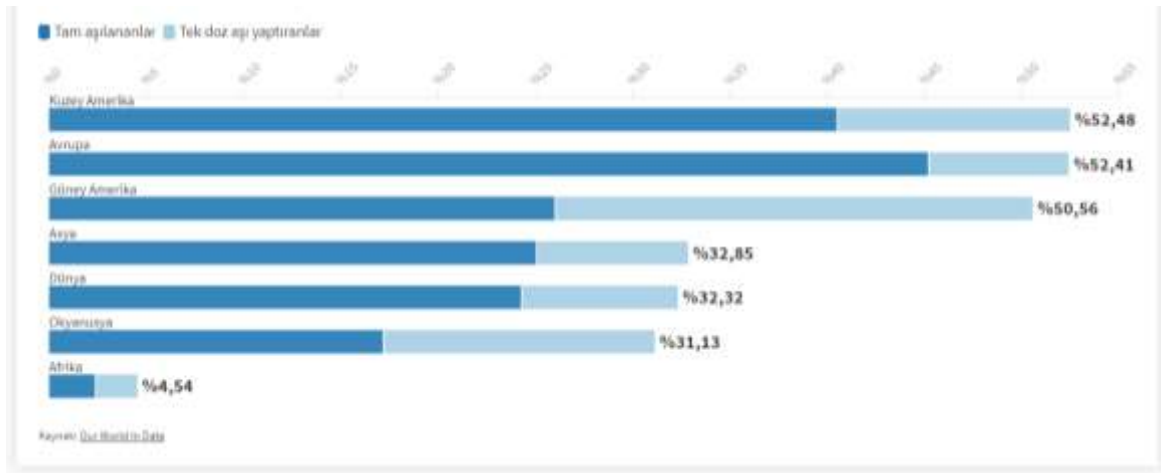
Dünya bankası raporlarına göre dünyada 115 milyon insanın günlük gelirinin 1,90 doların yani aşırı yoksulluk sınırının altında olduğu görülmektedir.⁶ Özellikle Sahra-Altı Afrika ve Güney Asya ülkelerinde görülen bu ekonomik durumun en fazla etkilenenleri ise yine çocuklar ve yetimler olmaktadır. Öte yandan yoksulluk sonucu ölen çocukların yanı sıra ebeveyn ölümleri de geride kalan çocukların korunmasız bir biçimde kalmalarına, yetim olmalarına sebep olmaktadır.

Yaşanan yoksulluğun yanı sıra 2019 yılının sonlarında, Çin'in Hubei bölgesinin başkenti Vuhan'da ortaya çıkan ve 22.08.2021 tarihine kadar 4,400,284 kişinin ölümüne sebep olan salgının (Tübitak & Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021), sağlıkta yarattığı yıkıcı etki kadar ekonomik olarak da dünyada büyük bir sefalet ve yoksulluğa sebebiyet vereceği öngörülmekte, 2021 yılı sonunda 150 milyona yakın kişinin ekonomik yoksulluk ile mücadele etmek zorunda kalacağı düşünülmektedir

⁶ 1Dolar =8,49 TL, 22.08.2021

(Sanmartin, 2020). Ortaya çıkan bu durumdan en fazla zarar görece kitle ise yine çocuklar ve korunmaya muhtaç yetim ve öksüzlerdir. Yoksullukla beraber hastalık ve aşılama da dünyanın sıkıntılı bölgelerinin ekonomik açıdan belli bir seviyenin altında bulunan Sahra-Altı Afrika ve Güney Asya olduğu bilinmektedir. Söz konusu bölgelerin nüfusunun %2'sinin tek doz, %4'ünün ise çift doz aşıya ancak ulaşabilmiş olması, yoksullukla beraber salgının da ciddi bir yıkıma yol açtığına göstergesi olmaktadır. (Altunkaya, 2021).

Tablo 3. Kıtalarla göre aşı yaptırma oranı (%'lik)

Her ölüm zamansızdır ancak olağanüstü şartlarda ölümlerin fazla oluşu çocukları iki şekilde vurmaktadır. Ya kendi canıyla ya da anne ve babasının canıyla. Aşağıdaki son veriler bu konuda bizleri düşündürmektedir.

İktisadi ve ekonomik açıdan ciddi sıkıntılar içerisinde bulunan bu bölgelerde, yaşanan pandemi ve aşı tedariki ile ilgili problemler, sefalet ve yoksulluğa eklenerek ölüm sayılarının katlanarak artmasına, hayatta kalabilenlerin ise başta yetimler olmak üzere korunmasız hale gelmesine sebebiyet vermektedir.

3.1.3. Doğal Afetler

Doğal afetler, başta deprem olmak üzere farklı ülkelerde coğrafi ve meteorolojik saiklerle meydana gelen sel, kasırga, toprak kayması, tsunami veya iklim değişikliği gibi öldürücü bir yıkıma sahip olan doğa olaylarıdır. Etkileri bakımından görüldüğü yerlerde felaket olarak tanımlanan bu olaylar sonuçları itibarı ile artık küresel köy⁷ olarak tabir edilen dünyanın her bölgesini etkilemektedir. Dünyanın her yerinde, en müreffeh ülkelerde bile, yaşamlarını devam ettiren insanlar, yaşanan olaylardan doğrudan etkilenmese bile en azından görünen tablo karşısında kendilerini artık güvende hissetmemektedir (Bakır, 2016).

Sonuçları ve riskleri, öngörülebilir seviyeleri aşan doğal afetler, ekonomik açıdan ciddi yıkımlar yaratmakla kalmayıp milyonlarca insanın fiziksel ve ruhsal olarak etkilenmesine ve kitlesel göç hareketlerine varana kadar birçok olumsuz duruma yol açmaktadır. Yetimliğe yol açan sebeplerden biri olarak gösterilen doğal afetler neticesinde son 20 yılda 750 bin kişinin öldüğü, yüz binlerce çocuğun da yetim, öksüz veya korunmaya muhtaç hale geldiği görülmektedir. Hayatını kaybeden insanların %79'unun Bangladeş, Pakistan, Endonezya, Hindistan, Filipinler gibi ekonomik açıdan geri kabul edilen ülkelerde olması, doğal afet sonucu yetim ve korunmaya muhtaç kalan çocukların söz konusu ülkelerde daha fazla olduğunu göstermektedir (Nar, Dağ, & Özkan, 2021).

Dünyamızda artık risk oluşturmalarının yanı sıra bir tehdit olarak karşı karşıya kalınan olumsuz hava ve iklim kaynaklı afetlerin oranının 1960'lardan beri arttığı, 1990'lardan bu yana ise yaklaşık %35 orana kadar ulaştığı ifade edilmektedir. Sadece olumsuz iklim ve hava şartlarından kaynaklanan afetler neticesinde dört yüz binden fazla insan son on yılda yaşamını yitirmiştir. Yaşamını yitiren bu insanların büyük çoğunluğunu düşük gelirli ülkelerde yaşayan insanlar oluşturmaktadır. En çok can alan afetler ise

⁷ Marshall McLuhan 1962 yılında yayınladığı "The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man" (Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu) adlı kitabında "Global Köy" kavramını ortaya atar. Teknolojik keşifler, tüm insan ilişkilerinde eş zamanlı olarak "alan"ı yeniden yaratır bu da dünyanın "küresel bir köy" koşulları altında var olabilmesine yol açar. Buna göre aslında bütün insanlar artık global bir köyde yaşamaktadır. M. McLuhan, *The Gutenberg Galaxy The Making Of Typographic Man* (Canada: University Of Toronto Pres, 1962), 31.

sırasıyla sıcak hava dalgaları ve fırtınalardır. Son on yılda dünya çapında 1,7 milyar insan, iklim ve hava bağlantılı afetlerden etkilenmiştir (Dünya Afet Raporu, 2020, s. 4)

Savaşlardan, salgın hastalıklara, depremlerden sellere kadar yaşanan felaketler, tüm insanlığı sağlık ve güvenlik açısından olduğu gibi ve ekonomik açıdan da fazlasıyla etkilemektedir.

Bu afet ve felaketlerde en çok etkilenenlerin başında ise savunmasız çocuklar gelmekte, temiz sudan gıdaya, eğitimden güvenliğe kadar, afetler sonrası ihtiyaç duyulan gereksinimlerin karşılanamaması, çocukların ve özellikle yetim çocukların daha da savunmasız kalmasına yol açmaktadır.

3.1.4. Hastalık

Yetimliğe neden olan koşullardan birisi de ekonomik yönden yetersiz olan ülkelerde meydana gelen bulaşıcı hastalıklardır. Dünyada 18-60 yaş Aralığındaki 1000 kadından 140'ı bulaşıcı veya bulaşıcı olmayan değişik hastalıklar sebebiyle yaşamını yitirmektedir. Bunun sonucunda ise çok sayıda yetim ve korunmaya ve bakıma muhtaç çocuk yaşamının geri kalanını zor şartlarda sürdürmek zorunda kalmaktadır (Nar, Dağ, & Özkan, 2021, s. 4).

İktisadi ve ekonomik açıdan geri kalmış kabul edilen ülkelerin özellikle sağlık altyapılarının yetersizliği, yaşanan salgın hastalıklarda karşılaşılan ölüm sayılarının diğer ülkelere oranla çok yüksek olmasına sebebiyet vermektedir. Dünyada yaşanan ölümlerin toplamına bakıldığında bunların %22,5' inin salgın ve salgın olmayan hastalıklardan kaynaklandığı görülmektedir. Sağlık altyapısındaki yetersizlik sonucu hayatını kaybeden yetişkinlerin büyük kısmının gelişmemiş ülkelerde olduğunu ve bu ülkelerdeki çocukların büyük kısmının da bu durumdan olumsuz şekilde etkilendiğini görülmektedir. Bu ölümler neticesinde her yıl kaç çocuğun yetim kaldığı ise tam olarak bilinmemektedir (Nar, Dağ, & Özkan, 2021, s. 3).

Uluslararası Sağlık Yönetim Birimleri Örgütü'nün (MSH) yaptığı çalışmaya göre sadece Nijerya'da 17 milyondan fazla yardıma muhtaç yetimin olduğu ve bu çocukların 2,5 milyonunun HIV virüsü sebebiyle yetim kaldığı görülmüştür. Etiyopya'da ise durum çok daha ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Sayıları 6 milyonu bulan yetimlerin içinde 14

yaş altındakilerin %44'ü yine HIV yüzünden yetim kalmıştır. Kenya'da 1 milyon çocuk, Uganda'da ise 3 milyona yakın çocuk yine aynı hastalıktan dolayı ebeveynini kaybedip yetim durumuna düşmüştür. Dünya geneline bakıldığında ise HIV virüsü nedeniyle 13 milyonun üzerinde çocuğun yetim ve korunmaya muhtaç hale geldiği görülmektedir (Nar, Dağ, & Özkan, 2021, s. 10).

Hastalık sonucu ebeveynini kaybeden ve korunmaya muhtaç hale gelen yetimlerin büyük bir bölümünü ekonomik açıdan geride kalan ve sağlık altyapısı yetersiz olan ülkelerde yaşayan çocukların oluşturduğu görülmekle beraber, özellikle HIV virüsü kaynaklı ölümler, söz konusu ülkelerde yaşayan insanlarla ilgili olarak yoksulluğun yanında cehalet kavramını da ön plana çıkarmaktadır.

3.1.5. Evlilik Dışı ve Kayıt Dışı İlişkiler

Toplumların sosyal dinamiklerini oluşturan temel yapı şüphesiz ailedir. Aile, sosyal ve ekonomik işlevinin yanı sıra içinde yer aldığı toplumla çocukları aracılığıyla bağ kuran bir yapıdır. Bu yapıda, soyun devam etmesinden miras ve mülkiyet yapılarına kadar birçok konuda geniş bir konsensüs sağlanmış, ailede bulunan çocuğun durumu da muğlaklığa mahal bırakmayacak biçimde belirlenmiştir. Gerek yazılı normlarda gerek örf ve gelenek temelli hukuk normlarında çocuğun korunması ve gözetilmesi aileye aittir.

Türkiye'de ise aileye verilen değer, diğer birçok ülkeyle kıyaslanamayacak kadar dikkat çekmektedir. Ailenin kutsiyeti ile değer verilen diğer kutsallar arasında sıkı bir bağ söz konusudur. Bunda dolayı, en kutsal sayılan vatan ve devlet gibi kavramlar, kamu hafızasında ve ortak akılda “baba” ve “ana” kelimeleriyle tarif edilmektedir. Annesizliğin veya babasızlığın “devletsizlik” ve “vatansızlık” olduğu düşüncesi bu zihinsel atıfla kendisine yer bulmaktadır.

1960'lı yıllardan sonra Batı Avrupa'da ortaya çıkan ve her geçen gün artan evlilik dışı yaşam formları karmaşık hukuki sorunların yanı sıra sosyolojik ve psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir (Bahçivancı, 2018, s. 623-624).

Evlilik biçimleri şüphesiz toplumların temel yargılarındaki sabitelerle ilgilidir. Geleneksel normları ve hukuk normlarını zorlayarak, aile kavramına yüklenen anlamı

tehdit eden bir yapı da evlilik dışı birlikte yaşam formlarıdır (Yaşar, 2010, s. 313). Bu evliliklerin en savunmasız ve riske açık tarafını çocuklar oluşturmaktadır. Evlilik dışı birliktelikler sona erdiğinde arada kalan kalan çocuklar için her hâlükârda problem olarak nitelendirilebilecek yeni durumlar ortaya çıkmaktadır.

Çocuklar, hayatlarının geri kalanını öksüz veya yetim ya da hem öksüz hem yetim olarak sürdürme durumuyla karşı karşıya kalmakta, taraflardan hiçbiri tarafından sahiplenilmediklerinde ise bütünüyle korunmaya muhtaç bir duruma düşmektedirler. Aile yapısı kayıt altına alınmadığı için miras vb. hukuksal normlar da çocuğu yeterinde koruyamamaktadır. Sosyal yetimlik kavramı içerisinde değerlendirilen bu çocuklar, fiili olarak babaları ve anneleri bulunmasına rağmen, yetim olmaktan kurtulamamıştır.

Evlilik dışı bazı ilişkilerde ise anne veya babanın çocuğu himaye edip etmemesinden daha öncelikli bir sorun ise anne veya babanın kim olduğunun bilinmemesidir. Anne ve babası belli olmayan çocuklar, hayatları boyunca yetimliğin dezavantajının yanı sıra ailelerinin kim olduğunu bilmeden yaşamının psikolojik sorunlarıyla da baş etmek zorunda kalmaktadırlar.

3.1.6. Aile Bütünlüğünün Bozulması

Toplumun en temel yapıtaşlarından biri olan ailenin bütünlüğünün bozulmasına yol açan en önemli sebeplerden birinin boşanmalar olduğu bilinmektedir. Evliliklerin boşanma yoluyla sona ermesinden s en fazla etkilenen kesimin ise yine çocuklar olduğu görülmektedir.

Aile bütünlüğünün bozulması neticesinde geride kalan çocuklar, büyük oranda babasından ayrılarak ya annesinin koruması altında ya da yetimhanelerde hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmaktadır. Ailelerin boşanması veya parçalanması çocuklar açısından onarılmaz psikolojik sorunlara yol açtığı gibi yetimlik ve öksüzlük rakamlarının her geçen gün artmasına da sebebiyet vermektedir. Türkiye'deki resmi rakamlara bakıldığında boşanma sonucu, çocukların %76'ya yakınının velayetinin anneye verildiği görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Tablo 4. Rakamlarla Türkiye’de boşanmanın çocuk üzerindeki etkisi (İstatistiklerle Çocuk, 2020, Yayın Tarihi: 20 Nisan 2021)

2020 yılında boşanan çiftlerin sayısı	135 bin 22
Kesinleşen boşanma davaları sonucunda anneye verilen çocuk sayısı	94 bin 555
Kesinleşen boşanma davaları sonucunda babaya verilen çocuk sayısı	30 bin 187
Toplam velayete verilen çocuk sayısı	124 bin 742

TÜİK raporlarına göre 2020 yılında resmi evliliğini bitiren çiftlerin sayısının 135 binden fazla olduğu ve bu boşanmalar sonucu 125 bine yakın çocuğun velayetinin anne ve babasından birine verildiği bilinmektedir. Bu çocuklardan sadece %24’ünün, babasının velayetinde kaldığı görülmektedir. Ailenin geçimini temin etmekle yükümlü olan babanın, çocukları istemediği ve burada sorumluluğun anneye yüklendiği fark edilmektedir. Ev içinde, baba otoritesinin eksikliğinden ekonomik yetersizliğe kadar birçok konuda annenin yükü artmakta; çocuk ise bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemine bakıldığında, babası ölen çocukların 2020 yılında 270 binlere dayandığı ve 22 milyon 750 bin çocuktan 81 bine yakınının ise annesinin olmadığı görülmektedir. Hem yetim hem öksüz durumda bulunan çocuk sayısı ülkemizde 4500’den fazla olması, meselenin hassasiyetine dair önemli veriler sunmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat tarafından yayınlanan, Avrupa ülkelerinde on yıllık dilimlere göre boşanma oranlarını gösteren verilere bakıldığında Türkiye’de yaşanan boşanma sayılarının 2007 yılından 2017’ye kadar yüzde 52 oranında arttığını ortaya koymaktadır. (Sade, 2020). Boşanma oranlarındaki bu ciddi artış, korunmaya muhtaç çocukların sayılarında da ciddi bir artış olduğunun göstergesidir.

Dünyada ise durumun Türkiye’den daha ciddi bir oranda seyrettiği, evliliğin cazibesinin azalarak boşanmanın her geçen gün yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Veriler üzerinden bakıldığında, boşanma oranlarının 1960’lardan günümüze kadar arttığı %252 gibi büyük bir oranda artış sağladığı görülmektedir (Kara B. , 2020).

Boşanma oranlarının dünya genelindeki ayrıntılarına bakıldığında en yüksek boşanma sıralamasında Rusya'nın zirvede olduğu görülmektedir. 2020 tarihinde yayınlanan Birleşmiş Milletler verileri Rusya'da evlenen her 1.000 kişiden yaklaşık 5'inin boşandığını, Rusya'yı Guam, Moldova, Belarus, Letonya gibi ülkelerin takip ettiğini göstermektedir (Kara B. , 2020).

Tablo 5. Kaba boşanma oranı⁸na göre ülke sıralaması

Ülke	1.000 kişi başına boşanma	2020 nüfusu
<i>Rusya</i>	4,7	145.934.462
<i>Guam</i>	4,2	168.775
<i>Moldova</i>	3,7	4.033.963
<i>Belarus</i>	3,4	9.449.323
<i>Letonya</i>	3,1	1.886.198
<i>Ukrayna</i>	3,1	43.733.762
<i>Litvanya</i>	3	2.722.289
<i>Kazakistan</i>	3	18.776.707
<i>Küba</i>	2,9	11.326.616
<i>Gürcistan</i>	2,7	3.989.167
<i>Porto Riko</i>	2,6	2.860.853
<i>Kosta Rika</i>	2,6	5.094.118
<i>Danimarka</i>	2,6	5.792.202
<i>Estonya</i>	2,5	1.326.535
<i>Finlandiya</i>	2,5	5.540.720
<i>ABD</i>	2,5	331.002.651
<i>Lihtenştayn</i>	2,4	38.128
<i>İsveç</i>	2,4	10.099.265
<i>Çekya</i>	2,4	10.708.981
<i>Makao</i>	2,3	649.335
<i>Kıbrıs</i>	2,3	1.207.359
<i>İran</i>	2,3	83.992.949
<i>Dominik Cumhuriyeti</i>	2,2	10.847.910
<i>Portekiz</i>	2,1	10.196.709
<i>Ürdün</i>	2,1	10.203.134
<i>İspanya</i>	2,1	46.754.778
<i>Güney Kore</i>	2,1	51.269.185
<i>Mısır</i>	2,1	102.334.404
<i>Lüksemburg</i>	2	625.978
<i>Belçika</i>	2	11.589.623

⁸ Kaba boşanma oranı; boşanma sayılarının nüfus içerisindeki her 1000 kişiye oranıdır.

<i>Barbados</i>	1,6	287.375
<i>Mauritius</i>	1,6	1.271.768
<i>Romanya</i>	1,6	19.237.691
<i>İtalya</i>	1,6	60.461.826
<i>Türkiye</i>	1,6	84.339.067
<i>Kırgızistan</i>	1,5	6.524.195
<i>Bulgaristan</i>	1,5	6.948.445
<i>Brunei</i>	1,4	437.479
<i>Moğolistan</i>	1,3	3.278.290
<i>Sırbistan</i>	1,3	8.737.371
<i>Azerbaycan</i>	1,3	10.139.177
<i>Slovenya</i>	1,2	2.078.938
<i>Jamaika</i>	1,2	2.961.167
<i>Ermenistan</i>	1,2	2.963.243
<i>Surinam</i>	1,1	586.632
<i>Karadağ</i>	1,1	628.066
<i>Panama</i>	1,1	4.314.767
<i>Meksika</i>	1,1	128.932.753
<i>Martinik</i>	1	375.265
<i>Makedonya</i>	1	2.083.374
<i>Tacikistan</i>	1	9.537.645
<i>Yunanistan</i>	1	10.423.054
<i>Özbekistan</i>	1	33.469.203
<i>Fransız Guyanası</i>	0,8	298.682
<i>Malta</i>	0,8	441.543
<i>İrlanda</i>	0,6	4.937.786
<i>Peru</i>	0,5	32.971.854
<i>Katar</i>	0,4	2.881.053
<i>Guatemala</i>	0,4	17.915.568

Kültür ve İnançlarda boşanmanın etkisine rakamlarla bakıldığında ise Müslüman toplumlarda bu rakamın diğer inançlardaki toplumlardan düşük olduğunu görülmektedir. Dünya genelinde en yüksek boşanma oranının %37 ile Hristiyan toplumlarda olduğu, bu oranın Katolik toplumlarda %36, Budistlerde %30, Yahudilerde %28 ve Müslümanlarda %20 olarak gerçekleştiği görülmektedir (Kara B. , 2020).

Dünyada her geçen gün artarak devam eden boşanmalardan olumsuz anlamda an fazla etkilenen kesim çocuklar olmaktadır. Boşanma sonucu yetim ve/veya öksüz kalan çocuklar korumaya muhtaç duruma düşmekte ve insanlığın merhametine bırakılmaktadır.

3.1.7. Ticarethane Olarak İşletilen Yetimhaneler

Yetimlik; masum, mağdur ve mazlum gibi kavramların hepsini bir arada düşündürdüğü gibi ve bu kavramların müşahhas hali olarak değerlendirilebilir. Bu yetimlik halinin doğal bir neticesi olarak ortaya çıkan yetimhanelerin ise dünya genelinde giderek arttığı ve son yıllarda başlı başına bir gelir kapısı ve iktisadi bir yapıya büründüğü görülmektedir. Özellikle Asya ve Afrika’da bulunan özel yetimhanelerin büyük bir kısmının kayıt dışı çalıştığı göz önüne alındığında durumun vahameti daha açık bir şekilde görülmektedir.

Ekonomik zorluk yaşayan ailelerin çocuklarının yetimhanelere verilmesinin çeşitli yollarla teşvik edilmesi sonucunda bu kuruluşlar, varlıklarını ve etkinliklerini her geçen gün arttırmaktadır. Ticari kaygılar üzerine teşekkül eden bu yapıların, profesyonel reklam, tanıtım ve algı mekanizmalarını kullanarak, yetimhanede yaşayan çocukların ne kadar mutlu oldukları, yaşadıkları yerin kendi evlerinden çok daha güzel olduğu, besleyici gıda ve temiz su gibi ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim, sağlık vb. hizmetlerin mevcut durumlarından daha ileri seviyede sağlandığı gibi birçok noktada aileleri rahatlıkla ikna ettikleri görülmektedir. Bu ikna yöntemi için sosyal medya ve dijital platformlar da son derece etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Görsel 1. “Güvenebilecekleri kalıcı bir yuva ve sevgi dolu aile” olarak ifade edilen yetimhane reklamı örneği

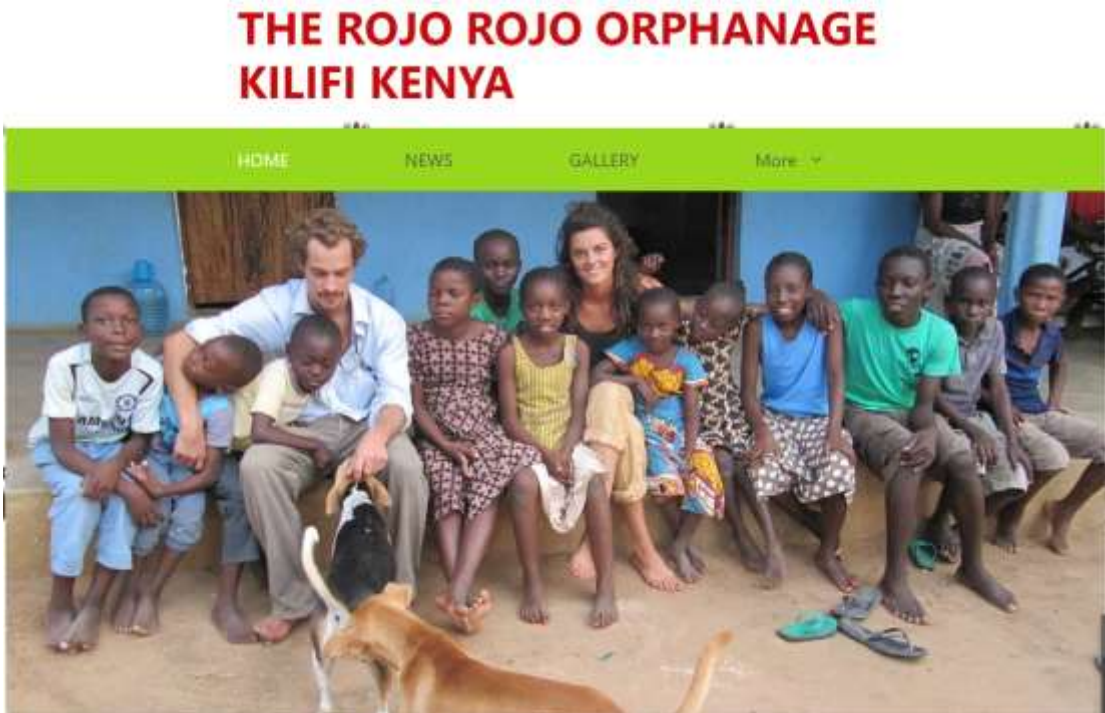
Görsel 2. “Besleyici gıda ve temiz su imkânına kavuşma” olarak ifade edilen yetimhane reklamı örneği

Görsel 3. “Kapsamlı tıbbi hizmetler ve iyi bakım imkânı ” olarak ifade edilen yetimhane reklamı örneği

Görsel 4. Kenya Rojo Rojo Yetimhanesi

Bu hususta; son yıllarda sıkça rastlanan ve “Voluntourism” adıyla gerçekleşen, yetim çocuklara gönüllülük turizmi ya da yetimhane gönüllülüğü şeklinde ifade edilebilecek bir organizasyon göze çarpmaktadır.

Bu organizasyon, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerden bazı gönüllü grupların gelişmemiş ülkelerdeki yetimhanelere gelip bir süre kalarak geri dönmesini içermektedir. Fakat bu faaliyetler neticesinde çocukların bir yandan bağlanma problemi yaşadıkları öte yandan cinsel istismar objesi olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Bu durum çocukların ve özellikle yetimlerin psikolojik ve fiziksel açıdan zarar görmelerine yol açmaktadır. Bu problemlerden dolayı Avustralya, Voluntourism’i yasaklamış ve bunu bir kölelik biçimi olarak tanıyan ilk ülke olmuştur (Emma, 2018).

Voluntourism sadece yetimhaneleri ve oradaki çocukları değil aynı zamanda ebeveynleri ve yerel halkı da olumsuz etkileyen bir durumdur. Voluntourism’in bir süre sonra yerel halkta bağımlılık yaptığı, yerel halka sadece para veya başka şeyler vermekle ilgili olmadığı Batılılarda karşılık bulan şeyin aslında muhataplarının çaresizliği olduğu ve bu durumun ağırlıklı olarak “Batılılara bir yoksulluk imajı satmak” şeklinde tezahür ettiği görülmektedir (Budd, 2018).

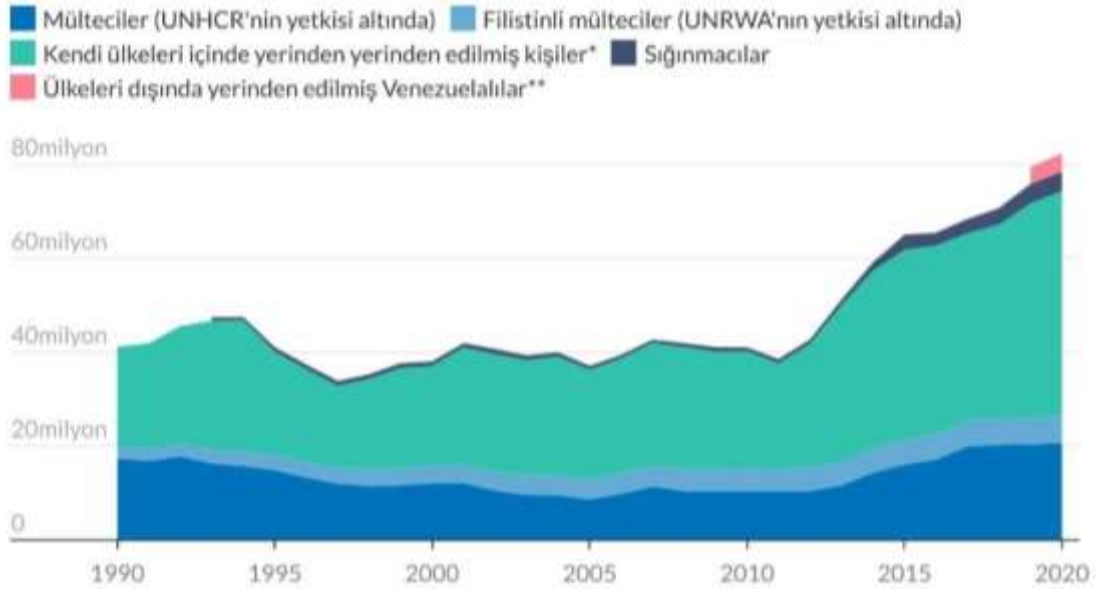
Dünyada yetimhanede yaşayan çocukların büyük bir kısmının gerçekte yetim olmadığı bilinmektedir. Sosyal yetimlik kapsamında değerlendirilebilecek bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ciddi bir fon kapısı olarak görülmektedir. Forget Me Not ve Lumos gibi kurumlar bu yetimhaneleri fonlayan kesimin insan kaçakçıları olduğunu ifade etmekte ve özel yetimhanelerin çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimine zarar verdiğini göstermektedir. Bu yapılarda yetişen genç yetişkinlerin yaşlılarına göre 10 kat daha fazla seks işçiliği, 500 kat daha fazla intihar ihtimalleri bulunduğu ve bu çocukların cinsel şiddet riskinin diğer çocuklara göre dört katına çıktığı ifade edilmektedir (Emma, 2018) .

3.1.8. Göç

Yetim sayısını arttıran en başat aktörün ise savaşlar ve iç çatışmalar olduğu görülmektedir. Büyük göç hareketlerine sebep olan çatışma ve savaşlar, resmi verilere göre günümüzde on binden fazla çocuğun yetim ve korunmasız olarak yer değiştirmesine sebep olmaktadır.

Son on yılda başta Orta Doğu olmak üzere dünyanın birçok yerinde yaşanan savaşlar ve çatışmalar katlanarak devam etmektedir. Bu durum binlerce insanın evini ve yaşadığı dünyayı terk edip mülteci durumuna düşmesine sebep olmaktadır. 1990'larda zorla yerlerinden edilmiş insan sayısı 40 milyon civarında iken; 2021'nin henüz başlarında resmi verilere göre 82,4 milyonu bulmuştur (UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Türkiye, 2021).

Tablo 6. 2020 yılı sonu itibarıyla zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar (UNICEF Küresel Eğilimler Raporu 2020/18 Haziran 2021, IDMC)

Yukardaki grafiğe baktığımızda 2020 yılı sonu itibarıyla zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar sonucunda dünya çapında 82,4 milyon kişinin zorla yerinden edilmiş olduğunu görmekteyiz.

Dünyadaki göç hareketlerine bakıldığında, sadece beş ülkenin tüm dünyadaki göçün 3/2'sinden fazlasını teşkil ettiği görülmektedir. Suriye (6,7 milyon), Venezuela (4 milyon), Afganistan (2,6 milyon), Güney Sudan (2,2 milyon) ve Myanmar (1,1 milyon) (UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Türkiye, 2021).

Dünyada yaşanan istikrarsızlık savaş ve çatışmalar sonucu yerlerinden yurtlarından ayrılan insanların en savunmasız ve korunmaya muhtaç durumda olanları çocuklar ve yetimlerdir. Yaşanan savaş, terör ve çatışma sonucu oluşan göç hareketleri doğal olarak yeni bir yetimlik üreten kaynak ve yapı haline gelmiştir. Doğum kaydı olmayan ve hiçbir listede adı olmayan binlerce çocuk, sayısız suç örgütünün hedefleri haline gelmekte, insan ticareti yapan suç örgütlerinin en temel kaynağını oluşturmaktadır.

Savaşın başlamasından sonra Suriye'den sadece Avrupa'ya 200.000 çocuğun sığınmacı olarak geldiği, bu çocukların 10.000'den fazlasının ise son beş yılda kayıp çocuklar olarak anıldığı görülmektedir (Unicef, 2021).

Suriye'de savaş nedeniyle göç eden insanlarla ilgili yayınlanan 23 Temmuz 2021 tarihli rapora göre, Türkiye'de geçici koruma statüsü altında kayıtlı bulunan insan sayısı 3 milyon 690 bin 896 kişi olmaktadır. Bu sayının neredeyse yarısını ise 18 yaş altındaki çocuklar oluşturmaktadır. Suriyeli göçmenlerin 1 milyon 774 bin 520'sini yani %48'ini, 0-18 yaş aralığındaki çocuklar oluşturmaktadır (Mülteciler Derneği, 2021). Bu çocuklardan ne kadarının yetim olduğu tam olarak bilinmese de sahada çalışan birçok kuruluş, bu sayının 300.000'in üzerinde olduğunu ifade etmektedir (Kara K. , 2020). Savaş sonucu Suriye'den ülkemize göç eden bu insanlardan 18 yaş altındakilerin ve kadınların toplamının 2 milyon 637 bin 531 kişi olduğu bilinmektedir. Bu sayı, Suriyeli mültecilerin %70,8'ini oluşturmaktadır (Mülteciler Derneği, 2021). Bu oranlar, yaşanan savaşlar sonucu kitlesel göçlere maruz kalan mültecilerin dezavantajlı grubunun büyük bir kısmını çocuklar ve kadınların oluşturduğunu, başka ülkede yeni bir hayat kurmak için öncü olması gereken yetişkin ve erkek gücünden büyük ölçüde mahrum kalınmasının en çok çocukları ve yetimleri etkilediği görülmektedir.

Savaş sebebiyle göç etmek zorunda kalan insanlar, sınır bölgelerinde insan kaçakçılarından her türlü suça bulaşmış örgütlere kadar hukuk dışı oluşumların hedefi haline gelmekte ve bundan en çok etkilenen yine çocuklar olmaktadır. Savaş

bölgelerinde 15 yaşın altındaki 40 milyon çocuğun istismara uğradığı ve bu çocukların korunmaya muhtaç olduğu bilinmektedir (Dünya Çocuk Vakfı, 2019).

Tablo 7. Türkiye’deki Suriyeli sayısı, Ekim 2021 (Mülteciler Derneği, 2021).

YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	263.378	245.866	509.244
5-9	293.505	275.660	569.165
10-14	220.597	207.231	427.828
15-18	139.313	119.313	258.626
19-24	286.117	215.557	501.674
25-29	223.077	161.897	384.974
30-34	168.221	122.088	290.309
35-39	126.222	98.849	225.071
40-44	86.253	75.200	161.453
45-49	58.465	57.156	115.621
50-54	46.379	45.238	91.617
55-59	35.290	35.341	70.631
60-64	23.264	24.021	47.285
65-69	15.153	15.997	31.150
70-74	8.954	9.864	18.818
75+	8.748	11.460	20.208
TOPLAM	2.002.936	1.720.738	3.723.674

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. YETİMLERİN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI TEHDİTLER

4.1.1. Cinsel İstismar

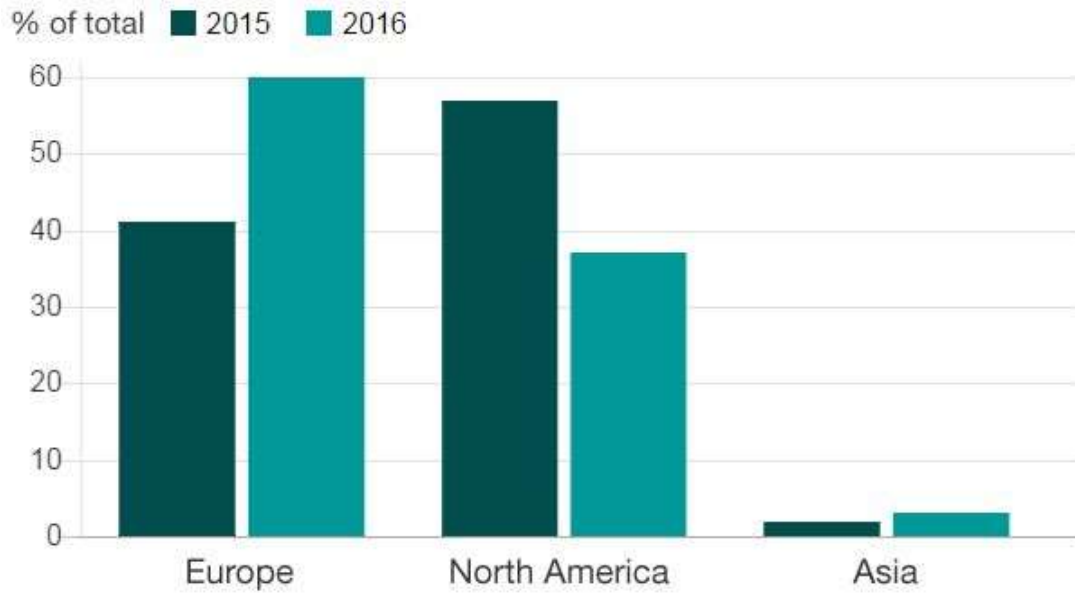
Tüm ideolojilerde, dinlerde, yazılı hukuk normlarında, gelenekte, kamu vicdanı ve ortak akılda yan yana gelmesi insanoğlunu en çok üzen kavram “çocuk ve cinsel istismar” kavramlarıdır. Günümüzde iletişimin hızlanmasıyla tüm toplumun neredeyse her gün haber olarak karşısına çıkan ve sosyal medya aracılığı ile daha sık servis edilen cinsel istismarın çocuğa yönelik durumu, dünyanın ahlak ve etik normlarına en çok zarar veren ögesi olmuştur. Çocuklara yönelik cinsel istismara yönelik haber ve veriler, kamu vicdanını derinden sarsmakta, sahada çalışan gönüllü kuruluşların dikkatini her geçen gün üzerine daha fazla çekmekte ve halk nezdinde, sömürü ve istismarın faillerine yönelik yaptırımların artmasıyla ilgili beklentilerini yükseltmektedir.

Anne-baba sorumsuzluğu nedeniyle, yetim öksüz ayırt etmeksizin yeryüzünde 200 milyon çocuğun her yıl cinsel istismar ve şiddete maruz kaldığı görülmektedir (Dünya Çocuk Vakfı, 2019). Hem psikolojik hem de fiziksel yönden gerçekleşen cinsel istismarın fiziksel olmayan boyutu, genellikle çocukların cinsel içerikli reklamlarda oynatılması, teşhircilik, çocuğa pornografik film ve görsel materyal izletilerek çocuğun verdiği reaksiyondan haz alınması şeklinde cereyan etmektedir. İstismarın diğer boyutu olan fiziksel cinsel istismar ise çocukla cinsel ilişkiye girme, çocuğa cinsel haz amaçlı dokunma, cinsel organın çocuğun vücudunun herhangi bir yerine dokundurulması şeklinde oluşmaktadır (Bayraktar, 2015, s. 71-72).

Tablo 8. 2015-2016 yılları arası çocuk istismarı içeren içerik barındıran ülkeler. Avrupa, çocuklara yönelik cinsel istismar içeriği için 'merkez' oldu. çevrimiçi çocuk istismarı resimlerinin barındırıldığı yerler. Avrupa, internette en fazla çocuk cinsel istismarı görseline ve videosuna ev sahipliği yapan kıta olarak kuzey amerika'yı geride bıraktı

Where online child abuse images are hosted

Europe has overtaken North America as the continent hosting the largest number of child sexual abuse images and videos on the web

Source: Internet Watch Foundation

BBC

2015-2016 yılları arasında IWF⁹'nin dünya genelinde yaptığı araştırmada, çocuk istismarına neden olan müstehcen yayınların çoğaldığı, bunların indirilme oranlarının arttığı ve bu yayın ve içeriklerin paylaşımında öncü kıtanın Avrupa olduğu görülmektedir. Çocuk istismarı ve çocukların cinsel içerikli görüntülerinin olduğu internet sitelerinin kullanım oranına bakıldığında, Avrupa'da yaklaşık %41 olan bu oranın bir yıl sonrasında %60'lara çıktığı görülmüştür. Daha az içerik ve tıklanma sayısına olan web sitelerin durumu ise diğer kıtalarda da artış göstermektedir. Kuzey Amerika'da %37 olan bu oran son dönemlerde yükselişe geçmiş ve %57'ler oranına kadar gelmiştir. Avrupa'da ise bu tür sitelerin ve içeriklerin en fazla olduğu ülke Hollanda olarak tespit edilmiştir. Yapılan yayınların içeriğinin hazırlanmasında kullanılan çocukların sayısının artmasının yanı sıra bu yayınlara olan talebin pedofilideki

⁹ İnternet İzleme Vakfı.

artışı da göstermesi açısından oldukça önemlidir (BBC NEWS, 2017). Bu durumun cinsiyet ayırt etmeksizin çocuğa hukuk dışı eylemleriyle bir sektör haline gelen, pedofililerin hedefi haline getirmesi, başta yetimler olmak üzere savunmasız durumdaki çocukları müşkül durumlara düşürmektedir. Bu tablo, devletin ilgili kademeleri ve yasama organlarının üzerindeki yetki ve sorumluluğu daha belirgin hale getirmektedir.

Kızların doğrudan savaş meydanlarında silahlı güç olarak değilse bile savaşlarda fiili olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Afrika’da savaşmak için kullanılan çocuk askerlerin %30-40’ının kız çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Bir savaş aygıtı olarak kullanılan bu çocukların ise cinsel istismara ve cinsel şiddete maruz kaldığı düşünülmektedir. Saha araştırmalarında ortaya çıkan veriler bu durumu açıkça göstermektedir. Savaş ortamında bulunan asker çocukların sayısının son beş yılda %159 arttığı bu artıştan dolayı cinsel istismar olaylarının da %40 oranında arttığı görülmektedir. Fuhuşun bir turizm sektörü olarak sunulduğu pasifik ülkelerinde pedofili olayları en sık görülen vakalardan birisi haline gelmiştir. Çocuk istismarının önde gelen ülkeleri olan Endonezya, Tayland ve Filipinler’de ise fuhuş bir turizm sektörü olarak yaygınlaşmıştır. Yalnızca Endonezya’da 2017’de 80 bine yakın çocuk, seks işçiliğinin esiri olmuştur (Kelly, Cara, 2017).

Bunun dışında İran’da, 2015-2020 yılları arasında göçmen nüfusunun artmasına paralel olarak insan kaçakçılarının da sayılarında artış olduğu ifade edilmektedir. İran’dan Türkiye’ye geçmek isteyen mültecilerin yanı sıra Türkiye’yi bir istasyon olarak kullanıp Avrupa’ya gitmek isteyen insanlar İran’da, insan kaçakçılarının ağına düşmektedir. Bununla beraber özellikle Asya’da bulunan ülkelere kaçırılan insanların da İran’a getirildiği ve insan kaçakçılarının elinde mağdur edildikleri ABD Dışişleri Bakanlığının 2020 yılında yayınladığı İnsan Ticareti raporunda da görülmektedir. Ülkede zina ve fuhuşun yasak olmasından dolayı “Muta” ismi verilen geçici nikâh yönteminin kullanılmasıyla küçük yaşlardaki çocukların kullanıldığı ve istismar edildiği belirtilmektedir. Yalnızca 2019 yılında bu nikâh yöntemi ile evlilik adıyla 4.000’den fazla birlikteliğin gerçekleştiği görülmektedir. Yaşları 10 ile 15 arasında olan 7 milyon çocuğun ise İran’da fiziksel/cinsel istismardan etkilendiği, farklı işlerde çalıştırılmak üzere satıldığı, kiralandığı ve satılan bu çocukların büyük bölümünün alıcısı veya

taliplisinin ise Afganistan olduğu konu ile ilgili raporlarda gör÷lmektedir (ABD Dışışleri Bakanlığı, 2020, s. 262-264).

2013 tarihinde yaşanan iç savaş sonucu Suriye her türlü suç örgütünün iştahla baktığı bir coğrafya haline gelmiş, durum insan kaçakçıları için de yeni bir fırsat oluşturmuştur. Suriye’de savaştan önce yaşayan 23 milyondan fazla nüfus, bu süre zarfında eriyerek neredeyse yarıya düşmüştür. Nüfusun büyük kısmı yer değıştirmiş, 6 milyondan fazla Suriyeli ise m÷lteci ve sığınmacı durumuna düşmüştür. (Temizer, 2019) Bu durum hem Suriye’yi hem de Suriyelileri, insan kaçakçıları ve diğeri organize suç örgütlerinin hedefi haline getirmiştir. Yaşanan göç sırasında birçok kadının ve çocuğun kötü muameleye uğramasının ötesinde, esir edilmelerine, yasadışı bu örgütlerce silah zoruyla evlendirilmelerine ve büyük bir cinsel şiddet organizasyonun mağduru olmalarına yol açmıştır. Binlerce sahipsiz çocuğun IşİD kamplarında/evlerinde terör örgütü olarak eğitildiğı ve bunların her türlü istismara maruz kaldığı bilinmektedir (ABD Dışışleri Bakanlığı, 2020, s. 472-473).

Cinsel istismar, genelde savunmasız durumdaki bütün insanların özelde ise yetimlerin ve çocukların her dönemde ve her coğrafyada maruz kaldığı ve gerek resmi kurumlar gerekse sivil toplum kuruluşları tarafından takip edilmesi ve üzerinde hassasiyetle durulması gereken hayati öneme haiz bir problem olarak varlığını devam ettirmektedir.

4.1.2. Çocuk İşçiliğı

Çocuk işçiliğı, çocukları kendi yaşlarını yaşamaktan, oyun oynamaktan alıkoyan, eğitimlerini aksatan, özgüvenlerini ve özsaygılarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren, ergenliğe erken girmelerine yol açan, güven ve sevgi gibi kavramla zarar veren önemli bir problemdir. Bu durumdan etkilenen çocukların önemli kısmını da řu veya bu şekilde yetim kalan çocukların oluşturduğı düşün÷lmektedir.

Çocuk işçiliğı, yapılan birçok uluslararası anlaşmalara rağmen büyük bir sorun olarak dünyada halen önemini korumaktadır. Birleşmiş Milletler kararlarından ilgili kuruluş olan ILO’ ya ve kadar, UNICEF’e kadar alanda faaliyet gösteren tüm kuruluşların rapor, görüş, gözlem ve söylemlerinde bu sorun belirgin bir şekilde dile getirilmektedir.

Dünya Çalışma Örgütü (ILO)’nün hazırlamış olduğu “Çocuk İşçiliği: 2020 Küresel Tahminler, Eğilimler ve Önümüzdeki Yol” başlıklı raporda, 2020 yılı başlarında 97 milyonu erkek, 63 milyonu kız olmak üzere 160 milyondan fazla çocuğun çocuk işçi olarak sahada yer aldığı öngörülmekte; bu çocukların yarıdan fazlasının ise ahlak, güvenlik, sağlık vb. hayati başlıklarda riskli durumda oldukları ve tehlikeli işlerde çalıştıkları ifade edilmektedir (ILO, Uluslararası Çalışma Örgütü, 2020, s. 1-2).

2000 yılında 250 milyona yakın olan çocuk işçi sayısının 2020 yılında 170 milyona kadar gerilemesi, sahada çocuk işçiliği problemine dair farkındalık ve karşıtlık çalışmalarının bu problemin çözümüne yönelik önemli bir katkı sağladığını göstermektedir (ILO, Uluslararası Çalışma Örgütü, 2021).

Çalışan çocukların ağırlıklı olarak, kayıtlı istihdamın kalesi sayılan tarım sektöründe olduğu, daha sonra ise ucuz iş gücü olarak sanayi sektöründe çalıştıkları ilgili raporlarda görülmüştür. İşçi çocukların %70’inin tarım sektöründe %20’sinin ise sanayi gibi ağır işlerde çalıştıkları rapor edilmiştir (Unicef Türkiye, 2021). Özellikle ekonomik sebeplerden dolayı sosyal yetim statüsünde olan çocukların bu kapsamda oldukları görülmektedir. Ailelerin çeşitli sebeplerle içine düştükleri sosyoekonomik sorunları ve sıkıntıları aşmanın bir yolu olarak çocuklarını çalıştırmak istemeleri de çocuk işçiliğinin önemli bir kaynağını oluşturmaktadır (Gönültaş & Görkem, 2017, s. 150). Eğitimden alıkonulan, kendi yaşlıları ile oyun çağını geçiremeyen ve bir geçim kaynağı olarak değerlendirilen çocuk işçiliği de diğer tehditler gibi yetimlerin karşı karşıya kaldığı önemli problemlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

4.1.3. Çocuk Ticareti

Çocuk ticareti ahlaki, vicdani, hukuki ve etik normlar tarafından insanlık ailesini rahatsız eden bir eylemdir. Çocuk hakları ihlalinin en yüksek seviyedeki görünümü çocuğun ticari bir meta olarak kullanılmasıdır. Bu durum, çocukların borç karşılığı verilmesinden kız çocuklarının evlilik kisvesi altında satılmasına kadar çok farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Terör örgütlerinin ve militarist yapıların birer kaynak olarak gördüğü çocuk ticareti tüm çocukları kapsamakta özelde ise çocukların hem yetim kalmasına hem de yetim kaldıktan sonra düştüğü bu durumdan çıkamamasına yol açmaktadır. Çocukların bazen intihar bombacısı olarak kullanılması, bazen de girdikleri

yapılarda veya verildikleri evlerde ömür boyu köle gibi çalışmaları ve bunun sonucunda her türlü fiziki, cinsel ve psikolojik istismara uğramaları da bu durumun vahametini göstermektedir (Thibert, 2019, s. 4).

Yaşları gereği korunmaya muhtaç olan çocukların insan ticaretinin önemli bir aktörü olmaları ve insan ticareti kapsamında ticari bir meta olarak kullanılan insanların 1/3'ünü oluşturmaları, bu alanda karşı karşıya oldukları riskin boyutunu göstermektedir (Thibert, 2019, s. 2).

Ticari meta olarak değerlendirilen çocukların bu duruma düşmelerindeki belli başlı etkenler; göç, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile artan afetler, iç savaşlar ve ailelerin parçalanması sonucu kimsesiz kalmalarıdır. Dünyada insan kaçakçılarının yoğun olarak faaliyet gösterdiği yerlerin savaş, çatışma bölgeleri, yoksulluğun ve fakirliğin hüküm sürdüğü dezavantajlı bölgeler olduğu bilinmekte, söz konusu ülkelerin insan kaçakçılığı ile yeterince mücadele edemediği ve bu durumdan en çok etkilenen kesimin yine yetimler ve çocuklar olduğu düşünülmektedir. İnsan ticaretinin en fazla yaşandığı ülkelerin Asya'da; Afganistan, Türkmenistan, İran, Irak, Doğu Türkistan, Pakistan, Kazakistan, Hindistan, Endonezya, Bangladeş, Myanmar; Afrika'da Güney Sudan, Eritre, Çad, Nijerya, Demokratik Kongo, Mali, Kenya, Lübnan, Mısır, Somali, Libya, Sudan, Suriye ve Cezayir olduğu görülmektedir (Nar, Dağ, & Özkan, 2021, s. 42).

2016 yılında Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yaptığı araştırmada, dünya genelinde 5 milyona yakın insanın insan tacirlerinin zorbalığı ile zorla cinsel sömürüye maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Bu sayıyı ¼'ünün yani 1 milyona yakın çocuğun da cinsel istismar ve sömürü ile neticelenen insan kaçakçılığının nesnesi oldukları görülmektedir. Gerek seks ticaretinde fiili olarak kullanılmaları gerekse bir sektör haline gelen çocuk pornografisinde çalıştırılmaları, çocukların bir ticari obje olmasının yanında bir insanlık utancı olarak karşımızda durmaktadır (Kelly, Cara, 2017).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 20 Ağustos 2019'da yayınladığı "2019 Türkiye İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporu"na yansıyan rakamlara bakıldığında insan ticaretine konu olan çocukların sayısının hiç de azımsanamayacak ölçüde olduğu ve insan ticaretine maruz kalan kişilerin büyük

oranının cinsel istismara uğradıkları, cinsel sömürüyle karşı karşıya oldukları görülmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019, s. 56-57).

Tablo 9. İnsan ticareti mağdurların yaş dağılımı (2015-2019)

Yaş /	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Toplam	108	181	303	134	215	941
(-) 18	26	29	98	15	31	199
18-25 Yaş	35	63	124	63	74	359
26-35 Yaş	40	76	61	42	73	292
36 (+)	7	13	20	14	37	91

Tabloda da görüldüğü gibi mağdurların %20'den fazlasının çocuk olduğu, %70'e yakınının ise 18-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 10. İnsan ticareti mağdurlarının mağduriyet biçimleri (2015-2019)

Yıl /	Cinsel Sömürü	İşgücü Sömürüsü	Zorla Dilendirme	Zorla Evlendirme	Çocuk Satışı	Toplam
Toplam	656	195	78	11	1	941
2015	88	19	1	-	-	108
2016	143	30	8	-	-	181
2017	186	52	65	-	-	303
2018	95	39	-	-	-	134
2019	144	55	4	11	1	215

Aynı raporda yer alan İnsan Ticareti mağdurlarının mağduriyet biçimlerini gösteren tabloya göre, ülkemizde 2015 yılından sonra insan ticareti sebebiyle sömürüye uğrayanların sayılarında katlanarak devam eden bir yükseliş olduğu görülmektedir. İnsan ticaretine konu olan kişilerin sömürülme biçimlerinde ise en büyük rakamı cinsel sömürü oluşturmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019, s. 56-57)

4.1.4. Organ Mafyası

Medikal ve tıbbi gelişmeler, insan organlarının bir başka insana naklini her geçen gün daha da olanaklı kılmaktadır. Ölmek üzere olan insanların organlarının kendi rızası ya da ailesinin onayı ile meşru yollarla verilebilmesinin yanında meşru olmayan ikna yöntemleri veya insan kaçırma yolu ile de başka insanlara verilebilmektedir. Alınan organlar, organ borsası olarak tanımlanan iktisadi bir döngüde kendine önemli bir yer bulmaktadır. Zira bu alanda elde edilen gelirin büyüklüğü, organ mafyalarının ve suç örgütlerinin iştahını kabartmaktadır. Organlar, sosyal medya aracılığı ile oluşturulan yasadışı borsa yapılanması ile satılmaktadır. Uygun hijyen koşulları oluşturulmadan, steril olmayan alanlarda yapılan organ nakilleri sebebiyle organını verenler açısından tıbbi olarak da büyük bir mağduriyet oluşmaktadır. Kayıt dışı bir ticari bir sektör olduğundan dünyadaki organ mafyasının net bir fotoğrafı çekilmemekle beraber, organ ticaretinin suç örgütlerinin önemli bir kalemi olduğu da bilinmektedir (Sayın, 2018, s. 89).

Savaş, göç, yoksulluk, çatışma ve doğal afetler sonucu fiili veya sosyal yetimlik sınıfındaki çocukların önemli bir kısmının karşı karşıya kaldığı tehditlerin başında gelen organ ticareti sebebiyle çocukların nakil masalarında ölmeleri, sakat kalmaları veya eksik organla hayatları boyunca yaşamak zorunda kalmaları gibi risklerle sıkça karşılaştıkları bilinmektedir. Uluslararası organize bir suç örgütü haline gelen organ mafyalarının hedef kitlesini fakir ve mağdur durumdaki tüm insanlar ama özellikle de korunmaya muhtaç olarak tanımlanan yetim çocuklar oluşturmaktadır. 1987-2007 yılları arasında organ mafyasının kaçırdığı çocuk sayısının bir milyon olduğu düşünüldüğünde bu durumun çocuklar için ne kadar büyük bir tehdit olduğu daha açık görülmektedir (Kavak, 2014, s. 3).

Organ ticareti yapan bu suç örgütleri, parçalanmış ailelerin çocuklarını, engelli çocukları ve sokak çocuklarını seçerken daha rahat davrandıkları yadsınamaz bir gerçektir. Bununla beraber bazı ailelerin de çocuklarını bilerek ve isteyerek bu mafyalara teslim ettikleri ve karşılığında maddi kazanç sağladıkları çok acı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre her yıl yasa dışı yollarla ortalama 7000 böbrek nakli gerçekleşmekte, bu organların özellikle, gelişmekte olan ülkelerdeki yaşlı hastalara nakledildiği belirtilmektedir. Ameliyatların

sağlık ve hijyen şartları yerine getirilmeden yapılması, birçok çocuğun ameliyat masasında ölmesine sebep vermekte, buradan sağ olarak çıkan çocuklar ise dilenci mafyasının veya sokak çetelerinin ellerine düşmektedir (Kavak, 2014, s. 19).

Konu ile ilgili yerel, ulusal ve uluslararası haber ajansları tarafından haber konusu olan olaylar her gün artmaktadır.

Son 30 yılda 1 milyondan fazla çocuğun organlarının bu mafyalar tarafından çalındığı bilinmektedir. Çocukların gerek organ mafyası gerekse fuhuş mafyası tarafından kaçırılmalarının bu alanda 20 milyar doların üzerinde bir para trafiğinin oluşmasına yol açtığı görülmektedir (Çocuklar Fuhuş ve Organ Mafyasının Pençesinde, 2014).

Utanç dolu bir vahşetin müsebbibi olan organ mafyasının en büyük pazarını sosyal medya oluşturmaktadır. Yüzbinlerce çocuğun bu iletişim kanalları ile satılması, vahşetin fotoğrafını açıkça ortaya koymaktadır. Sadece Avrupa’da her yıl organ mafyasının elinde ölen, sakat kalan veya engelli duruma düşen çocuk sayısının 250 binden fazla olduğu tespit edilmiştir (Trt Haber, 2019).

El-Cezire televizyon kanalındaki “Sınırsız” isimli programda katılan İsveçli gazeteci, uluslararası organ mafyasının dünya çapındaki seyri hakkında yaptığı açıklamalarda; İsrail’in Filistin ve Cezayir’deki çocukların organlarını aldığını, bunun Buastum adında Siyonist bir organ mafyası tarafından organize edildiğini ve en büyük alıcılarının ise Amerika olduğunu ifade etmektedir. Bu organ mafyasının ABD’li birçok haham ve siyasiyi de yönlendirdiği düşünüldüğünde çocukların nasıl bir uluslararası suç örgütüyle karşı karşıya olduğu görülmektedir (İhh İnsani Yardım Vakfı, 2009).

Göç yoluyla gelen ve insan kaçakçılarının elinde bulunan kadın ve çocuklar her türlü kötü muameleye maruz kalmakla beraber uğradıkları taciz, tecavüz ve her türlü sömürüyü ülkenin kamu kurumlarına ve kolluk kuvvetlerine iletmekte tereddüt göstermektedir. Kolluk kuvvetlerine başvurunca sınır dışı edilme korkusu ile fuhuştan organ mafyasına kadar her türlü illegal yapıların sermayesini oluşturmaya devam ettikleri de bilinmektedir (Sayın, 2018, s. 84-85).

Suriye’de yaşanan iç savaş ve travmatik durumdan faydalanan terör örgütleri, önemli bir para kaynağı haline gelen organ ticaretini organize bir şekilde yapmaktadır. Suriye

Adli Tıp Kurumu Başkanı, yaptığı açıklamada; Suriye’de IŞİD terör örgütünün kaçırdığı insanlardan 15.000’inin organını aldığını ve bu yolla organ başına 1000 dolar gelir elde ettiğini ifade etmiştir. Türkiye’de Suriyeli mültecilere yönelik oluşturulan kampların da organ mafyalarının ilgi alanında olduğu ama ücretler IŞİD’in kontrolü altında bulunan bölgelerden çok daha pahalı olduğundan, organların genellikle Kuzey Suriye ve IŞİD kontrolünde olan bölgelerden temin edildiği bilinmektedir. Suriyeli mültecilerin Avrupa bağlantısını teşkil eden yerlerden birisi olan Yunanistan’ın da bu konuda insanlık onurunu utandıran bir davranış sergilediği ve birçok Suriyeli çocuğun organ mafyasının eline geçmesine sebebiyet verdiği görülmektedir. 14 aylık Suriyeli çocuğa oturma izni verilmesine rağmen çocuğun ailesine bu hakkın verilmesi bir yana, her türlü şiddetin uygulanması, tüm dünya kamuoyunun gözleri önünde cereyan etmektedir (Özarslan, 2019, s. 81).

Dünyada yaşanan savaş, iç karışıklık, doğal afetler, göçler, yoksulluk ve ailelerin parçalanması veya çocukların sorumluluğunun taşınmaması neticesinde insanlık ailesinin geleceğini oluşturan çocuklar, çok önemli tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu tehditlerden en olumsuzlarından biri ise çocukların organlarının alınması, çalınması, satılması ve nihayetinde de bir ömür eksik organla yaşamaları, sakat olmaları veya ölüme terk edilmeleridir.

4.1.5. Dilenci Mafyası

Savaş, yoksulluk, iç çatışma, salgın hastalık, doğal afet ve parçalanmış aileler sebebiyle çocuklar korunmaya muhtaç duruma düşmekte ve bu çocuklar birçok suç örgütünün potansiyel hedefi olmaktadır. Bir çocuk bazen birden çok suç örgütü tarafından sömürülmekte ve istismar edilmektedir. Terör örgütlerinin elinde asker çocuk, organ mafyasında ucuz böbrek ve organ, cinsel sömürü mafyasında seks kölesi, işletmelerde ise ucuz işçi olarak her türlü istismar ve sömürüye uğrayan bu çocuklar, dilenci mafyalarının da sermayesini oluşturmaktadır.

Ekonomik getirisi yüksek ama sermayesi ucuz bir iş olan dilencilik, bu alanda da bir mafyanın ve suç örgütünün oluşmasına yol açmıştır. Dervişler, fakirler, şehir şehir dolaşip şarkı söyleyen göçebe dilenciler, çalışmayı sevmeyen dilenciler, sağlığı çalışmaya el vermeyen kronik hastalar, fiziksel engelli dilenciler, zihinsel engelli

dilenciler, dilencilik bir meslek olarak yapan profesyonel dilenciler, bir işleri olduğu halde mesai saatlerinden sonra part time dilencilik yapanlar gibi farklı dilencilik çeşitleri bulunmaktadır. Çok farklı dilenci grupları olduğu halde toplumlarda insanların genelde çocuklara para verirken daha cömert ve rahat oldukları görülmektedir. Çocukların toplumdaki masumiyet imajından dolayı insanların yardım ederken veya para verirken onlara daha yardımsever davrandığı bilindiği ve görüldüğü için, dilenci mafyaları, dilenci grupları içinden en fazla çocukları tehdit etmekte ve çocuk dilenci gruplarının artmasına yol açmaktadır (Özer & Yontar, 2013, s. 242-243).

Organ mafyası tarafından kullanılan engelli çocukların yanı sıra, sırf dilencilik yapması için çocukların fiziksel engelli hale getirildiği, birçok ulusal ve uluslararası raporda görülmektedir. Dünyada en fazla yetim çocuğun bulunduğu Çin’de, ailelerin büyük kısmının çocuklarını korumadığı ve sokağa attığı bilinmektedir. 80 milyon çocuğun engelli olduğu Çin’de bu her türlü suç şebekesinin elinde istismar edildiği bilinmekte, durumun diğer ülkelerde de çok iç açıcı olmadığı düşünülmektedir (Kavak, 2014, s. 21).

Nüfusunun %30’unun fakirlik sınırı altında yaşadığı Hindistan’da 300 bin çocuğun dilencilik yaptığı bilinmektedir. Yıllık gelirin 100 poundun altında olduğu ülkede, çocuklar dilenci mafyaları tarafından engelli hale getirilip dilencilik yaptırılmakta ve bu yolla, mafya, her çocuktan günde 50 pound para kazanmaktadır (Mail Online, 2009). Bu paralar dilenci mafyasının iştahını kabartmaktadır. Çocuklar dilendirilerek elde edilen gelirin büyüklüğü, diğer suç örgütleri gibi dilenci mafyasının da çocukları süreli olarak tehdit etmesine ve ellerindeki sermayenin bu yolla devam etmesine zemin hazırlamaktadır.

Yoksulluk sınırı altında yaşayan ülkelerde durumun çok değişmediği ve dilenci mafyasının geçim kaynağını genelde çocukların oluşturduğu görülmektedir. Afrika’da “talibeler” olarak tanımlanan binlerce çocuk ellerine tutuşturulan paslı tenekeler ile sokak sokak dolaşarak dilendirilmektedir. Büyük çocuğu fakirlik sebebiyle aileleri tarafından terk edilen bu çocuklar, din eğitimi verilecek vaadiyle “marabutlar” adıyla anılan sahte dervişler tarafından Senegal’e getirilerek kurslarda toplanmaktadır. Büyük bir kısmı Müslüman olan ülkede halk çocukların Müslüman olarak kalmaları için çoğu zaman sahte dervişlerin tuzağına bilerek düşmektedir. Toplanan çocuklar ise dilenci mafyasının elinde bir ömür boyu kullanılmaktadır. Halk bu çocuklara yardım ederken

karınları doysun diye çoğu zaman para yerine yiyecek veya giyecek vermekte ama akşam döndüklerinde para toplayamayan çocukların cezalandırılacağı da bilinmektedir (Öksöz, 2015).

Ankara Ticaret Odasının “Neler Oluyor Bize” başlıklı raporunda; çocukların fiziki engelli hale getirilme yöntemleri sayılırken; bu durumun el kol ve görünen organlarda fiziki tahribat yapılması ve sakat kalacak şekilde iyileştirilmesi şeklinde olduğu gibi, yüzün görünümünün tedavi edilemeyecek şekilde tahrip olması şeklinde de olduğu ifade edilmektedir (Hürriyet, 2004).

Göç yoluyla Suriye’den gelen çocukların da yine bu mafyaların tuzağına düştükleri bilinmektedir. Habetürk’ün haberine göre Suriye’den göç yoluyla gelen çocukların Kilis üzerinden İstanbul’a getirildikleri burada da dilendirildikleri İstanbul Emniyet Müdürlüğü verilerinde açıkça görülmüştür. Türkiye’ye ailesiyle birlikte gelip dilendirilen çocuklar dışında Suriye’de ailesi bulunan çocukların da ailelerinin “İstanbul’da su ve mendil sattıracağız.” diye ikna edilip kiralandığı da görülmektedir. Dilendirilen bu çocuklardan günlük en az 100 tl getirmelerinin istendiği, getirmedikleri takdirde hortumla dövüldükleri ifade edilmiştir. Bu yetim çocukları dilenci olarak sömüren mafya üyelerinin ise aylık 300 bin TL kazandıkları bu rakamın da sahipsiz ve mülteci çocukların suç örgütleri tarafından dilencilik yapmalarının sağlandığı görülmektedir (Habertürk, 2017)

Yaklaşık 1000 kişilik bir ekiple Suriyeli mültecilerin sorunları için çalışan ve bunun için Dubara isimli bir sosyal platform kuran iletişimci Veli Talip, Suriyeli dilencilerden Türkiye’de özellikle de İstanbul’da halkın çok fazla rahatsız olduğunu bu durumun tüm Suriyeli sığınmacılar için kötü bir durum oluşturduğunu Sputnik’e yaptığı röportajda dile getirmektedir. Olaya biraz daha yakından bakıldığında meselenin sadece açlıktan veya göçten dolayı oluşan mağduriyetten kaynaklanmadığı, organize bir suç örgütünün Suriye’deki bağlantısının Türkiye’deki dilenci mafyası ile birlikte bunu organize ettiği görülmektedir. Her sabah Türkiye plakalı araçlarla dilenme alanlarına getirilen bu çocukların Suriye’de de daha önce dilencilik yaptıklarının ve bunun uluslararası bir örgüt tarafından organize edildiğinin bilinmesi, konunun vahametinin boyutlarını göstermesi açısından dikkate değerdir (Hasasu, 2014)

4.1.6. Çocuk Askerlik

20. yüzyılda yaşanan çatışmalardan en çok etkilenen ve korunmaya muhtaç duruma düşen kesimi çocuklar oluşturmaktadır. Yaşanan bu durum çocukların çatışma ve savaşlarda kullanılma oranını arttırmaktadır. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması yönünde uluslararası düzenlemeler yapılmış, çocukların ve yetimlerin muhafazasına yönelik tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hazırlanan planların dışında Birleşmiş Milletler çerçevesinde Çocuk Haklarına dair Sözleşmeye ek bir protokol hazırlanarak 15 yaşından küçük çocukların savaşta veya çatışmalarda kullanılmasının önüne geçilmesi için üye devletlerin imzası ile faaliyete geçirilmeye çalışılmıştır.¹⁰ Türkiye'nin de 8 Eylül 2000 tarihinde imzaladığı protokolün kurumsal devletlerin verdiği teminat ve taşıdığı yükümlülük gereği uygulanmasında bir sorun görülmemiştir. Fakat kurumsal devlet yapılanmaları zayıf olan ülkeler, herhangi bir devlet yapısına sahip olmayan silahlı örgüt ve militarist yapılar, çocukların asker olmasını engellemek yerine bu durumu bir fırsat olarak görmeye devam etmiştir.

Çatışma içindeki çocukları korumak, yaşadığımız çağın en acil insan hakları sorunlarından biridir. Dünya çapında 240 milyondan fazla çocuk çatışmalardan etkilenen ülkelerde yaşamakta ve birçoğu silahlı kuvvetler ve gruplar tarafından şiddet, yerinden edilme, açlık ve sömürüyle karşı karşıya kalmaktadır. 2017'de Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde silahlı gruplar tarafından askere alınan 3.000'den fazla çocuk olduğu bilinmektedir. Güney Sudan'daki çatışmalara 18 yaşından küçük en az 19.000 kişinin katıldığı düşünülmekte ve Orta Doğu'da çocukların askere alınmasının arttığını görülmektedir (Child Soldiers, 2018).

Birleşmiş Milletler Sekreteri, Antonio Guterres, Güvenlik Konseyi'nde paylaştığı “Silahlı Çatışmalar ve Çocuk” konulu yıllık raporda; 2020 yılında dünya çapında 8,500'den fazla çocuğun çatışma ve savaşlarda kullanıldığını ve bu çatışmalarda 2,700 çocuğun ise hayatını kaybettiğini dile getirmiştir. Raporda ayrıca yaşanan 21 çatışmada 20.00'e yakın çocuğun farklı boyut ve biçimlerde etkilendiği ve neticede hak ihlalleriyle

¹⁰ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü'nün kabul edilmesini ve Statü'nün, özellikle 15 yaşın altındaki çocukların askere yazılmasını ya da alınmasını veya uluslararası ya da uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda faal olarak muhasamata katılım için kullanılmalarını savaş suçları kapsamına almasını not eder. TBMM, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol* (Ankara:2001),5.

karşılaşıldığı, bu ihlallerin ise en fazla Somali, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Afganistan, Suriye ve Yemen'de meydana geldiği ifade edilmiştir (Reuters, 2021).

Dünyanın farklı yerlerinde her yaştan çocuk, kaçırılma riski ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu kaçırılmalar büyük ölçüde terör ve savaş stratejisi ekseninde gerçekleşmekte olup bu stratejinin bir aracı olarak kullanılan çocukların önemli bir bölümünü ise mülteci yetimler oluşturmaktadır (Zülfiye Zeynep Bakır, 2016).

Mülteci yetim çocuklar bazen kendi ülkelerinde çoğunlukla ise terör örgütleri tarafından başka ülkelere götürülerek buralarda gerçekleştirilen eylemlerde kullanılmaktadır. Terör örgütleri açısından masum saldırganlar olarak anılan çocuk askerler, canlı bombadan ajanlığa, beden işçiliğinden seks köleliğine kadar çok çeşitli alanlarda istismar edilmektedir. Küçük yaşlarına rağmen şahit oldukları vahşet ölüm taciz ve tecavüzler ömür boyu onarılmayacak fiziksel ve zihinsel hasarlara yol açmaktadır (İncekaya, 2021).

Dünyada çok sayıda çocuk silahlı çatışmalarda ve savaşlarda asker olarak kullanılmaktadır. 2005 ve 2020 yılları arasını kapsayan Unicef raporlarında, gerçek sayının çok daha yüksek olduğuna inanılmasına rağmen, yüz bine yakın çocuğun çatışma ve savaşlarda asker olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Çocukların terör örgütleri veya silahlı militer gruplar tarafından asker olarak kullanılması, uluslararası insan hukukunun ciddi ihlali anlamına gelmektedir. Bu durumla karşı karşıya kalan çocukların, bulundukları yapı ve durumdan kurtulsalar bile aileleri ve yaşadıkları toplum tarafından dışlandıkları veya tamamen çocukları reddedildikleri görülmekte ve bunun neticesinde bir çeşit yetimlik ile karşı karşıya kalmaları kaçınılmaz olmaktadır (Unicef, 2021).

4.1.7. Misyonerlik Faaliyetleri

Dünyada yetimlerin karşı karşıya kaldığı tehditlerden birisinin de, yetimlere destek verme görüntüsüyle kendilerine meşru bir alan oluşturarak çalışmalarının omurgasını bu noktaya oturtan misyonerlerin faaliyetlerinin olduğu bilinmektedir (Gerçek Hayat, 2020).

Dünya geneleninde en büyük insani yardım kuruluşlarına bakıldığında bunların neredeyse tamamının Müslüman olmayan kuruluşlar olduğu görülmektedir. Müslüman kuruluşlar, son yıllarda çalışma alanlarını ve etkinliklerini arttırsa da dünya yardım kuruluşları sıralamasında ilk onu gösteren listeye ancak sekizinci olarak girebilmiştir. Dünya genelinde yetimlere yardım çalışması yapan 200’den fazla kuruluş olduğu ve bunların içinde en büyük 10 kuruluştan 9’unun ABD merkezli misyoner teşkilatları olduğu belirtilmektedir. Bu kurumların dünya üzerinde yetim nüfusun yüzde 90’ına yakınıyla ilgilendikleri görülmektedir. Yetimlere yardım motivasyonunun temeline peygamberin de yetim olmasını oturtan Müslümanların durumunun bu açıdan oldukça geride olduğu görülmektedir. Türkiye merkezli faaliyet gösteren ve Müslüman bir dernek olan İHH, dünyanın en büyük ilk 10 yardım kuruluşu arasına girse de misyoner merkezli yapılardan en büyüğü olan World Vision’un dünyadaki yetimlerin yarısıyla ilgilendiği bilinmektedir. 4 milyon çocukla ilgilenen ve “Her gün yaklaşık 35.000 çalışmamızla yetim çocukların hayatlarını, onların hayal bile edeceğinin çok ötesinde daha eğlenceli bir şekilde yaşamaları için çok sıkı çalışıyoruz” (World Vision International, 2020, s. 5) diyen World Vision (Dünya Vizyonu), dünyanın en büyük yetim organizasyonlarından birisi olarak merkezine misyonerlik faaliyetlerini alarak ve İsa’nın öğretileri doğrultusunda bir nesil yetiştirmeyi kendisine amaç edinmiştir (World Vision International, 2020, s. 5).

2020 verilerine göre dünyada 0-18 yaş aralığında 140 milyondan fazla yetim çocuk bulunmaktadır. Diğer bir deyişle ‘yetimler ülkesi’ nüfusu bakımından dünyanın en büyük onuncu ülkesi durumundadır. Dünya genelinde yaklaşık 9 milyon yetime yardım götüren ilk 10 kuruluşun 8’ini ABD merkezli misyoner teşkilatların oluşturduğu ve bu 8 kuruluşun ise dünya genelinde 120 milyondan fazla yetime ulaştığı bilinmektedir (Gerçek Hayat, 2020).

Bu teşkilatların sayı ve kapasite olarak dünyadaki yardım kuruluşlarının başında gelmelerinin yanı sıra yetim çalışmaları konusunda da tüm diğer inanç kuruluşlarından önde oldukları da bir gerçektir. Afet bölgeleri başta olmak üzere farklı alanlarda çalışma yapan bu kuruluşlar, çalışmalarında misyonerlik faaliyetlerini daha etkin ve kolay yürütmektedir. Çalışmalarının bir kısmının da kayıt dışı yürüten bu kuruluşların yardım ettikleri toplumları Hristiyanlaştırma amacını güttükleri de bilinmektedir. Bu kuruluşlardan Christian Alliance for Orphan/CAFO (Yetimler için Hristiyan İttifakı) adında faaliyet gösteren 180’den fazla Hristiyan kuruluşu bir çatı altında toplayan yapı, 2004 yılında çok farklı Hristiyan yapıyı bir araya toplayarak kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Bu yapı, özellikle hafta sonları kiliselerde yetim çocuklar için faaliyetler organize etmek için bir araya gelip eylem planı oluşturmaktadır.

SOS Children Çocuk Köyleri adındaki kuruluşun amacı ise, yetimler için yalıtılmış köyler inşa etmek üzerine kurgulanmıştır. 2. Dünya savaşından sonra yetim kalan çocukları Avusturya’da oluşturulan köylerde Hristiyan inancına göre yetiştirmek amacıyla faaliyetlerine başlayan kuruluşun, 1970’lere gelindiğinde 500’den fazla çocuk köyü bulunmaktadır.

World Without Orphans/WWO (Yetimsiz bir Dünya) isimli yetim kuruluşu ise mottosunda “Tanrı bizi evlat edindi. O babasızların babasıdır” diyerek çalışmalarının merkezinde Hristiyan öğretilerinin bulunduğunu ifade etmektedir.

1950 yılında kurulan World Vision (Dünya Vizyonu) adındaki Hristiyan evanjelik yetim kuruluşu, günümüzde yüzden fazla ülkede yetim faaliyeti yapan çok büyük bir kuruluş haline gelmiştir. 13 bin kilise ile işbirliği yapan, 44 binden fazla çalışanı olan bu kuruluş, çalışanlarının eğitim çalışmaları için Hristiyan din adamlarını işe almak suretiyle kiliseler için de ayrıca bir istihdam mercii olmuştur. Dünyanın en büyük yetim yardım kuruluşlarından birisi olan World Vision (Dünya Vizyonu)’un 2016 yılı itibariyle 2,79 milyar dolardan daha fazla bir bütçeye sahip olması, kuruluşun ekonomik açıdan da ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

1952 yılında kurulan Compassion (Merhamet) isimli yetim kuruluşu, Kanada ve İsviçre tarafından resmi olarak desteklenmesinin yanında, 26 ülkede 18 milyon yetim çocuğa sponsor olarak çalışmalarını yürütmektedir. Hristiyan dünyasında en istikrarlı ve

prestijli kurumlardan birisi olarak gösterilen Compassion, 657 milyon dolar bütçesi ve 700 partner kilisesiyle yetim kuruluşları arasında önemli bir yer tutmaktadır.

25'ten fazla ülkede faaliyet gösteren World Orphans (Dünya Yetimleri) kuruluşu, Amerikalı evanjelik Hristiyanlar tarafından kurulmuş olup savaş ve çatışma bölgeleri başta olmak üzere aşırı fakir ülkelerde misyonerlik faaliyetlerini yetim çalışmalarıyla birlikte yürütmektedir. Hristiyanlığın yaygın olmadığı ve Hristiyanlık propagandasının yasak olduğu yerlerde yetim faaliyetleri ile çocuklara yönelik faaliyetlerde bulunarak bu bölgelerde Hristiyan nüfusun artmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Yetimlik konusunda faaliyet gösteren bu misyoner kuruluşların yanı sıra bu alanda 200'den fazla Hristiyan kuruluş olduğu ve bu kurum ve kuruluşların yetimleri evlat edinmek, yetim çocuklara burs vermek, yetimhaneler açmak ve fakir çocukların ailelerine yönelik yardım faaliyetinde bulunmak gibi çeşitli alanlarda çalışmalarını gerçekleştirmekte oldukları görülmektedir (İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2016, s. 21-31).

Hristiyanlık inancında önemli bir yeri olan sadaka vermek, bağış yapmak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi prensipler üzerine inşa edilen yardım kuruluşları, kilise ve Hristiyan halkın desteği ile dünyanın her bölgesinde faaliyet yürütmektedir. Bugün dünyanın önde gelen uluslararası insani yardım ve sivil toplum kuruluşları arasında açıkça Hristiyan olduğunu ifade eden birçok kurum vardır. Bu kurumların yardım ettikleri kişileri din değiştirmeye zorlamadıkları ileri sürülürken, yardım faaliyetlerini Hristiyanlık propagandası yaparak dinî öğretilerle birlikte gerçekleştirmeleri de normal karşılanmaktadır. Hristiyan kimliklerini gizlemeyen kurumlar, yardım faaliyetlerini kiliseler ve din adamları kanalıyla organize etmektedirler (İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2016).

Misyonerlik çalışmalarında yetim çocukların oldukça önemli bir yer tuttuğu World Vision International, Covid-19 döneminde dahi 8,2 milyon kişiye ulaşarak faaliyetlerine devam etmiş; korumasız çocukları himaye etmeleri dolayısıyla alanın en güçlü kuruluşları arasına girmiştir. Kuruluşun ekonomik çatısını oluşturan sponsorluk sisteminin aslında ekonomik legalleşme vizyonunun olduğu düşünülmektedir. Sadece 2020 yılında 576 milyon dolarlık bütçeyle 81.000 çocuğa sponsor aile sistemi ile yardım

eden kuruluş, alanda çok büyük bir ekonomik güce sahiptir. Bu bağlamda da yetim organizasyonları arasında ön plana çıkmaktadır (World Vision International, 2020, s. 8).

Batı'nın sömürü, kölelik, izolasyon, entegrasyon veya kültürlenme başlıkları ile devam ettirdikleri kanlı tarihi; çocuklara merhamet edilmesine ideolojik ve şüpheli tavrıla bakılmasına engel olmamaktadır. Daha açık bir ifade ile söylenirse, Hristiyanlık propagandası ile dünyaya merhamet dağıttığı ifade edilen bu tür kurumların özellikle fakir ülkelerdeki çocukları ve yetimleri öncelleyip korumaya çalışmaları, atalarını öldürdükleri, topraklarını sömürdükleri çocuklara yönelik Hristiyan öğretisinin insancıl ilkelerinin gölgesinde faaliyet göstermeleri, kamu vicdanında samimi bir karşılık

Fakirlere yardım etmek, bağış yapmak, sadaka vermek, düşküne destek olmak, mazlumu korumak, sahipsiz kol kanat germek gibi hususlar, teolojik düşünce sistemine dayalı tüm yapılarda sosyo-kültürel bağlamda önemli önemli yer tutmaktadır. Batı'da da bu prensipler doğrultusunda kurumsal yapı oluşturan yardım kuruluşları, Hristiyan halkın ve kiliselerin de desteğini alarak tüm dünyada etkin faaliyet göstermektedir. Yayınlanan birçok raporda Hristiyan yardım kuruluşlarının etkinlik kapasitesinin büyüklüğü dile getirilmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar bir yandan yardım faaliyetlerinde bulunurken diğer yandan Hristiyan inancını da yaymaya çalışmakta, yardım yaparken kimliklerini açıkça ifade etmeleri aynı zamanda kilise ve din adamlarıyla da birlikte çalışmalarına olanak sağlamaktadır.

4.1.8. Suça Karışma ve Madde Bağımlılığı

Yazılı veya yazısız hukuk normlarında suç kabaca bir toplumun ortalama ahlakına aykırı davranış göstermek olarak tarif edilmiştir. Tüm dünyada suça yönelmiş çocukların artışı hem güvenlik risklerini arttırmakta hem de çocuklar için bir sorun teşkil etmektedir. Suça yönelmiş çocukların suç işlemeyen önceki durumlarını ve onları suça iten sebepleri incelemek, gerek önleme gerekse onarma noktasında çok önemli olmaktadır (Baysan Arabacı & Taş, 2017, s. 1).

Bireysel sebepler insanların suç işlemesine, suça bulaşmasına sebebiyet verebilmekle beraber evre, yapı ve habitatlarının insanların suç işlemesinde bireysel faktörlerden daha etkili olduğu bilinmektedir (Bağış, 2019, s. 203).

Gabriel Tarde'ın taklit yöntemi olarak geliştirdiği sosyal öğrenme yöntemi; zayıfların güçlüleri, fakirlerin zenginleri, düşük seviyede olanların üst seviyedekileri taklit ederek onların davranışlarını yapmaya çalışmaları olarak ifa edilmiştir (Siegel, 2011). Siegel ise küçük yaşta şiddet gören çocukların büyüyünce aynı şiddeti başkalarına uygulamada diğer çocuklara göre daha yatkın olduğunu ifade etmiştir (Çoban, 2012). Küçük yaşta yetim kalan, ekonomik zorluklarda hayatta tutunmaya çalışan, terör örgütleri tarafından çocuk asker yapılan, cinsin sömürünün fiziksel ve ticari nesnesi olan, savaşlar ve çatışmalar sonucu psikolojik travma yaşayıp aynı zamanda ülkelerinden kopan, aile bütünlüğünün bozulması yüzünden mağdur duruma düşen, anne veya babası alkol veya uyuşturucu madde kullanımı veya kumar gibi zararlı alışkanlıklar sahibi olan, doğal afetler sonucu ailesini kaybeden bu çocukların suça karışma ihtimalinin de oldukça yüksek olduğu bilinmektedir.

Çocukların doğal afet, yoksulluk, savaş, göç vb. sebeplerden dolayı annesini, babasını ya da her ikini birden fiili veya sosyal olarak kaybetmesi, onları birçok tehdiye karşı savunmasız bırakmaktadır. Savunmasız bırakılan bu çocukların daha önce sayılan tehditlerin yanı sıra hırsızlık ve kapkaç eylemlerinde bulundukları, insanlara, eşyalara kurumlara zarar verdikleri, uyuşturucu madde kullandıkları ve kurye olarak kullanıldıkları da bilinen bir gerçektir.

Özellikle göç yoluyla yetim veya savunmasız kalan çocukların suça karışma olasılıklarının yüksek olduğu, günlerinin büyük bir bölümünü sokakta geçiren çocukların suça karışma ihtimallerinin diğer çocuklardan daha fazla olduğu düşünülmektedir (Kızmaz, 2018, s. 399).

Mültecilere yönelik alkol ve madde bağımlılığı çalışmaları genelde madde türünden risk büyüklüğü tespitine yönelik çalışmalar olduğu bu konudaki akademik çalışmaların gelişmiş ülkelerde daha yoğun olduğu görülmektedir. Mültecilerin büyük bölümünün gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde olduğunu düşünüldüğünde bu alanda yapılacak yayınların alandaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir (Taşdemir, Küçükali, Uçar, & Sur, 2020, s. 1).

SONUÇ

Yaşadığımız çağda yetimlerin karşılaştığı problemlerin çözümüne yönelik protokoller, bildiriler, birçok ülkenin altına imza attığı mutabakat metinleri, anayasa maddeleri ve yönergeler bulunmaktadır.

Yürütme organları çatısı altındaki Bakanlıkların faaliyetlerinin yanı sıra birçok kurum, kuruluş, cemiyet ve sivil toplum örgütleri de faaliyetleri içerisinde bu probleme önemli bir yer açmıştır.

Yetimlik olgusunun, sadece yetim olan çocuğu etkilemekle sınırlı kalmayıp toplumun bütün katmanları üzerinde sarsıcı izler bıraktığı ve en genel anlamda toplumsal yozlaşmanın önemli ayaklarından birini oluşturduğu bütün toplumların tecrübe ettiği bir gerçektir.

Dünyada resmi rakamlara göre 200; gayriresmi rakam ve verilere göre ise 400 milyonun üzerinde yetim bulunduğu bilinmektedir. Bu çocukların sayısının fazlalığı ve hayata tutunmalarındaki dezavantajlı durumları göz önüne alındığında yetimliğin ve yetimliğe dair problemlerin sosyoloji başta olmak üzere, uluslararası ilişkilerden iktisada, psikolojiden kamu hukuku ve aile hukukuna kadar farklı disiplinlerin üzerinde derin ve ayrıntılı çalışma yapmaları gereken bir başlık olduğu söylenebilir.

Yetimlik üzerinde yapılan bu çalışmada, fiili yetimliğin buz dağının yalnızca görünen tarafını oluşturduğu, üzerinde hassasiyetle durulması gereken asıl hususun ise sosyal yetimlik olduğu görülmüştür.

2011 yılındaki iç savaş sonrası Suriye'den Türkiye'ye doğru yönelen kitlesel göç mercek altına alındığında, bu durumdan olumsuz yönde en fazla etkilenen kesimin çocuklar olduğu görülmüştür. Bu çocukların savaş ve iç çatışma travmasını atlatamadan gittikleri ülkelerde fiili veya sosyal yetim olarak yeni bir olumsuz durumla karşılaşmaları, hayat karşısındaki zayıflıklarını daha da artırmıştır.

Yetimlik olgusuyla karşı karşıya kalan çocukların sahipsiz ve korunmaya muhtaç duruma düşmeleri, ömür boyu onarılamayacak birçok olumsuz durumla karşılaşmalarına sebep olmakta ve çocuklar bu durumu kanıksayıp yaşamaya çalışmaktadır.

Yetimliğe neden olan koşullar göz önüne alındığında bu hususla ilgili öncelikli faaliyetlerin yetimlik durumu henüz oluşmadan tedbir almaya yönelik olması gerektiği, başta devlet olmak üzere sivil toplum kuruluşlarından gönüllü kişilere kadar gayret sarf eden her birey ve yapının program ve projelerinde yetimlik konusunda özel bir başlık oluşturulmasının elzem olduğu görülmektedir.

Bütün toplumlar çocukların karşılaştığı olumsuz durumlar karşısında ortak bir refleks geliştirmeli ve bu konuda bir kamu otoritesinin etkili ve kendinden emin duruşu vatandaşlar tarafından da hissedilmelidir

Çocukların hangi sebeple olursa olsun, suç örgütleri tarafından kullanılması, istismar edilmesi ve bir suç yapılanmasının hem faili hem mefulü olmalarının önüne geçilmesi için her türlü yaptırım ve cezai müeyyidenin uygulanması gerekmektedir. Zira bu meselenin ciddi bir sorun olarak görülmemesi, görmezden gelinmesi veya ötelenmesinin yaratacağı sonuçlar bütün bir dünyayı etkileyecektir.

Ülkemizin son dönemde yaşadığı büyük ölçekli göçün doğurduğu yetimlik hususunda, Osmanlı'nın sosyal devlet anlayışının önemli sacayaklarından birisini oluşturan güçsüzü ve mağduru himaye ve muhafaza tecrübesinin kullanılması da büyük bir önem arz etmektedir.

İnsanlığın geçirdiği sosyolojik tekemmül post-modernizm ile sınırlı kalmamış sonrasında post-truth (hakikat sonrası, gerçeklik ötesi) olarak adlandırılan çağda insanların yaşam biçimlerinde, duygu ve davranışlarında önemli değişiklikler olmuştur. Özellikle çocukların bu çağda yaşadığı yalnızlığın, kendi ebeveynlerinin yalnızlığından daha fazla olduğu ve çocukluklarını ebeveynlerinin çocukluk dönemlerine kıyasla daha korumasız bir şekilde geçirdikleri bilinmektedir. Çocukların fiziki dünya ile olan mesafeleri arttıkça sanal dünya olan ilişkileri artmakta ve kendilerini bir simülasyonun içinde gördüklerinin farkında bile olamamaktadırlar. Bu yönüyle bu dönemdeki çocukların duygu ve davranışlarıyla, sosyal yetim olarak tabir edilen grubun bir parçasını oluşturdukları düşünülmektedir. Bu durum ise, bu konunun başlı başına çalışma konusu olmasını gerektirmektedir.

Sosyal yetimlik bağlamında çalışma konusu yapılabilecek diğer bir durum ise genellikle ekonomik sebeplerle Türkiye'den Avrupa'ya göç eden ailelerin içine düştüğü

durumdur. Bu aileler, yaşadıkları ve üretim zincirine katkıda bulundukları ülkeler tarafından daimi bir ötekileştirme içine itilmelerinin yanında orada doğup büyüyen çocuklarının da kendi köklerinden ve değerlerinden koparılarak yalnızlaştırılmaları sağlanmaktadır. Böylelikle hem ötekileşen ebeveynler, hem de orta ve uzun vadede ailelerinden koparılarak yalnızlaştırılan çocuklar, sosyal yetim olmaya itilmektedir. Bu durum, bir “yetimleştirme” faaliyeti olarak düşünülebilir.

Bütün bunların yanında, yetimliğe ve yetimlere dair dünya genelinde farkındalık günleri oluşturulması, yetimliğin gündemde tutulması açısından kalıcı bir imkân sağlayabilir. Bu bağlamda birtakım Müslüman ülkeler tarafından, Bosna savaşının başladığı günden yola çıkılarak 2010 yılından beri Ramazan ayının 15. günü kutlanmaya çalışılan Dünya Yetimler Günü’nün veya uluslararası toplumun üzerinde mutabakat sağlayacağı başka bir günün dünya yetimler günü olarak kutlanması bu husustaki farkındalığı artıracaktır.

KAYNAKÇA

- ABD Dışişleri Bakanlığı. (2020). *2020 İnsan Kaçakçılığı Raporu*. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/2020-TIP-Report-Complete-062420-FINAL.pdf>. 08 28, 2021 tarihinde <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/2020-TIP-Report-Complete-062420-FINAL.pdf> adresinden alındı
- Akyüz, P. D. (2010). *Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem.
- Altunkaya, T. (2021, 08 21). *Hangi ülkede kaç kişiye Covid-19 aşısı yapıldı? Küresel çapta aşılama son durum ne?* 08 22, 2021 tarihinde Euronews Türkçe: <https://tr.euronews.com/2021/06/22/hangi-ulkede-kac-kisiye-covid-19-as-s-yap-ld> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2014, 06 29). *Kürt siyasetçi PKK'yı çocukları kaçırdığı için azarladı*. Anadolu Ajansı, Türkiye, Arşiv: <https://www.aa.com.tr/en/turkey/kurdish-politician-rebuked-pkk-over-kidnapping-children/147001> adresinden alındı
- Aytekin, H. (2006). *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Ve Eğitimleri*. İstanbul.
- Bağış, R. C. (2019). *Çocukları Suça Sürükleyen Çevresel Nedenler: Sosyal Bağ ve Sosyal Öğrenme Teorileri Işığında Bir Değerlendirme*. *Humanitas, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 181-470.
- Bahçivancı, A. G. (2018). *Evlilik Dışı Birlikte Yaşam Modellerine Uygulanacak Hukuk*. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 623-685.
- Bakır, Z. Z. (2016, 10 15). *Dünyanın Afet Tablosu ve Çözüm Önerileri*. İnsamer: <https://www.insamer.com/tr/?output=pdf&type=post&id=4487> adresinden alındı
- Basnews. (2021, 08 08). *PKK'nin silah altına aldığı Ezdi çocuklarının sayısı IŞİD'inkini geçti*. 08 08, 2021 tarihinde Basnews, Rapor: <https://www.basnews.com/tr/babat/705966> adresinden alındı
- Basnews English . (2021, 08 07). *PKK Sets Up New Military Camp for Underage Recruits in Rojava*. Basnews English, Middle East: <https://www.basnews.com/en/babat/705829> adresinden alındı
- Bayraktar, S. (2015). *İnsanlığın Kanayan Yarası Çocuk İstismarı ve İhmali*. İstanbul: Nobel Tıp. 08 28, 2021 tarihinde alındı
- Baysan Arabacı, L., & Taş, G. (2017). *Çocuklarda Suça Sürükleyen Faktörler, Ruhsal Problemler ve Hemşirelik Bakımı*. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 110-117.
- BBC NEWS. (2017, 04 03). *Avrupa, çocuğun cinsel istismarı içeriğinde 'merkez' oldu*. 08 28, 2021 tarihinde BBC NEWS: <https://www.bbc.com/news/technology-39456093> adresinden alındı
- Bilgen, Y. (2017, 09 02). *Suriye'de 800 bin çocuk yetim*. 04 09, 2021 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/dunya/suriyede-800-bin-cocuk-yetim-2789055> adresinden alındı
- Bonwit, K. (2019, 02 26). *ONETrack International. Who Is An Orphan?*: <https://onetrackinternational.org/who-is-an-orphan/> adresinden alındı
- Boz, M. N. (2020). *Kur'an ve Hadis Ekseninde Yetime Bakış*. *Dini Araştırmalar*, 233-250.
- Budd, K. (2018, 11 09). *5 myths about voluntourism*. 07 03, 2021 tarihinde National Geographic: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/unpacking-voluntourism-five-myths> adresinden alındı

- Child Soldiers. (2018). *Child Soldiers International Annual Report 2017-18*. London: Child Soldiers International. 10 30, 2021 tarihinde https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/CSI_annual_report_2018.pdf adresinden alındı
- Children Of Grace. (2021, 09 01). *Who Is An Orphan*. The Types of Orphans: <https://childrenofgrace.com/who-is-an-orphan/> adresinden alındı
- Çoban, S. (2012). Sosyal Çevrenin Etkilerinin Çocukların Suç ve Problemleri Davranışları İle İlişkileri. *Doktora Tezi*.
- Darülaceze . (2021). Darülaceze Başkanlığı: <https://www.darulaceze.gov.tr/kurulus-amaci/> adresinden alındı
- Darülaceze Bülteni. (2020, Şubat). İstanbul, Şişli. https://www.darulaceze.gov.tr/Yayinlar/4054_.pdf adresinden alındı
- Dâvûd, E. *Sünen-i Ebu Davud*, (İstanbul: Şamil Yayınları, 2017), Edeb, (131)
- Davud, E. (2021, 10 21). *Sünen* 2873. Yetimlik Ne Zaman Sona Erer: <http://www.enfal.de/ebudavud/> adresinden alındı
- Demirtaş, M. (2009). Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 215-238.
- Dünya Afet Raporu. (2020). *Sıcak Hava Dalgalarına ve Yükselen Deniz Seviyesine İnat; El ele vererek iklim krizinin insani etkileriyle mücadele etmek*. Cenevre: Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu.
- Dünya Çocuk Vakfı. (2019, 01 15). *Groundbreaking Economist Intelligence Unit Benchmarking Tool Highlights the Responses of 40 Countries to Sexual Violence Against Children*. 08 28, 2021 tarihinde <https://www.childhood-usa.org/press-release/> adresinden alındı
- Emma, B. (2018, 11 14). *Most children in orphanages are not orphans / Yetimhanelerdeki çocukların çoğu yetim değildir*. 08 02, 2011 tarihinde Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-slavery-conference-orphanages-factbox-idUSKCN1NJ0AG> adresinden alındı
- Erdem, U. (2018). *Osmanlı'Dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eryüksel, A. (1998). Osmanlı Devletinde Dul ve Yetimler. *Şarkiyat Mecmuası*, 331-344.
- Ferlibaş, M. B. (2013). Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Tuna Vilayeti İslahhaneleri. *Bellekten, Türk Tarih Kurumu*, 573-636.
- Gerçek Hayat. (2020, 11 05). *Dünyanın yetimleri misyonerlerin eline kaldı*. Dünyanın yetimleri misyonerlerin eline kaldı adresinden alındı
- Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 46-67.
- Gökçimen, T. (2020, 08 26). *Suriye'nin yetimleri*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/izlenim-suriyenin-yetimleri/1953624> adresinden alındı
- Gönültaş, M. B., & Görkem, K. (2017). Metropollerde Önemli Bir Realite: Göç, Çocuk Suçluluğu ve Sosyal Hizmet Odağında Çözüm Önerileri. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 150.
- Güngör, O. C. (2016). Türkçede Öksüz ve Yetim Çocuklarla İlgili Sözler. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 156-170.

- Haber Türk. (2021, 06 26). *HDP önündeki evlat nöbetinde 663'üncü gün; aile sayısı 231 oldu*. 08 20, 2021 tarihinde Haber Türk: <https://www.haberturk.com/diyarbakir-haberleri/88427995-hdp-onundeki-evlat-nobetinde-663uncu-gun-aile-sayisi-231-oldu> adresinden alındı
- Habertürk. (2017, 09 13). *Suriye'den çocuk kiralayıp dilendiren çetenin acımasız yüzü ortaya çıktı*. <https://www.haberturk.com/suriyeden-cocuk-kiralayip-dilendiren-cetenin-acimasiz-yuzu-ortaya-cikti-1629729> adresinden alındı
- Hamidullah, M. (2017). *Aziz Kur'an*. Beyan Yayınları.
- Hanbel, A. i. (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2003) *Müsned*, Edeb, (131)
- Hasasu, C. (2014, 08 10). *Organize işler*. Aljazeera: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/organize-isler> adresinden alındı
- Humanium. (2021, 08 05). *Children in the World*. The global children's right situation, by country: <https://www.humanium.org/en/children-world/> adresinden alındı
- Hürriyet. (2004, 07 17). *Dilencilik sektöründe 500 trilyon dönüyor*. Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/dilencilik-sektorunde-500-trilyon-donuyor-241910> adresinden alındı
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). *İnsan Ticareti Raporu*. Ankara: İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Dairesi Başkanlığı.
- İhh İnsani Yardım Vakfı. (2009, 11 10). *İsrail, Filistinli çocukların organlarını alıyor*. <https://www.ihh.org.tr/haber/israil-filistinli-cocuklarin-organlarini-caliyor-355> adresinden alındı
- ILO, Uluslararası Çalışma Örgütü. (2020). *Çocuk İşçiliği: 2020 Küresel Tahminler*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/genericdocument/wcms_800655.pdf adresinden alındı
- ILO, Uluslararası Çalışma Örgütü. (2021). *Çocuk İşçiliği*. ILO Uluslararası Çalışma Örgütü: <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> adresinden alındı
- İncekaya, G. (2021, 06 01). *Uluslararası raporlara göre dünyada yetim ve öksüz çocuk sayısı 140 milyonu aştı*. 08 06, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uluslararasi-raporlara-gore-dunyada-yetim-ve-oksz-cocuk-sayisi-140-milyonu-asti/2260282> adresinden alındı
- İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. (2016). *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*. İstanbul: İNSAMER.
- İpek, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Jovcevska, L. (2015). *The State of World Population 2015*. UNFPA. 08 23, 2021 tarihinde https://www.unfpa.org/sites/default/files/sowp/downloads/State_of_World_Population_2015_EN.pdf adresinden alındı
- Kapçı, H. Z. (2016). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yetim*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kapçı, H. Z. (2019). *Darülhayr-i Âli*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kara, B. (2020, 12 20). *Ülkelere Göre Boşanma Oranları*. 08 24, 2021 tarihinde Ungo: ungo.com.tr/2020/12/ulkelere-gore-bosanma-oranlari/ adresinden alındı
- Kara, K. (2020, 06 26). *Yetim Vakfı Suriyeli 71 çocuğu ailesine kavuşturdu*. 08 22, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/yetim-vakfi-suriyeli-71-cocugu-ailesine-kavusturdu/1890773> adresinden alındı

- Karacoşkun, M. D., & Yıldırım, M. A. (2020). Kırım Savaşı'ndan Sonra Meydana Gelen Göçlerin Sosyopsikolojik Etkilerine Dair Gözlemler. *Teke, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1322-1336.
- Karacoşkun, M. D., & Yıldırım, M. A. (2020). Kırım Savaşı'ndan Sonra Meydana Gelen Göçlerin Sosyopsikolojik Etkilerine Dair Gözlemler. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1322-1336.
- Karatay, A. (2007). Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu. *Doktora Tezi*. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı.
- Karpat, K. H. (2013). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kavak, H. Z. (2014). *Dünyada Yetim Gerçeği*. İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Keleş, E. (2009). Kırım Savaşı'ndan Sonra Gelen Muhacirlerin Menteşe Sancağı'nda İskânı. *Turkish Studies*, 1166-1188.
- Kelly, Cara. (2017, 07 29). *13 sex trafficking statistics that explain the enormity of the global sex trade*. 08 28, 2021 tarihinde USA TODAY: <https://www.usatoday.com/story/news/investigations/2019/07/29/12-trafficking-statistics-enormity-global-sex-trade/1755192001/> adresinden alındı
- Kıranlar, S. (2005). *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri*. İSTANBUL.
- Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli Sığınmacılar: Güvenlik Kaygıları ve Suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* /, 392-431.
- Koç, B. (2007). Osmanlı İslahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler . *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 36-50.
- Kubbealtı Lugat. (2021). *Yetim*. 20 29, 2021 tarihinde <http://www.lugatim.com/s/yetim> adresinden alındı
- Kurt, İ. (1993). *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Atasözlerinde Aile*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Mail Online. (2009, 01 24). *Gerçek Slumdog Millionaires: Sinema Fantezisinin Arkasında, Mafya Çeteleri Çocukları Kâr İçin Kasten Sakatlıyor*. 09 05, 2021 tarihinde Mail Online: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-1127056/The-real-Slumdog-Millionaires-Behind-cinema-fantasy-mafia-gangs-deliberately-crippling-children-profit.html> adresinden alındı
- Maksudyan, N. (1977). *Orphans and Destitute Children in the Late Ottoman Empire*. New York: Syracuse University Press.
- McLuhan, M. (1962). *the Gutenberg galaxy: the making of typographic man*. Canada: University Of Toronto Pres.
- Milliyet. (2014, 12 15). *Çocuklar Fuhuş ve Organ Mafyasının Pençesinde*. 09 03, 2021 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/cocuklar-fuhus-ve-organ-mafyasinin-pencesinde-10523539> adresinden alındı
- Mutler, A., Wong, G., & Cray , D. (2021, 08 01). *Number of Orphans Drops in Countries Around the World*. Voanews: <https://learningenglish.voanews.com/a/number-of-orphans-drops-in-countries-around-the-world/4174571.html> adresinden alındı
- Mülteciler Derneği. (2021, 10 23). *Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Ekim 2021*. 08 22, 2021 tarihinde <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> adresinden alındı
- Nar, C., Dağ, D., & Özkan, Ü. (2021). *2021 Yetim Raporu*. İstanbul: ©İNSAMER 2021.

- Nişanyan, S. (2021, 05 12). *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. Yetim: <https://www.nisanyansozluk.com/?k=yetim> adresinden alındı
- Nişanyan, S. (2021, 05 02). *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. Öksüz Maddesi: <https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C3%B6ks%C3%BCz> adresinden alındı
- Nuhoğlu, H. Y. (1993). *Dârülaceze* دار عجزه دار. *slâm Ansiklopedisi* (s. 512-514). içinde Ankara: TDV İ.
- Nuhoğlu, H. Y. (1993). *Dârüleytam* تام دار الأی. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 521). içinde
- Öksüz, C. (2015, 09 14). *Afrika'nın kimsesiz dilenci çocukları 'Talibeler'*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrikanin-kimsesiz-dilenci-cocuklari-talibeler/16190> adresinden alındı
- Özarslan, O. (2019). Organ Bağışı-Kaçakçılığı Yeni Tıbbi İmkanlar ve Yeni Sosyolojik Meseleler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*. Denizli.
- Özbek, N. (1999). II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar Darülhayr-ı Ali. *Tarih ve Toplum*, 75-84.
- Özcan, T. (2006). Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 104-121.
- Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/Dizin7Metin*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özer, Y. E., & Yontar, İ. G. (2013). Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 242-243.
- Özkan, S. (2006). Türkiye’de Darüleytamların Gelisimi ve Nigde Darüleytamı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 211-229.
- Öztürk, C. (2013). *Islahane* (إصلاحخانه). *İslam Ansiklopedisi* (s. Cilt 19, 190). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.
- Perrone, A. (2019, 06 14). *Hunger causes almost half of all child deaths in Africa, report says*. 08 22, 2021 tarihinde Independent: <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/hunger-child-deaths-africa-stunted-malnourished-a8945266.html> adresinden alındı
- Reuters. (2021, 06 22). *Bm: 2020 Yılında 8,500'Den Fazla Çocuk, Asker Olarak Kullanıldı*. Habertürk: <https://www.haberturk.com/bm-2020-yilinda-8-500den-fazla-cocuk-asker-olarak-kullanildi-3111376> adresinden alındı
- Sade, G. (2020, 01 06). *Türkiye ve Avrupa ülkelerinde boşanma oranları ne durumda?* 08 24, 2021 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2020/01/06/turkiye-ve-avrupa-ulkelerinde-bosanma-oranlari-ne-durumda> adresinden alındı
- Sanmartin, B. K. (2020, 07 10). *Dünya Bankası uyardı: Covid-19 salgını dünyayı yeniden yoksullaştıracak*. 08 22, 2021 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2020/10/07/dunya-bankas-uyard-covid-19-salg-n-dunyay-yeniden-yoksullast-racak> adresinden alındı
- Sarıkaya, M. (2003). Savaş Yıllarında Himaye-İ Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar . *Atatürk Dergisi*, 193-202.
- Satış, İ. (2012). Kırım Savaşı'ndan Sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Şanlıurfa Yöresine İskânlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 517-531.
- Sayın, H. (2018). Modern Kölelik Olarak Meta-Göçmen İnsan Ticareti Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 84-85.
- Siegel, L. (2011). *Criminoloji*. California Books Inc.

- Şen, M. (2014). Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 232.
- Şuayb, E. A. (2012). *Sünen-i Nesâî*. (İstanbul : Çağrı Yayınları.
- Taşdemir, M., Küçükali, H., Uçar, A., & Sur, H. (2020). The Turkish Journal On Addictions. *Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerde Alkol ve Madde Bağımlılıklarını Keşfetmek: Bağımlılar, Bağımlı Yakınları, Yerel ve Uluslararası Kurumların Bakış Açılarını Sentezleyen Nitel Bir Araştırma, Genişletilmiş Özet*, 1.
- TBMM. (2001, 07 17). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol*. TBMM: <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0465.pdf> adresinden alındı
- Temizer, S. (2019, 06 26). *Suriyeliler 6 kıtada 127 ülkeye dağıldı*. 0 28, 2021 tarihinde Anadolu ajansı: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/suriyeliler-6-kitada-127-ulkeye-dagildi-420182.html> adresinden alındı
- Tepekaya, M. (2006). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım Ve Kafkasya’dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı’na Göçler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 463-480.
- Thibert, A. A. (2019). *Çocuk Ticareti ve Cinsel Sömürüsü Üzerine Bilgi Notu*. Çocuğa Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık ağı: <http://www.cocugasiddetionluyoruz.net/storage/app/uploads/public/5e0/20b/2d7/5e020b2d74852563310400.pdf> adresinden alındı
- Tiryaki, K., & Özlü, Z. (2021). Osmanlı Devleti’nde Muhacirîn-i İslamiyenin Dul ve Yetimleri; Sorunlar ve Çözüm Çabaları (93 Harbi Sonrası). *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 325-346.
- Trt Haber. (2019, 07 09). *İnsanlık dışı bir pazar: Kaçak organ piyasası*. 09 04, 2021 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/insanlik-disi-bir-pazar-kacak-organ-piyasasi-422322.html> adresinden alındı
- TRT Haber. (2021, 04 13). *2020 dünya yetim raporu açıklandı*. 08 22, 2021 tarihinde Trt Haber: <https://www.trthaber.com/haber/yasam/2020-dunya-yetim-raporu-aciklandi-572643.html> adresinden alındı
- Tuna, Y. (2019). Osmanlı – Rus Savaşı (93 Harbi). *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-10.
- Tübitak, & Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021, 08 20). *Dünyada Durum*. 08 22, 2021 tarihinde Covid-19 Data Portal Türkiye: <https://covid19.tubitak.gov.tr/dunyada-durum> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021, 04 20). *İstatistiklerle Çocuk, 2020*. 08 22, 2021 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Cocuk-2020-37228#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusunun%20%27%2C2',7'sini%20k%C4%B1z%20%C3%A7ocuklar%20olu%C5%9Fturdu> adresinden alındı
- Uğur, Ç. S. (2018). Türkiye’ de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü. *Uzmanlık Tezi*. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Türkiye. (2021, 06 18). *UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Türkiye*. 08 22, 2021 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/> adresinden alındı
- UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Türkiye. (2021, 06 18). *UNHCR: Dünya liderleri, hızla artan yerinden edilme eğilimini tersine çevirmek için harekete geçmeli*. 08 22, 2021 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/29009-unhcr-world->

- leaders-must-act-to-reverse-the-trend-of-soaring-displacement.html adresinden alındı
- Unicef. (2015). *Beyond Chibok Over 1.3 million children uprooted by Boko Haram violence*. 08 01, 2021 tarihinde https://www.unicef.org/sites/default/files/press-releases/media-Beyond_Chibok.pdf adresinden alındı
- Unicef. (2021, 04 01). *Children Recruited By Armed Forces*. Unicef: <https://www.unicef.org/protection/children-recruited-by-armed-forces> adresinden alındı
- Unicef. (2021, 08 05). *Sos Children'S Villages*. Çocuk İstatistikleri Çocukların Durumuna İlişkin BM verileri Kimsesiz Çocuklar: <https://www.sos-usa.org/our-impact/focus-areas/advocacy-movement-building/childrens-statistics> adresinden alındı
- Unicef Türkiye. (2021, 06 10). *Çocuk işçilerin sayısı 20 yıldır ilk kez artarak 160 milyona yükseldi*. <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7ilerin-say%C4%B1s%C4%B1-20-y%C4%B1ld%C4%B1r-ilk-kez-artarak-160-milyona-y%C3%BCkseldi-uluslararası%C4%B1> adresinden alındı
- United States Census Bureau. (2021, 08 05). U.S. and World Population Clock: <https://www.census.gov/popclock/world> adresinden alındı
- World Vision International. (2020). *Global Annual Report 2020*. 2020. <https://www.wvi.org/sites/default/files/2021-07/World%20Vision%20International%20Global%20Annual%20Report%2020%20%282%29.pdf> adresinden alındı
- Yapıcı, H. (2012). 93 Harbi Sonrasında Yaşanan Göçler ve Neticeleri . *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 181-189.
- Yaşar, M. (2010). Kayıt Dışı Yaşamlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 313.
- Yazıcı, N. (2007). Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-16.
- Yesevî, A.-i. (1993). *Dîvân-ı Hikmet Seçmeler*. (K. Eraslan, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, M. A. (2010). Tanzimat Döneminde Meslek Okulları. 171-173.
- Yıldırım, M. A. (2020). Osmanlı Devleti'nde Muhacir Çocukların Eğitime Genel Bir Bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 459-474.
- Yıldırım, N. (1996). *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*. İstanbul: Darülaceze Vakfı Yayını.
- Zülfiye Zeynep Bakır. (2016, 09 02). *Terörizmin Çocuk Kurbanları*. İnsamer: <https://www.insamer.com/tr/?output=pdf&type=post&id=4498> adresinden alındı

EKLER

Resim 1. 1899 Yılında Şam Vilayetinde Yapılması Kararlaştırılan Darüleytam'ın Temel Atma Töreni (İletişim Yayınları Arşivi, Servet-i Fünûn, n.427. 18 Mayıs 1899)

تاریخ تأسیس
۱۲۶۷
قانون اداره معارف و اوقاف و صنایع
ایستاد سید یحیی میرزا
مراجعت اولاد

تَقْوِیَةُ فِتَنِ

دولت بیدار نماید کشت جریده را سید

[هرگز نکرده اند]

تکرار احوال تاریخی
۱۲۲۶
استاد سید یحیی میرزا
ایستاد سید یحیی میرزا
مراجعت اولاد

پنجشنبه ۲۱ جمادی الثانی ۱۳۳۳ و ۲۲ مارس ۱۳۳۱
تورمه: ۲۱۹۲

قانون تکلیفات

اولاد شهیدانک تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ

مؤسسات اداره سینه مقتضای واردات حقه

قانون موقت

ماده ۱: اولاد شهیدانک تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ
مؤسسات تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ
ماده ۲: اشو مؤسسات و ادارات معارف و اوقاف و صنایع
پوز اولاد اشو سینه مقتضای واردات حقه
واردات احداث اولاد
۱- معارف و اوقاف و صنایع
۲- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۳- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۴- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۵- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۶- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۷- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۸- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۹- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۱۰- اشو معارف و اوقاف و صنایع

ماده ۳: اشو معارف و اوقاف و صنایع
مؤسسات تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ
ماده ۴: اشو معارف و اوقاف و صنایع
پوز اولاد اشو سینه مقتضای واردات حقه
واردات احداث اولاد
۱- معارف و اوقاف و صنایع
۲- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۳- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۴- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۵- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۶- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۷- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۸- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۹- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۱۰- اشو معارف و اوقاف و صنایع

قانون تکلیفات

اولاد شهیدانک تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ

مؤسسات اداره سینه مقتضای واردات حقه

قانون موقت

ماده ۱: اولاد شهیدانک تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ
مؤسسات تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ
ماده ۲: اشو مؤسسات و ادارات معارف و اوقاف و صنایع
پوز اولاد اشو سینه مقتضای واردات حقه
واردات احداث اولاد
۱- معارف و اوقاف و صنایع
۲- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۳- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۴- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۵- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۶- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۷- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۸- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۹- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۱۰- اشو معارف و اوقاف و صنایع

ماده ۳: اشو معارف و اوقاف و صنایع
مؤسسات تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ
ماده ۴: اشو معارف و اوقاف و صنایع
پوز اولاد اشو سینه مقتضای واردات حقه
واردات احداث اولاد
۱- معارف و اوقاف و صنایع
۲- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۳- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۴- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۵- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۶- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۷- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۸- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۹- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۱۰- اشو معارف و اوقاف و صنایع

قانون تکلیفات

اولاد شهیدانک تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ

مؤسسات اداره سینه مقتضای واردات حقه

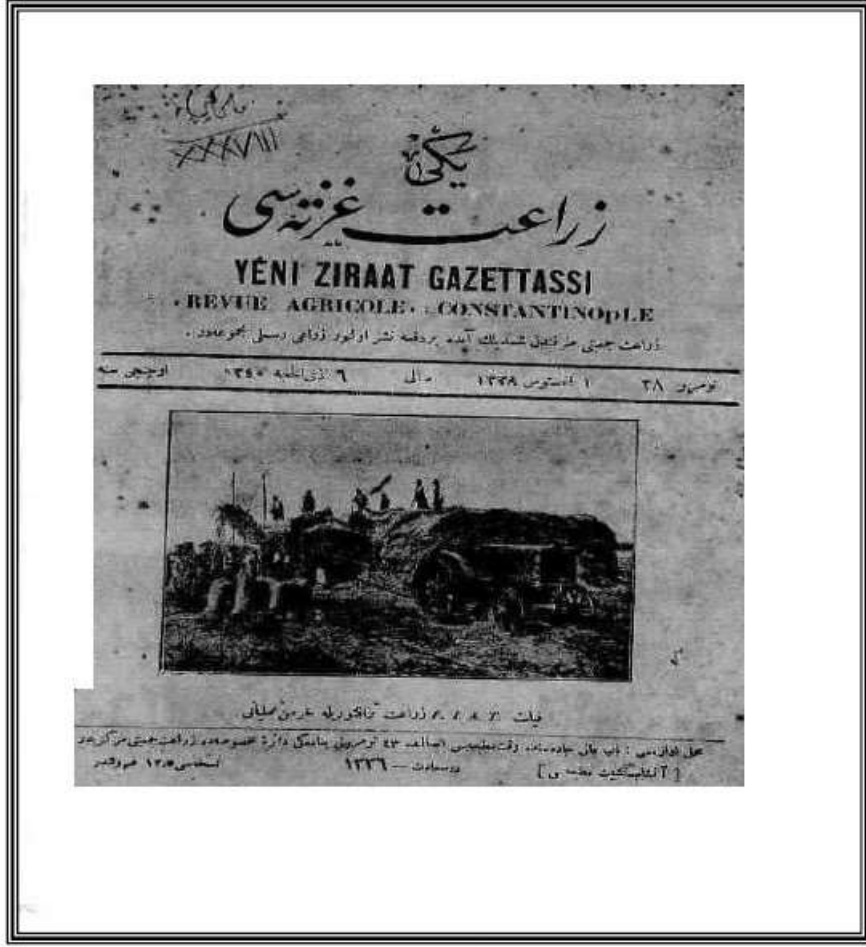
قانون موقت

ماده ۱: اولاد شهیدانک تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ
مؤسسات تعلیم و تربیت و وجود کثیر به جگ
ماده ۲: اشو مؤسسات و ادارات معارف و اوقاف و صنایع
پوز اولاد اشو سینه مقتضای واردات حقه
واردات احداث اولاد
۱- معارف و اوقاف و صنایع
۲- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۳- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۴- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۵- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۶- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۷- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۸- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۹- اشو معارف و اوقاف و صنایع
۱۰- اشو معارف و اوقاف و صنایع

Resim 2. Takvim-i Vakayî Gazetesinin 4 Haziran 1915 Tarihli Evlad-ı Şüheda'nın Talim ve Terbiyesi İçin Kurulacak Müessesat İçin Gereken Gelirler Hakkında Kanun Haberi

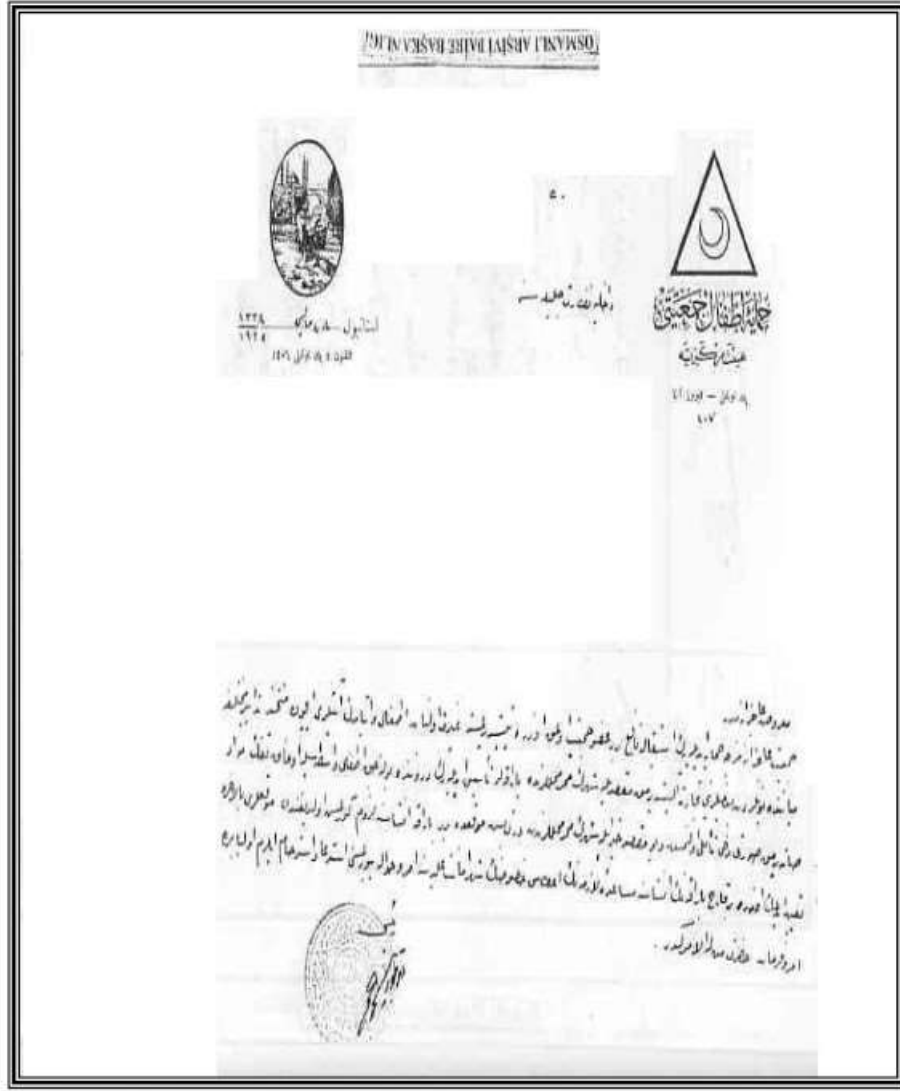
Resim 3. Darüleytam Olarak Kullanılmış Olan Said Halim Paşa Yalı

Resim 4. Darüleytamlarda Zirai Eğitim Verilmesi Gerekliğini Savunarak Bu Doğrultuda Yayın Yapan Yeni Ziraat Gazetesinden Bir Fotoğraf

Resim 5. Darüleytam Kız Şubesinde Eğitim Gören Öğrencilerin Müdürleri Hilmi Bey
İle Çekilmiş Fotoğraf

Resim 6. Himaye-İ Etfal Cemiyeti Öğrencilerinin Ticari Hayatta Başarılı Olabilmeleri ve Pratik Olarak Ticari Hayatı Öğrenebilmeleri Maksadı İle İstanbul'un Belli Semtlerine Barakalar İnşa Edildiğine Dair Resmi Evrak (BOA, DH.UMVM.96/73)

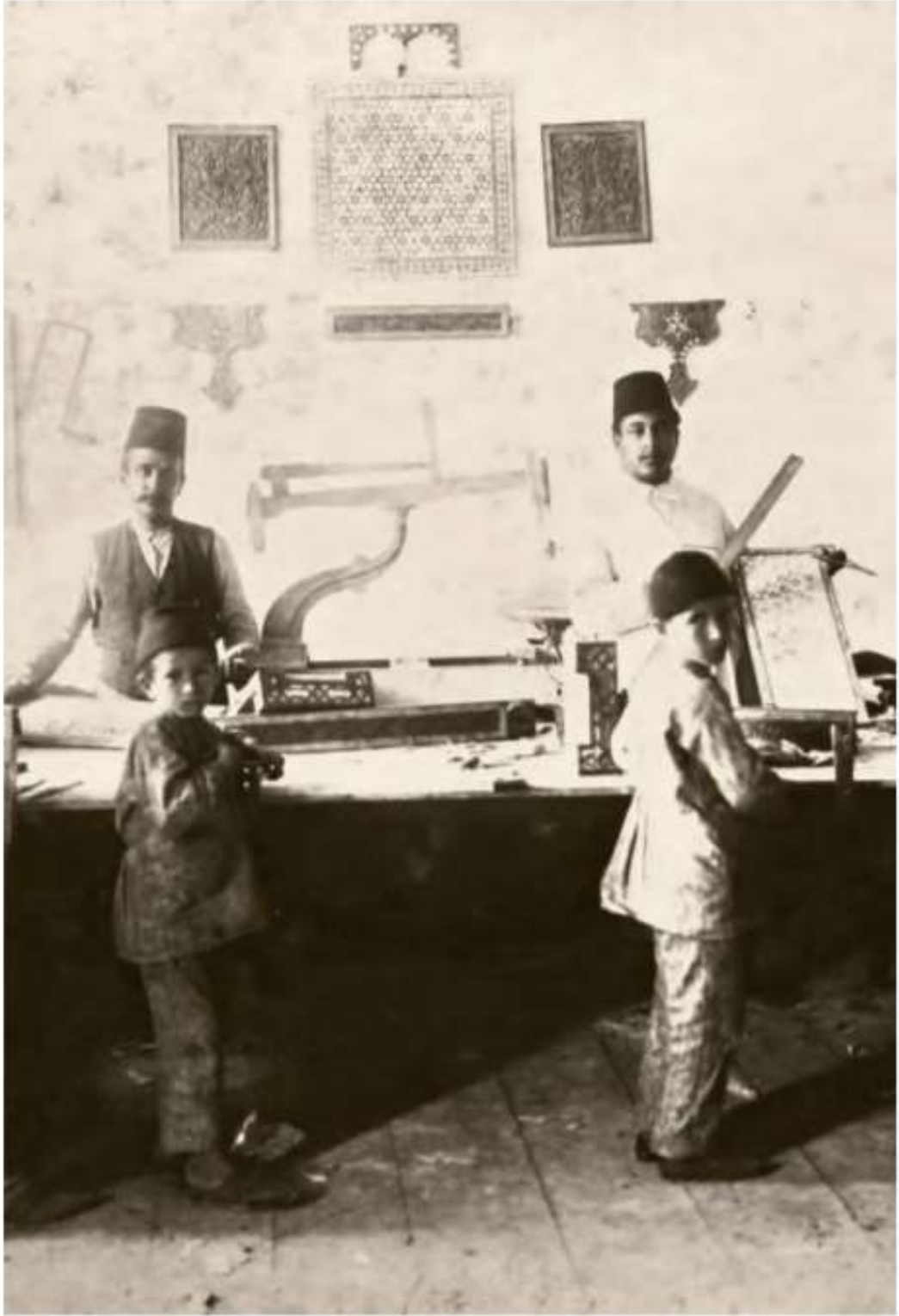
Resim 7. Darülacezedeki Halı İmalathanesi ve Buradaki Kız Çocuklarının Yetiştirilmesi (İBB Atatürk Kitaplığı, Albüm, nr.66)

Resim 8. Darülacezedeki Yetimler (İBB Atatürk Kitaplığı, Albüm, nr.66)

Resim 9. Darülacezedeki Hasta Yaşlılar (İBB Atatürk Kitaplığı, Albüm, nr.66)

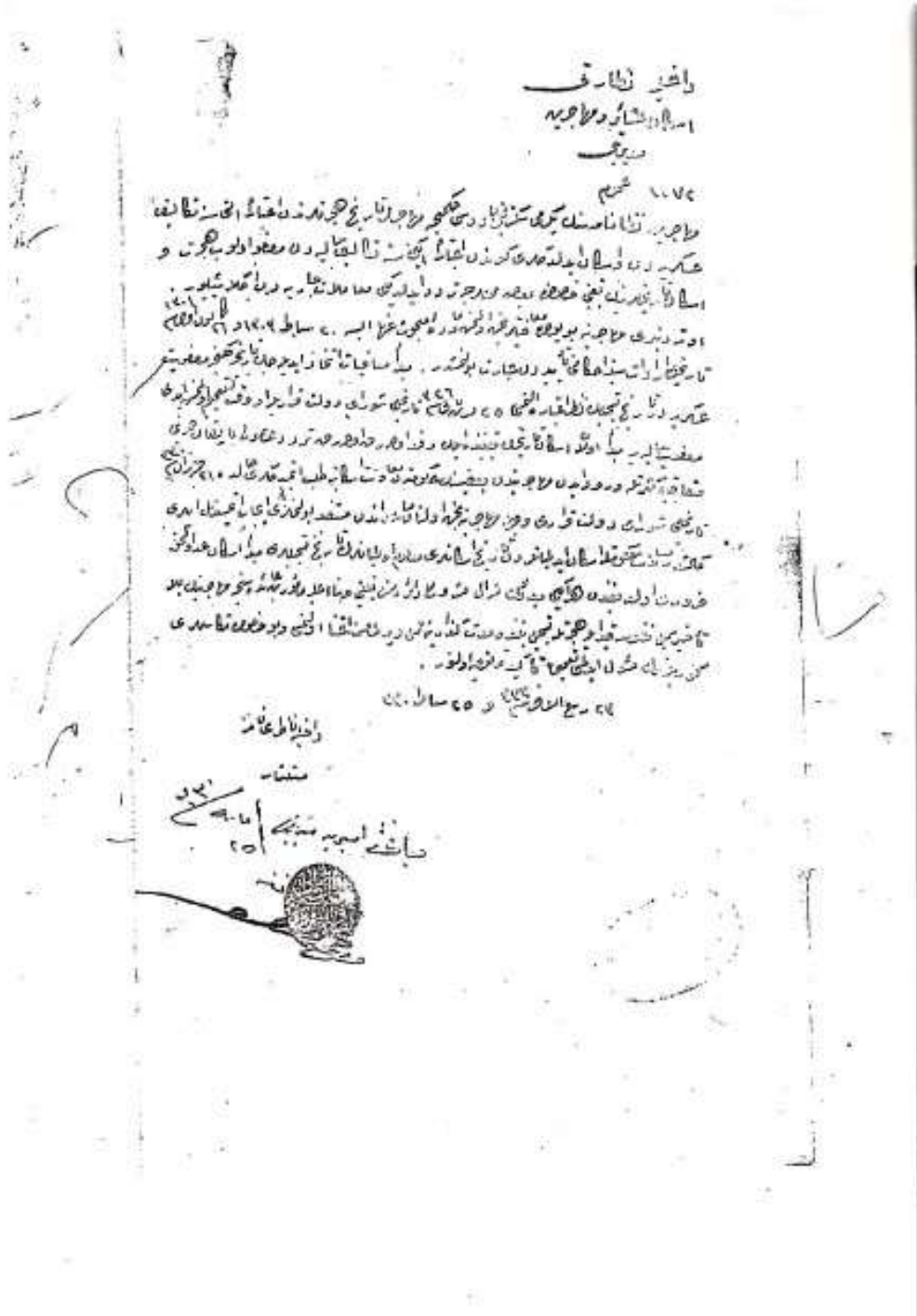
Resim 10. Darülacezedeki Marangozhane ve Burada Çocukların Yetiştirilmesi (İBB Atatürk Kitaplığı, Albüm, nr.66)

Resim 11. Darülhayr’da Çocuklar (İBB Atatürk Kitaplığı, Albüm, nr.53)

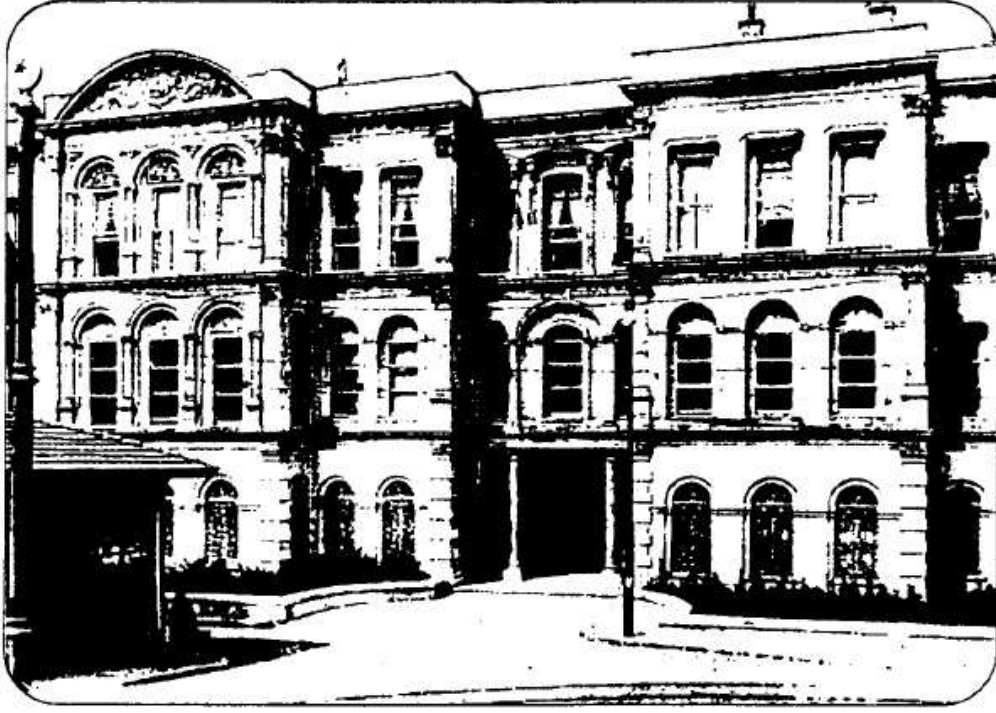
Resim 12. Darülacezedeki Yetimlere Mahsus Yatakhane (İBB Atatürk Kitaplığı, Albüm, nr.66)

Resim 13. Muhacirin Nizamnamesi Gereğince Muhacirlerden Askeri ve Mali Vergilerin Bir Süre Alınmamasına Dair Belge (BAO.DH.MB.M., 20/52)

Resim 14. Edirne’de İskan Edilen Muhacirlerden Anadolu’ya Firar Edenlerin Hiçbir Yerde İskanına İzin Verilmesi Yönündeki (BAO., DH.MB.HPS.M.,13/64)

Resim 15. 1903-1909 Yılları Arasında Darülhayr-ı Âlî Binası Olarak Kullanılan Zeynep Hanım Konağının Girişi (İstanbul Ansiklopedisi)

Resim 16. 1890'ların Başında Darülaceze Yetimhanesindeki Çocuklardan Bir Fotoğraf (IRCICA Foto Arşivi, 90531/18)

Resim 17. Cülûs-I Hümayûn'un Otuzuncu Senesinde Hamidiye Etfal Hastahanesinde Sünnet Edilen Çocuklar Velileriyle Birlikte, 1906 Senesi (İletişim Yayınları Arşivi)

Resim 18. Darülhayr-I Âlî, Gümüşsuyu Kışla-İ Hümayûn'da Sünnet Olmak Üzere Müracaat Eden Çocuklar Kendi Kıyafetleriyle 1981 Senesi (IRCICA Foto Arşivi, 90827/64)

Resim 21. 1891 Yılında Haydarpaşa Mevkiinde Sünnet Edilen Çocukların Sayısı İle İlgili Hazine-İ Hassa Müdüriyeti Tarafından Abdülhamit'e Sunulan Jurnal (BOA, Y.MTV, 50/65)

ÖZGEÇMİŞ

1. KİŞİSEL BİLGİLER			
Adı Soyadı	: Kadir POLAT		
Unvanı	:		
ORCID	: 0000-0003-1940-565X		
Doğum tarihi	:		
Doğum yeri	:		
E mail	:		
2. ÖĞRENİM BİLGİLERİ			
Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Sosyoloji	Anadolu Üniversitesi	2019
3. YABANCI DİL BİLGİSİ			
1-)			
4. MESLEKİ DENEYİM VE ÜYELİKLER			
5. YAYINLAR VE ÖDÜLLER			